TITI LIVII

HISTORIARUM ROMANARUM

LIBRI QUI SUPERSUNT.

EX RECENSIONE

Io. Nic. Madvigii.

EDIDERUNT

Io. Nic. Madvigius et Io. L. Ussingius.

VOL. IV PARS II.

FRAGMENTA LIBRORUM AMISSORUM ET PERIOCHAS CONTINENS.

HAUNIÆ MDCCCLXVI.
Sumptibus Librariæ Gyldendalianæ (F. Hegel).
Typis Schultzianis.

PRÆFATIO

Io. Nicolai Madvigii.

Ad absolvendam Livii editionem libris, qui integri aut pæne integri supersunt, subiungimus fragmenta librorum, qui interciderunt, et omnium periochas, sive epitomas appellare quis mavult. Dubitaveramus, an etiam indicem hominum rerumque apud Livium commemoratorum subiiceremus, quem in Clerici editione inchoatum, a Creverio et Drakenborchio auctum et emendatum, Kreyssigius, Weissenbornius, alii repetierunt. Visum est molestæ operæ multum, utilitatis parum fore, si indice tam copioso recudendo voluminis et pondus et pretium augeremus, quum præsertim, qui eius usum cum nostra editione coniungere vellent, facillime separatim eum comparare possent. Itaque fragmentis et periochis nihil adiecimus nisi eorum, quæ in singularum particularum præfationibus ita commemorata sunt, ut possit aliquis ea memoriæ obscure obversantia quærere, indiculum.

Fragmenta, quæ appellantur, perdiligenter nuper perlustravit Martinus Hertzius[1]), alia ex ordine tollens, alia addens, cuius rationes ubi probamus (quod in plerisque fit), nihil opus est hic dici. Quod tamen Charisius aut Nonius frequenter aut multis locis apud Livium aliquid reperiri scribit, quod etiam in libris servatis exstat, fragmentorum numerum his testimoniis augere noluimus, nec magis e Cassiodori chronico hic ponenda indicavimus, quæ e Livii libris repetita iure creduntur, nomine tamen eius presso, quam quæ apud alios scriptores permulta e Livii libris derivata suspicari possumus. Priscianus XVIII § 292 p. 1208 P. non *assertio* scripsit, sed *asseri* (quod exponitur *trahi*), locos significans a Weissenbornio indicatos (add. III, 45, 2) et fortasse alios. De ceteris perpauca dicemus.

[1]) De T. Livii fragmentis commentationis partic. I et II. Vratislaviæ 1864 (in ind. scholar. acad. Vratisl.).

Fr. 8 id posuimus, quod solum e grammaticorum locis constat, Livium adiectivum posuisse *imberbis*, non *imberbus*. Cur autem Hertzius (I p. 11) dubitarit, historicusne significaretur, cuius prænomen (T.) ponitur, an Andronicus, nihil erat causæ in coniunctis et comparatis Varronis, Ciceronis, T. Livii (hoc ordine) auctoritatibus.

Fr. 20 non solum longe ceteris prolixius est, sed totum alius generis, non ab alio scriptore servatum, sed ex ipsis Livianorum librorum foliis aliquot protractum. In eo primum p. 4 v. 11 coniectura nostra utendum fuit. Nam quum in codice esset: *eadem virtus, quæ irritante oppugnaverat, victorem placabiliorem fecit*[1]), una littera detracta *(qua)* sententiam restituimus, ut Sertorius dicatur virtute Contrebiensium irritante urbem oppugnasse, eadem victor placabilior factus esse. Quod alii fecerant *irritantes*, perversissime virtus Sertorii dicitur oppugnasse irritantes eademque ipsum placabilem fecisse. Weiskii coniecturam aliis probatam omitto. Eadem pag. v. 13 ab imo *vetera arma* cum Weissenbornio scripsi, v. autem 11 *novaque iis* pro *novaque viris*, quod geminatione litterarum *ue* ortum puto. Nam quod Niebuhrius viros pro peditibus dictos putat, subiici enim e contrario *equitatum quoque*, dicuntur sic coniunctim *equites virique (equi virique)*, *viri* quidem per se, subsequente in altero demum orationis membro equitum mentione, nusquam, multoque minus, præcedente hoc: *referre vetera arma milites iussit*, recte *novaque viris* illa significatione subiicitur. Quod v. 9 ab imo sequitur *Fabros cura conquisitos*, non dubito, quin Livius *cum cura* scripserit, ut XXII, 42, 5, XXV, 22, 2, XXVII, 24, 8, XXXV, 9, 4, XXXVIII, 18, 7 et 23, 10, XXXIX, 7, 5; *cura* solum qui de modo rei agendæ posuerit, adiectivo non addito, non reperio. P. 5 v. 20 quid sit *Perpernam in maritimam regionem superponere*, nescio nec videtur ullo aut exemplo aut ratione sic dici, ut aut *præficere regioni* significet aut *in regionem superiorem mittere*; neque superior erat maritima; sed quid lateat, non assequor. Id dubium non est, quin in hac orationis continuatione: *ut, quæ* ...... *sint, tueri posset, et, si qua occasio detur, ... aggressurum* Livius non *posset*, sed *possit* scripserit, ut edidimus. V. 9 ab imo non posse omitti *ab* præpositionem, ab aliis iam intellectum erat; longe enim aliter imperator hostem equitibus (sagittariis, cet.) vexare dicitur. V. 5 probabilius mihi *in iis* suppleri visum est quam *igitur*.

---

[1]) *irritante*, quod Hertzius I p. 7 ponit, neque apud Cancellerium reperio neque apud Niebuhrium.

Fr. 30 retinui; neque enim video, cur Iornandes a Tacito sumpsisse credatur, quod apud Tacitum non dicitur.

In fr. 31 quod significatur incendium, quoniam ex Iulio Obsequ. 125 (65) constat L. Paulo, C. Marcello coss. (50 a. Chr.) accidisse, potius ex libro 108 extremo quam ex 109 sumptum esse, sero animadverti.

Fr. 41 ad Senecam magis pertinet, quod ex *et Livius*, quum particula prorsus abundaret, feci *T. Livius*, quemadmodum Seneca appellare solet.

Fr. 43 retinui recteque a Perizonio apud Appianum pro *Λίβωνι* substitutum *Λιουίῳ* (*Λιβίῳ*) censeo. Nam neque ullo modo probabile est, Libonem, cuius annalem (s. annales) Cicero in epistolis ad Atticum (libr. XIII, 30 et 32) anno 45 a. Chr. scriptis, qui Mummii (a. 146) decem legati fuerint, quærens bis nominat, librum, ut videtur, Attici annali similem et in magistratuum hominumque temporibus ordinandis positum, quisquis fuerit, quicquam uberius de rebus a. 43 in Syria gestis (alio opere, quod totum fingitur) narrasse, neque Appianus, qui paucis et communibus auctoribus usus est Latinis, illius scriptoris obscuri et eius ætate oblivione pridem obruti auctoritatem in illa una re seorsum a ceteris commemorasset.

In fr. 49 apud Senecam rhetorem suas. VI et a ceteris et a Bursiano sine ulla varietate scribitur (v. 24): *magnis interim ictus vulneribus, exsilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atque acerbo.* Et tamen quid apertius, quam non posse aut usquam aut in hac enumeratione eandem rem sic bis significari, ut primum *filiæ mors* dicatur, deinde superaddatur distinctius *exitus tam tristis atque acerbus?* Filiæ enim exitus aperte significatur; Ciceronis ipsius neque acerbus (Romano vocis usu, id est, præmaturus) fuit neque inter ea mala, quæ vivus parum viriliter tulit, numerari poterat. Itaque apparet, quum Livius scripsisset *filiæ exitu t. t. atque ac.*, adscriptum esse *morte* idque male in contextum receptum. — In eodem fragmento extremo codicum scripturæ: *eiusdem fortunæ conposito fecisset* nihil propius visum est quam *compos in eo* (inimico) *fecisset.*

Periochas, quas nunc appellamus subscriptionem codicis Nazariani sequentes et usum vocabuli paucis quibusdam aliis exemplis confirmatum (vid. Iahn. præf. p. IX), ad nostrum autem tempus non minus apto nomine *epitomas* appellabant, nuper (1853) O. Iahnius, damnata eiectaque licentia illa, quæ a prima editione per eas grassata erat, exegit ad illius, quem dixi, codicis fidem, vetustate ceteros longe superantis et ab

interpolatione, quæ illos inquinavit, fere liberi, ceterum et verborum non paucis omissionibus et aliis modis mendosi. Ab eius simillimo reliquos, qui fere parum accurate collati sunt, sic ortos esse, ut pleraque, quæ rectiora subinde videantur habere, facili coniecturæ supplementove debeantur, apparet; neque tamen, ex illo ipso ortos nihil prorsus proprii antiquitus servatum continere, pro certo affirmari potest. Itaque Iahnii exemplum, vocum scribendarum forma ad eam rationem mutata, quam in ipsis Livii libris tenueramus, sic secuti sumus, ut, in quibus meliorem scripturam codices, maxime Nazarianus, aut ipsi aut coniectura adiuti præberent, ea corrigeremus. Quæ aut in omnibus codicibus aut certe in Naz. et plerisque reliquis (nam silentio conferentium credi non potest) omittuntur, inclinatis litteris notavimus; itaque quod nemo falli posset, in supplementis manifestarum et parvarum lacunarum recipiendis fuimus liberiores. Aliquoties in minoribus rebus et quæ ad orationis formam pertinent, incertum iudicium facit et ignota eius, qui epitomas confecit, ætas et difficilis, quid sibi in dicendo permiserit, existimatio; nam colori orationis universe ad Livianum exemplum attemperato nonnulla ex inferioris et sui temporis sermone admiscuit. Horum quædam ita manifestam habent notam[1]), ut valde miraturus fuerim, ne ad hæc quidem attendisse virum doctum, qui ante paucos annos suspicatus est, ab ipso Livio has epitomas compositas esse, nisi incredibilius videretur, non sensisse eum, quam ab antiquorum scriptorum (historicorum et Livianæ superiorisve ætatis) instituto abhor-

---

[1]) Argenteæ ætatis exemplis, partim extremæ, usu defenduntur *captivitas* epit. 72 (Senec. Phil., Tac., cfr. append. disput. nostræ de Asconio p. 7), *citra* pro *sine* durissime positum ep. 126: *citra ullum sanguinem* (prorsus ut apud Tacit. Agric. 35), *cognominari* 30 et 55 et 134 (Plin. Mai.), *ducatus* 96 et 113 (Sueton.), *in totum* 28 et 29 (Colum., Plin. Mai.). Prorsus inusitate dicitur *excipere* tribunatum, militiæ genus (48) aut ducatum (113) pro eo, quod est *suscipere*, etiam *dictum est migrandum esse* (5) pro eo, quod est: *fuerunt, qui dicerent*, vix credibiliter *fore* pro *futuram fuisse* (9 extr.). Pro accusativo in tempore indicando, quo Livius ad antiquorum normam utitur, ablativus substituitur in epit. 1 (*regnatum est annis CCLV*, coll. Liv. I, 60, 3, et in longiore epit. libri I ter); accusativus retinetur ep. 4 et 5 (et in longiore libri I semel); quodque Livius *reverti* perfecto tempore dicit, hic fit perpetuo *reversus sum*. Contra constantem Livii usum (vid. Em. Livv. 468) et veram sermonis normam coloniæ deduci dicuntur in Samnio, in agro Sallentino, in agro a Gallis capto (15, 19, 20). Græca forma *Corinthos* dicitur bis 52, *Cypros* 112, sed prave nec Græce 25 *Tarentos*, ut apud Silium Italicum *Tarentus*.

reret totum hoc sua opera in eiusmodi epitomas redigendi consilium, omnis in epitomis rerum delectus et expositio, ne quid dicam de fine periochæ nonæ aut de eo, quod ad epit. 121 annotatur, similibusve indiciis. Ac de rerum delectu ad consilium epitomas conficiendi cum scholarum studiis coniunctum attemperato prudenter scripsit Iahnius in præfatione p. XII, nisi quod has periochas initio cum ipsis Livii libris coniunctim describi solitos putat. Alius enim generis sunt indices collectaneis Plinii et Gellii præpositi. Hæ periochæ eo tempore, quo omnia studia in exiguum orbem contrahebantur, Romanarum autem liberæ rei publicæ rerum cognitio ex solo fere Livii opere hauriebatur, eo consilio scriptæ sunt, ut in quotidiano et scholastico usu integrorum Livii librorum, magnæ molis magnique pretii voluminum, locum tenerent, eaque ipsa videtur fuisse causa, cur narrationes exemplaque ad rhetorum themata ornanda apta prolixius quam pro reliqua brevitate excerperentur, atque aliorum librorum, nobiles celebratasque fama res tractantium (ut eorum, quibus continebatur bellum Punicum tertium et Achaicum), longiores, aliorum (ut libri 53) breviores conficerentur periochæ, eorum quidem brevissimæ, qui ad Cæsaris iam Augusti tempora pertinentes res haberent motibus et varietate minus insignes minusque fama claras, quam qui in liberæ rei publicæ temporibus versabantur. Hæc qui perpenderit, de nonnullis ex iis locis, quos Iahnius p. XI ab aliena manu postea additos putavit, aliter statuet, velut de extrema parte periochæ 49 et periochæ 99. Nec, quæ primæ periocharum formæ postea superaddita sunt, omnia aliena manu addita credo, sed quædam aut fortasse pleraque ab ipso periocharum confectore. Conferent aliquid ad hæc declaranda et confirmanda, quæ a me ante aliquot annos Danice exposita de epitoma Livii paulo aliter ab homine quarti, ut opinor, sæculi, Granio Liciniano instituta alio tempore exterorum cognitioni commendabo. Plures homines similem in Livii libris operam sumpsisse, vel ex duabus epitomis libri primi apparet, quarum posterior forma et copia cum ceteris magis congruit. Nunc scripturas Iahnianæ editionis a nostris discrepantes omnes indicabimus, notatis nostrarum scripturarum fontibus et auctoritatibus, paucaque, quæ notabiliora videbuntur, breviter commemorabimus.[1])

[1]) N codicem Nazarianum significat, r recentiores omnes pluresve, quos Iahnius ς notat. Numeri Arabici versus ab initio periochæ numeratos significant, nisi ubi additur paginæ nota (p.); ibi enim ab initio paginæ numerantur.

Perioch. Lib. I (alt.) v. 20 *om.* Ancus Martius (p. 15) 3 *Voces* Hic tentandæ scientiæ ... ab Attio protinus factum *sine uncis supra* (*p. 14 v. 4 ab imo*) *inter* institutas renovavit *et* regnavit annis XXIV *interponuntur.* (*Pravo loco positas esse notavit Iahn.*) II, (p. 16) 10 tales trecentos esse coniuratos in mortem ipsius regis. quorum (*Nr. Verba subditicia id declarant, quod iam in* tales *significatur.*) 24 perferret id neglexisset (*unus ex r; ceteri codd.* perferret et negl.) (p. 17) 1 præterea adversus .... Veientes * et (*Mg.*) III, 3 capita VIII milia 19 inposuit. rapto .. occidit (*Mg. Prave dicitur* necessitatem imposuit *sine genitivo, qui longe seiunctus facile transiit in* occidit.) IV, 2 tribuni * * plebis V, 4 merere (*Nr. Cfr. Liv. XXVII, 11, 15.*) 15 in acie Clusinorum *, hoc (*Mg. Codd. r* stetissent *aut* starent, *supplemento minus probabili.*) VII, 8 accusatione. cum telluris hiatu tota ad ultimum territa patria foret, tunc (*Nr. Nihil tale præcessisse, ipsa verba* in præaltam voraginem urbis Romanæ *ostendunt.*) 10 præcipitavit ita expletam. (*r. N* præcipitavit expletat) (p. 20) 2 lege sua damnatus (*Mg. Nr* lege lata) IX, 15 consules in senatu legendo observaverunt (*Mg. ex N:* in senatum observaverunt; *r* in senatu observ. *Agitur non de legendo senatu, sed de rogando.*) 16 Apulos Etruscos (*r*) 26 his X, (p. 22) 1 (*Distributiva vox* quaterni *ostendit, qui eam posuerit, de utroque collegio et augurum et pontificum, de quo apud Livium agitur, cogitasse.*) XII, 6 Brittios XIII, 5 Romam (*N. Cfr. per. VII, v. 9*) XIV, 11 his XVIII, 5 *om.* erat (*r*) XIX, 3 profectus — iussit ... nolebant — infeliciter (*Rectior sententia illa interpunctione fieri videtur; sed sic divellere verba nemo Latinus poterat.*) 13 viveret! iterum (*Mg.; r* iterumque. *Iahnii scriptura pravam habet sententiam:* Tum enim iterum —.) XX, 11 Viridomaro (*Sig. Nr* Vertomaro. *Paulo post non duo, ut Niebuhrius suspicatus est, sed tria lustra condita periocharum auctorem significasse, ostendit, quod* primo lustro, *non* priore *subiicitur; cfr. perioch. III init. Et fuerunt censores a. 235, 230, 225, 220, qui omnes in librum XX incidunt.*) 18 agro de Gallis (*r; N* agro Gallis) XXI, 1 secundi facta * * narrat et (*Mg. Et* actum *et* acta et ortum *addita videntur, quum* initia, *quod Iahnius feliciter restituisse videtur, corruptum esset.* Transitus *mutari vix potest; itaque* narrantur *verum videtur.*) 12 permagna vexatione (*Nr*) XXII, 4 signibus *errore* 12 hostem * adversis (*Ald., etsi is* territum .. militem.) 13 pugnare committeret (*r*) 26 et *sine uncis* (*Mg.*) XXIII, 6 Barcinæ (*r*) 9 essent. nucibus ... vixerunt (et *r*, vixerint *ed. pr.*) 19 Publio et * * T. Manlio (*Iahn.*) XXV, 15 ingentem se virum (*N.* Civem patremque gerere *Claudia-*

num dixisse, captivum *Senecam*, principem *Plinium min.*, *lexica demonstrant;* consulem talem gerere *dixit Valer. Max. IV, 1, 4 (coll. VII, 7, 7), eodemque modo dicitur a Terentio* præbere strenuum hominem, *a Quintiliano* exhibere civilem virum *similiaque a Iustino; nec multum distat, quod apud Valerium Maximum, Senecam, Tacitum, Plinium frequens est*, agere bonum parentem *de eo, qui reapse sit. Cicero* gerere se honeste, aliquo pacto *dicit cum adverbio aut alia modi significatione, Horatius et Livius etiam adiectivum posuerunt*, medium se gerere, *quemadmodum postea alii; substantivo adiuncto* gerere se ducem *qui dixerit, quærendum est; nam apud Iustinum, qui solus testis erat, XXXII, 3, 1 Ieep codices suos omnes secutus* regem gerebat *edidit. Nec tamen hæc defendunt, quod apud eundem XXXVIII, 5, 5 ediderunt*, acerbius gerant.) XXVIII, 16 his 25 creatus. *Africam (*Mg. Vid. Em. Liv. 214; præf. vol. II, 2 p. VII et XII; append. disputat. de Asconio p. 4 de* est *post* us *omisso.*) XXIX (p. 32) 21 amicitiam (*Nr*) 23 Galade regno *errorene?* 31 Claudio collegæ (*et annotatur, in r esse* Livio collegæ; *videtur Iahnius in N reperisse* Claudius collegæ.) XXX (p. 33) 7 itaque (*r; N* idque) 17 bello, quo (*Mg. N et ex r unus* bello qui) | Insubrium (*N*) 18 dum (*Iahn.*) XXXI, 2 causa *errore* 8 petierunt post pacem Carthaginiensibus datam quadragesimo anno [ab urbe condita] paucis mensibus [cœptum est autem anno quingentesimo quinto]. cum (*Weiss.*) 13 ferri * quoque (*N*) XXXII, 6—7 navali prœlio Attalo rege ... maritimam oram *. (*Mg.;* bello *pro* prœlio *cod. Gudianus apud Gron.*) XXXIII, 2 ille *sine uncis* (*om. r*) XXXIV, 4 orsus est, * * citeriorem *errorene?* 6 his XXXV, 8 Pyrrhum inquit castra (*Interpungendo significavi, non magis hic accusativum cum infinitivo ab verbo*, quod est inquit, *pendere quam v. c. apud Liv. XXXIX, 10, 2.*) 16 sollicitabant, cum a p. R. descivisset bello (*Mg. e vest. N:* sollicitabat a p. R. descivisse et bellum; *edd. vulgo* descivit et bello) 17 Philopœmenen (*r*) 18 cum societate * iuncta A. S. r. b. G. intulisset, complures (*Mg.*) XXXVI, 5 his XXXVII, 5 Regillus *om. prænomine* (*Mg.*) XXXVIII, 6 refertur (*Nr. Similiter pluralem verbi numerum referri ad substantivum et sententiam subiectorum loco posita apud Tacitum Ann. VI, 9 (15)*: constantia orationis et quia repertus erat, qui ..., eo usque potuere, *Siesbye admonet.*) XL, 1 nobilissimum *errorene?* (p. 38) 1 his 6 necatus est, ... devenit (*Duker*) XLII, 7 Perseo * eventu (*ed. pr.*) XLIII, 5 Romanarum (*Nr, sed vereor, ne mendum sit.*) XLIV, 3 minantes ut (*Perzion.*) 9 confligeret, * prædixit (*Translatum ad imperatorem videtur, quod eius permissu P. Sulpicius Gallus fecit.*) 10 erat (*r; N* erit *supra*

scripto a) | Illyricorum (*nescio quis editor*) 15 Illyricorum | quia is 16 his XLV, 9 Romanum * faverant (*Mg. Iahn.* regi) 12 redacta Æmilius (*interp.*) XLVI, (p. 41) 4 dimittebatur, a Roma * interemit (Romanis *r*, profugus *Mg. Gronovius* elapsus *supplebat.*) 5 receptus (*Mg. Cfr. ad XXVIII v. 25*) | L. Æmilius Paulus, q. P. v., mortuus. cuius ..... solveretur. Pomptinæ (*Mg. e Nr:* Æmilio Paulo .. mortuo) XLVII, 6 alter Ægypto (*ed. pr.*) 16 magistratum * * inire (*Drak.*) XLVIII, 5 Massinissam, re vera contra (*Mg. N* Masinissam regem contra) (p. 42) 6 ita populum concitavit (*Nr* ita concitavit) 10 nam pauper (*r. N* nam ut *supra scripto* et. *Græcorum est* καὶ γάρ.) 13 qui *sine uncis* (*Gron.*) 14 strato sine linteis (*Periz.*) 15 æris decus (*Orelli; r* æris decies. *V. 16' pro* solere *scribendum fortasse esse* oportere, *iam aliis in mentem venit.*) 18 prædes *sine uncis* (*Mg.* Prædes *ortum videtur ex* pr. *et* vades *et cum vera scriptura coniunctum.*) 36 etiam periculum (*N* etiamnm. *Cfr. Handii Tursell. II, 585.*) (p. 43) 10 [et si gustaret] (*Neque ad* mandere *quemquam* gustare *adscripsisse puto, quod Iahnius præf. XI suspicatur, neque unde* si *in N ortum sit, sic apparet; ceteri enim* et gustare. *In mentem venit* et siccum gustare panem; *nam facile* cu, ccu *ante* gu *omitti poterat; sed inutiliter* mandere *et* gustare *coniunguntur. Fuitne:* mandere siccum panem tantum solito?) XLIX, 17 devicit (*Mg.* Devinco, ut *nemo unquam dixit;* vinco, evinco, pervinco *dicitur;* evicit *propius codicum scripturæ est quam* pervicit, *quod editiones habent ab antiquo aliquo editore ortum.*) 22 oppidum facerent (*Gron.*) (p. 44) 38 detectam sibi (*Periz.*) L, 6 cum III legatos .... ad Romanos misissent (*Mg. e N:* cum in legatos .... ad Romanos missi essent. *Ex* III *natum* in, *tum* legatos *factum ex* legati.) 7 his 9 Cato eam in legationem, nec (*r;* in *ex* m *natum.*) 16 etiam † versus in senecta (*Mg. Nervorum in hac re propria apud antiquos mentio;* versus in senectam, *quod r habent, prave per se, de nonagenario ridicule dicitur.*) 17 eius [maximus natu Micipsa Gulussa Mastanabal, qui e. G. l. e. erat,] P. (*edd. vett. Addita hæc vix esse possunt nisi ab ipso periocharum auctore. Et potuit* maximus *scribi nominaque ei accommodari, non animadverso, hæc usque ad* divisit *continuari.*) (28 *Rectius futurum fuisse* Romanos auxiliis *Duker annotat. Mihi in mentem venit* rem Romanorum auxilio; *sed melius erat* auxiliis.) 30 suffragantibus plebeis (*Periz.*) (p. 48) 1 creatus *sine* est (*quidam r?*) LI, 1 passus (*unus ex r, ed. pr.*) 16 Achaicis (*Gron.*) 17 consilio (*nescio quis editor*) LII, 1 qui auxilio (*Nr*) 13 Vatilium (*r*) LIII, 5 Acilius *om.* C. (*Hertzius. Codd.* ciulius) LV, 13 accidit * mane (*unus ex r*) LVII, 3 a *sine uncis* (*Delrius*) 4 ad septe-

nos (*ed. pr.*) 9 deprehendit, si (*Mg. N* depre si, *Ferri nequit:* Quem deprehendit, si . . esset.) 14 ea *sine uncis* (*ed. Froben. 1535*) 16 ex hisce . . dona se daturum (*Gron. N* ex his se . . se dat.) LVIII, 14 senatus. ante . . . consularis, quia in (*r*) LX, 9 senis cum triente (*Mg. e vest. Nr:* sexis et triente; *cfr. Ascon. in Pison. p. 124 Hot., Schol. Bob. ad Cic. pro Sest. c. 25, etsi hi* trientes *plurali numero dicunt, ut Cicero ipse pro Sest.*) LXI, 6 agros * populi (*ed. pr.*) LXVI, 3 sustinere voluit, vinctus (*r? edd. vett.* Noluit — *sic enim Nr — additum est non animadversa periodi continuatione.*) LXVII, 7 *nulla defectus nota.* (*Utriusque prœlii locus indicatus erat hac fere forma:* primum prœlium ad * factum est, secundum ad Arausionem *aut* aput Arausionem, *unde nata in codd.* aprausionem *et similia.*) 18 in belli casus se Teutonis coniunxerunt (*Mg. e vest. codicum:* inbellicosiseteutonis [*N*], inbellicosisseteutonis [*r*]. *In belli casus Cimbros se cum Teutonis coniunxisse, admodum ex abundanti dicitur et prave, quasi prudentes imminens periculum caverint; loci significatio aptissima est nec in discursatione tumultuaria barbarorum mirari debemus regionem tam longe ab Hispaniæ finibus remotam.*) LXVIII, 1 [maritimos prædones id est] piratas. (*Utrum in N additicium sit, et r ostendunt, omittentes, quæ nos omisimus, et ordo verborum. Inferior et media ætas vulgo* piratas *appellabat.*) 8 Athesim * * castellum (*Supplementum idem Iahnio placuerat, nisi quod* parvam manum *scripsit. Legionem in hac re appellat Plinius H. N. XXII, 6.*) 16 primus culleo (*Nr*) LXIX, 7 † magnos (*Puto a scriptore positum pro eo, quod est:* audiendo magnos viros et legendo libros eorum.) 12 secundam *errore* LXXI, 7 coitus (*Duk.*) LXXIII, 2 venit L. (*r*) 7 inrupisset (*Froben. 1531*) LXXV, 7 Lucanus (*ed. pr.*) LXXVI, 6 cæsis . . . Italicis Silo (*Mg., coniectura fortasse non necessaria. Sed* auctor eius rei *vix verum est, etsi longe discedit* belli.) LXXVII, 2 libertinique * distribuerentur (*Mg. Edd. vulgo* in tribus.) LXXIX, 2 cum † sex (*Nihil esse mendi ostendit Gran. Licin. p. 11 Pertz.*) 9 potuissent (*Omnes codd. Reditur ad* bellum.) LXXX, 8 transiebant (*r, ed. pr.*) 11 C. L. Cæsaribus (Cæsare *codd. omn.*, et *edd. vett.*) 19 omne *errore* LXXXI, 2 expugnaret (*N*) LXXXII, 9 incursiones (*ed. pr.*) LXXXVIII, 1 cum *, exercitu (*r*) 11 id est . . . occideret *sine uncis* (*cfr. Iahn. præf. p. XI*) LXXXIX, 1 † quem Cossuram adpulerant (*Mg. ex r:* qui corcyram appulerat) (p. 62) 6 (*Pro* mtam *Mommsen H. Rom. II p. 335 ed. 3* Æserniam, *coll. Strab. V,* 238.) XCIII, 7 Bithynia M. Aurelius . . . . . victus; resque . . . . Sertorium * * omnibus (*Ussing.*) 9 fuit, * et (*Mg. Guelf.* fuit quos ab, *r* fuit quod et ab) XCV,

2 (*Num* Capua? *Siesbye*) XCVI, 4 M'. Antonio (*codd. omnes*) 7 ad Marcum translatum (*Guelf., Lov. 2, Periz.*) XCVII, 7 milia (*r*) 8 facti, † sic ut Pompeius .... Romano, .. restituerunt (*Mg.*) XCVIII, 12 id est ... reliquerunt *sine uncis* (*cfr. LXXXVIII extr.*) CIII, 3 † cum intrasset et uxorem * maximi (*Gron.*) (p. 66) 11 Pompeius de liberis Mithridatis Tigrane et Tigranis filio (*Gron.*) CIV, 6 inter alios res gerente (*Mg. ex Nr:* alios exerente; *alii r* exercente. Res gerere *de tali opera nemo dixit.*) 11 unam ex his civitatibus (*Nr, id est:* qui unam ex his civitatem efficiunt) 16 patiebatur a suis regno * Romam (*Duk. r* regno pulsus) CVI, 6 eius qui in Treveris præerat, Q. Ciceronis (*Mg. e codd.:* eius qui ... qcicero. *De* qui *pro* quoi *scripto vid. Em. Livv. p. 286. Necessario ad* eius *auditur* legionis.) CVII, 3 *om.* frustra (*Duk.*) 7 Cn. Pompeius † legatus et a senatu consul (*Mg. e vest. codicum:* pompeio legato et a senatu consul) 9 umquam *. quæstione (*r*) CIX, 5 mitteretur, M. Antonius et Q. Cassius ... urbe pulsi sunt, mandatumque ... caperet. C. Cæsar (*codd. omnes, quorum in scriptura quomodo sententiæ cohærerent, iam Drakenborchio in mentem venerat.*) CX, 10 ab hostibus navibus (*ed. pr.*) CXI, 7 Varianis (*Iac. Gron.*) CXII. 8 infensus est (*Gron.*) | inlacrimavit. * sine (*Gron.*) CXIV, 1 Pompeianorum *errore* | 7 honestæ morti vocem * adiecit (*Iahn.*) CXVI, 4 præstitere, et quod (*codd.*) (p. 71) 5 adfectanti * potestas (*ed. pr. Poterat etiam suppleri* facientibus.) 14 † Chamates humillimæ (*Sigon.*) CXVII 22 * ominibusque prosperis exceptus * et nomen (*unus ex r. Poterat etiam scribi* exceptus est et.) CXX, 2 occisus esse *errore* 6 profugisset [et cæsus] iussu (*Mg. Quid lateat in* cæsus, *quod in r post* venerat *ponitur, nescio.*) CXXII, 1 parum *sine uncis* (*Xyland.*) CXXIV, 6 altera dein die victus (*Mg.* Altera die *esset* postera, *etsi inusitate diceretur; sed plures dies interiecti sunt.*) CXXV, 1 Antonio — provinciæ ... positæ ei cesserant — reversus (*Mg. Nr* ... ex parte positæ recesserat) CXXVII, 10 inpediret, expostulatam cum eo pacem (*Mg. Nr* inpediret eo postulatam cum pacem. *Aut id efficitur, quod posui, historia confirmante, aut:* cum eo postulatu amicorum pacem. *Nam* postulatam pacem facere, *non addito, a quo postulata sit, nihil est.*) CXXIX, 4 Pompeius in Siciliam (*Mg.*) CXXXIV, 3 † cum ille conventum (*Lacuna esse videtur. Etiam* census a Galliis actus *pro eo, quod est* Galliarum *aut* per Gallias, *mire dicitur.*) 5 Crasso * refertur (*Sigon.*) CXLI, 2 Chumstinctus et Avectius (*Mg. De prænominibus et altero nomine non est cur dubitetur; prius nomen quod fuerit, incertum.*)

Ad ea, quæ in præfationibus ad scripturas commendandas

refellendasve diximus, supplenda corrigendave quædam in indice huic fasciculo adiecto posuimus suis locis; cetera non tanti erant, ut seorsum ponenda viderentur. Itaque hic primum emendationes quasdam sub nostro aliorumve nominibus positas, in quo genere non subinde errare difficillimum est, prioribus auctoribus post repertis restituimus; deinde paucis locis novam emendationem, quæ certa reperta videbatur, adhibuimus; postremo errores quosdam typographi correximus editis demum voluminibus animadversos.

Restat, ut, peracto toto hoc negotio Liviano, quoniam collegæ coniunctissimo et amicissimo, qui laboris et suscipiendi suasor et perficiendi socius fidelis fuit, gratias agere minus decet in ea præfatione, quam eius quoque nomine scribam, O. Siesbyo, ex discipulo non paucos iam annos amico, meritissimum testimonium perhibeam operæ assidue, diligenter, scienter mihi in hoc labore commodatæ admonitionisque sæpe utilissime adiunctæ, quæ omnia ita mihi grata sunt, ut reliquam tamen gratiam multo vincat benevolentiæ candidæ et infucatæ constantia.

Scrib. Hauniæ a. d. VIII Id. Ian. a. MDCCCLXVI.

ADDENDA ET CORRIGENDA IN SUPERIORIBUS VOLUMINIBUS.

I. Hæ emendationes sub iis, quæ hic adscribimus, nominibus ponendæ erant: I, 7, 5 aversas, eximiam quamque (Stroth), 27, 1 fuerat (Bauer), 27, 8 item (Weiss.), 35, 3 quispiam (Kleine), 40, 5 tumultuosissimæ (Bauer) 59, 5 parte præsidio relicta (Buettner), II, 2, 3 offenderet (Bauer), III, 33, 8 est (Dœring), 56, 12 in quod (Crev.), IV, 60, 8 videret (Bauer), V, 15, 11 esse, quando (Dœr.), 46, 2 Gabino *cinctu* cinctus (Weiss.), VII, 25, 2 [consulatum] (Dœr.), XXI, 27, 4 latiore (Bauer), 28, 5 [nantem] (Dœr.), 44, 9 contemptu mortis (Stroth), XXII, 10, 6 antidea ac.... faxitur (Stroth), XXVI, 3, 4 [non] (Dœr.), 19, 4 aut ut per (Bauer), 22, 8 (Dœr.: concussa sint), XXVIII, 22, 2 fuerat (Dœr.), XXX, 10, 14 [ac.. navigia] (Dœr.).

II. Hi loci aliter scribendi videntur:

I, 43, 4 probabiliter Siesbye *infra* pro *intra* scribendum suspicatur.

II, 36, 3 quod scribitur: *quanquam haud sane liber erat religione animus, verecundia tamen maiestatis magistratuum timorem vicit, ne in ora hominum pro ludibrio abiret*, mire pro religione substituitur timor idque tam ambigue, ut timor, ne in ora hominum veniret, victus dici videatur, quod contra hic timor verecundiaque vicit religionem. Itaque aut *et timor vicit* scribendum est aut potius, prorsus sublato *timorem*, quod additum est, quum non animadverteretur vincendi verbum ad religionem referri, sic scribendum: *verecundia maiestatis magistratuum vicit, ne* cet. Significatur enim verecundia simul famam et risum vitans.

II, 55, 10 *in* præpositioni unci detrahendi sunt; vid. XXIII, 32, 3 et XXXVI, 21, 7.

De III, 7, 5 et 8, 7 et 24, 5 vid. præf. I, 2 p. IV.

III, 16, 4 prorsus egregie Forchhammer (in Ephemerid. Philolog. Danice editarum vol. II p. 267) ex corrupta hac codicum scriptura: *mansuetum id malum et per aliorum quietem malorum semper exoriens tumque esse peregrino timore sopitum videbatur* (pro qua ut aliqua sententia et orationis forma esset, cum Kreyssigio *tum quoque esse* scripsimus, in verbum *esse* prave incumbente pondere) una littera mutata eruit: *m. i. malum et per al. quietem mal. semper exoriens tum quiesse, peregr. t. sopitum, vid.* Rectissime inter se hæc referuntur, *malum* per aliorum quietem exoriens nunc (ipsum) quiesse aliis turbatis. Accedat igitur hoc exemplum ceteris verbi *quievi* et adiectivi *quietus* distractione litterarum corruptorum, quæ in præfatione vol. IV, 1 p. XIII posuimus.

III, 67, 11, ubi *vidimus* subesse Welzius intellexerat, recte Forchhammer littera *q* prorsus sublata scribi iubet: *Esquilias vidimus ab hoste prope captas et scandentem in aggerem Volscum. Hostem nemo summovit; in nos viri, in nos armati estis.* Sic enim hæc cohærent superponunturque superioribus: *Adversus nos — mons.* Contraria inter se referuntur *hostem* et *in nos.*

De V, 44, 7 et 55, 1 dictum est præf. I, 2 p. IV, de V, 46, 9 præf. II, 1 p. XXIX ad XXIV, 46, 1, de IX, 29, 10 præf. II, 2 p. XI ad XXVII, 15, 9.

VIII, 9, 12 Siesbye monuit, necessario in significatione rei sæpius factæ, sequente imperfecto, scribendum esse: *quacunque equo invectus esset* (pro *est*), subiecto de uno eventu: *ubi vero corruit.*

X, 31, 8 pro *terram* scribendum *terra;* vid. præf. III, 1 p. XXVIII ad XXXV, 21, 3.

XXI, 33, 11 probabiliter Bauer: *nec a montanis.*

XXII, 26, 7 e codicum scriptura *cumque invicto* recte Bauer effecit: *cum æque invicto a civibus hostibusque animo.*

XXIII, 39, 3 pro *Bœotius* (Put. *boeusotius*) scrib. *Bœotus;* vid. præf. II, 2 p. XIV et III, 1 p. XX.

III. Errores typorum præter eos, qui in singulis fasciculis iam notati sunt, his locis tollendi sunt, ut sic scribatur, quemadmodum hic inclinatis litteris indicabitur:

Vol. I p. 1 pag. 16 v. 13 *circumagerent* 23, 4 ab imo *belli audisse* (sublato commate) 33, 12 *regem* 47, 2 ab imo *ad aliud* 102, 15 *Tribuni plebi* 142, 21 *Iam* 169, 10 ab imo *ferarumque* 179, 7 ab imo *avumque* 187, 9 *concilium* 208, 3 ab imo *peiore* 258, 7 *tribuniciæ* 289, 15 *Nova*

Vol. I p. 2 pag. 159 v. imo *supplicii* 221, 8 ab imo *quum* 249, 18 *hominum*

Vol. II p. 1 pag. 159, 11 ab imo *Romanis* 203, 17 *quam*

Vol. III p. 2 pag. 181, 10 *Acilio quum* (sublato commate)

Vol. IV p. 1 pag. 49, 2 *sed etiam aput* 50, 8 *esse.* 248, 2 *ab ortu* 255, 16 *Synnadis*

Titi Livii

librorum, qui interciderunt, fragmenta.

Ipsa Livii verba iisdem, quibus in superioribus voluminibus, typis descripta sunt, minoribus aliorum scriptorum loci, in quibus testis citatur Livius, quidque apud eum scriptum fuerit, universe indicatur. Quorum fragmentorum numeris asteriscus additur, tantum conicetura (fere ex periochis ducta) ad certos libros referuntur, cetera apertis testimoniis.

Ex lib. XII.

1*) Pyrrhus unicus pugnandi artifex magisque in prœlio quam bello bonus. *Serv. ad Virgil. Æn. I, 456.*

Ex lib. XIII.

2) Privato nos tenuissemus. *Priscian. XV, 1009 Putsch.*

3*) Curribns falcatis nsos esse maiores, et Livins et Sallustius docent. *Serv. ad Virgil. Æn. I, 476.*

Ex lib. XVI.

4*) Sichæns Sicharbas dictus est; Belus, Didonis pater, Methres; Carthago a Carthada, ut lectum est in historia Pœnorum et in Livio. *Serv. ad Virgil. Æn. I, 343.*

5*) Carthago est lingua Pœnorum nova civitas, ut docet Livins. *Serv. ad Æn. I, 366. Cfr. Solin. c. 27.*

6*) Bitias ·lassis Pnnicæ fuit præfectus, nt docet Livius. *Serv. ad Æn. I, 738.*

Ex lib. XVII.

7) Pridie Nonas. Pridie Idus. *Priscian. XIV, 992 Putsch.*

Ex lib. XVIII.

8) Imberbis (*tertia declinatione*). *Charis. I, 74 Putsch. Grammat. incert. Putsch. 2789. Grammat. incert. apud Barthium Advers. XXXVII, 14.*

9*) Serpentis quoque a T. Livio curiose pariter ac facunde relatæ fiat mentio. Is enim ait in Africa apud Bagradam flumen tantæ magnitudinis fuisse, ut Atilii Reguli exercitum usu amnis prohiberet; multisque militibus ingenti ore correptis, compluribus caudæ voluminibus elisis, quum telorum iactu perforari nequiret, ad ultimum ballistarum tormentis undique petitam silicum crebris et ponderosis verberibus procubuisse, omnibusque et cohortibus et legionibus ipsa Carthagine visam terribiliorem; atque etiam cruore suo gurgitibus imbutis corporisque iacentis pestifero afflatu vicina regione polluta Romana inde summovisse castra. Adiicit, beluæ corium centum et viginti pedum in urbem missum. *Val. Max. I, 8 ext. 19.*

Ex lib. XIX.

10*) Tertii ludi (sæculares) fuerunt, Antiate Livioque auctoribus, P. Claudio Pulchro, L. Iunio Pullo consulibus. *Censorin. de die nat. 17.*

11*) Est in Livio, quod, quum quidam cupidus belli gerendi a tribuno plebis arceretur, ne iret, pullos iussit afferri; qui quum missas non ederent fruges, irridens consul augurium ait: „Vel bibant", et eos in Tiberim præcipitavit. Inde navibus victor ex Africa revertens in mari cum omnibus, quos ducebat, exstinctus est. *Serv. ad Virgil. Æn. VI, 198.*

Ex lib. inter XI et XX.

12) Dic mihi: quum sæpenumero in Romanis historiis legatur, Livio auctore, sæpissime in hac urbe exorta pestilentia infinita hominum millia deperiisse, atque eo frequenter ventum, ut vix esset, unde illis bellicosis temporibus exercitus potuisset adscribi, illo tempore deo tuo Februario minime litabatur? an etiam cultus hic omnino nihil proderat? Illo tempore Lupercalia non celebrabantur? Nec enim dicturus es, hæc sacra adhuc illo tempore non cœpisse, quæ ante Romulum ab Euandro in Italiam perhibentur illata. Lupercalia autem propter quid instituta sint, quantum ad ipsius superstitionis commenta respectant, Livius secunda decade loquitur; nec propter morbos inhibendos instituta commemorat, sed propter sterilitatem, ut ei videtur, mulierum, quæ tunc acciderat, exsolvendam. *Ex Gelasii Papæ epist. adversus Andromachum in Baronii annal. eccles. ad a. 496 num. 35.*

Ex lib. XLIX.

13*) De quartorum ludorum (sæcularium) anno triplex opinio est. Antias enim et Varro et Livius relatos esse prodiderunt L. Marcio Censorino, M'. Manilio consulibus, post Romam conditam anno sexcentesimo quinto. *Censorin. de die nat. 17.*

Ex lib. LVI.

14) Q. Pompeium morbum excusasse ferunt, ne, quum interesset deditioni, animos Numantinorum irritaret. *Priscian. XVIII, 1198 Putsch.*

Ex lib. LXXVII.

15*) *Καὶ παρελθὼν (Σύλλας) εἰς τὴν πόλιν ὕπατος μὲν ἀποδείκνυται μετὰ Κοΐντου Πομπηΐου, πεντήκοντα ἔτη γεγονὼς, γαμεῖ δὲ γάμον ἐνδοξότατον Καικιλίαν τὴν Μετέλλου θυγατέρα τοῦ ἀρχιερέως. Ἐφ' ᾧ πολλὰ μὲν εἰς αὐτὸν ᾖδον οἱ δημοτικοὶ, πολλοὶ δὲ τῶν πρώτων ἐνεμέσων, οὐκ ἄξιον ἡγούμενοι τῆς γυναικὸς, ὃν ἄξιον ὑπατείας ἔκριναν, ὥς φησιν ὁ Τίτος. Plut. Sulla 6.*

16*) *Μέλλοντος ἐν Ῥώμῃ τοῦ ἐμφυλίου ἐγείρεσθαι πολέμου ἄλλα τε πολλὰ Λιούιος καὶ Διόδωρος ἱστόρησαν καὶ ἐξ ἀνεφέλου τοῦ ἀέρος καὶ αἰθρίας πολλῆς ἦχον ἀκουσθῆναι σάλπιγγος ὀξὺν ἀποτεινούσης καὶ θρηνώδη τὸν φθόγγον, καὶ τοὺς μὲν ἀκούσαντας ἅπαντας ἔκφρονας ὑπὸ τοῦ δέους γενέσθαι, τοὺς δὲ Τυῤῥηνῶν μάντεις μεταβολὴν τοῦ γένους καὶ μετακόσμησιν ἀποφήνασθαι σημαίνειν τὸ τέρας· εἶναι μὲν γὰρ ἀνθρώπων ὀκτὼ γένη, διαφέροντα τοῖς ἤθεσιν ἀλλήλων, ἑκάστῳ δ' ἀφωρίσθαι χρόνον ὑπὸ τοῦ θεοῦ συμπεραινόμενον ἐνιαυτοῦ μεγάλου περιόδῳ· τῆς δ' οὖν προτέρας περιόδου τελευτώσης καὶ ἑτέρας ἐνισταμένης κινεῖσθαί τι σημεῖον ἐκ γῆς ἢ οὐρανοῦ θαυμάσιον, ᾗ δῆλον εὐθὺς τοῖς ταῦτα σοφοῖς γίνεσθαι, ὅτι καὶ τρόποις ἄλλοις καὶ βίοις ἄνθρωποι γεγόνασι χρώμενοι καὶ θεοῖς ἧττον τῶν προτέρων μέλοντες. Planudis excerpt. Dionis in A. Maii script. vet. nov. coll. II, 548; (Dio Cass. ed. Bekk. fr. 102, vol. I, 91;) cfr. Suidas v. Σύλλας.*

17*) Sulla quum primum ad urbem contra Marium castra movisset, adeo læta exta immolanti fuisse scribit Livius, ut custodiri se Postumius haruspex voluerit, capitis supplicium subiturus, nisi ea, quæ in animo Sulla haberet, diis iuvantibus implevisset. *Augustin. de civ. dei II, 24.*

Ex lib. LXXXIII.

18*) Eversis quippe et incensis omnibus cum oppido (Ilio) simulacris solum Minervæ sub tanta ruina templi illius, ut scribit Livius, integrum stetisse perhibetur. *Augustin. de civ. dei III, 7.*

Ex lib. XCI.

19*) Hoc (ad Lauronem) primum prœlium inter Sertorium et Pompeium fuit. Decem millia hominum de Pompeii exercitu amissa et omnia impedimenta, Livius auctor est. *Frontin. Strateg. II, 5, 31.*

20*) (*E codice rescripto Vaticano post Brunsium et Iuvenatium [1773] exscripsit Niebuhrius ediditque cum Ciceronis orationum pro Fonteio et pro Rabirio fragmentis Romæ 1820.*) *Nocte* tamen insequenti ipso pervigilante in eodem loco alia excitata turris prima luce miraculo hostibus fuit. Simul et oppidi turris, quæ maximum propugnaculum fuerat, subrutis fundamentis, dehiscere ingentibus rimis, et tu................. o.....um igni cœpit; incendiique simul et ruinæ metu territi Contrebienses de muro trepidi refugerunt, et, ut legati mitterentur ad dedendam urbem, ab universa multitudine conclamatum est. Eadem virtus, qua inritante oppugnaverat, victorem placabiliorem fecit. Obsidibus acceptis pecuniæ modicam exegit summam, armaque omnia ademit; trans*f*ugas liberos vivos ad se adduci iussit; fugitivos, quorum maior multitudo erat, ipsis imperavit, ut interficerent; iugulatos de muro deiecerunt.

Cum magna iactura militum quattuor et quadraginta diebus Contrebia expugnata, relictoque ibi L. Insteio *cum valido præsidio*, ipse ad Hiberum fluvium copias adduxit. Ibi hibernaculis secundum oppidum, quod Castra Ælia vocatur, ædificatis, ipse in castris manebat; interdiu conventum sociarum civitatium in oppido agebat. Arma ut fierent pro copiis cuiusque populi, per totam provinciam edixerat; quibus inspectis referre vetera arma milites iussit, quæ aut itineribus crebris aut oppu*gnationibus et prœliis inutilia* facta erant, novaque iis per centuriones divisit. Equitatum quoque novis instruxit armis, vestimentaque, præparata ante, divisa et stipendium datum. Fabros, cura conquisitos, undique exciverat, quibus, officina publica in*stituta*, *uteretur*, ratione inita, quid in singulos dies effici posset. Itaque omnia simul instrumenta belli parabantur; neque materia artificibus, præparatis ante omnibus *e*nixo civi*t*atium *st*udio, nec suo quisque operi artifex deerat. Convocatis deinde omnium populorum legationibus et civitatium, gratias egit, quod, quæ imperata essent in *pedestres copias*, *præst*i*tissent*; quas ipse res *in defendendis sociis*, quasque in oppugnandis urbibus hostium gessisset, exposuit, et ad

reliqua belli cohortatus est paucis edoctos, quantum Hispaniæ provinciæ interesset, suas partes superiores esse. Dimisso deinde conventu, iussisque omnibus *bono animo esse*, *atque* in civitates *redi*re suas, principio veris M. Perpernam cum viginti milibus peditum, equitibus mille quingentis, in Ilercaonum gentem misit, ad tuendam regionis eius maritimam oram, datis præceptis, quibus itineribus duceret ad defendendas socias urbes, quas Pompeius oppugnaret, quibusque ipsum agmen Pompei ex insidiis adgrederetur.

Eodem tempore et ad Herennuleium, qui in isdem locis erat, litteras misit, et in alteram provinciam ad L. Hirtuleium, præcipiens, quemadmodum bellum administrari vellet: ante omnia, ut ita socias civitates tueretur, ne acie cum Metello dimicaret, cui nec auctoritate nec viribus par esset. Ne ipsi quidem consilium esse ducere *ad*versus Pompeium. Neque in aciem descensurum eum credebat; si traheretur bellum, hosti, cum mare ab tergo provinciasque omnes in potestate haberet, navibus undique commeatus venturos, ipsi autem, consumptis priore æstate, quæ præparata fuissent, omnium rerum inopiam fore. Perpernam in maritimam regionem † superpositum, ut ea, quæ integra adhuc ab hoste sint, tueri possit, et, si qua occasio detur, incautos per tempus adgressurum. Ipse cum suo exercitu in Berones et Autricones progredi statuit, a quibus sæpe per hiemem, cum ab se oppugnarentur Celtiberæ urbes, inploratam esse opem Pompei conpererat, missosque, qui itinera exercitui Romano monstrarent; et *ab* ipsorum equitibus vexatos sæpe milites suos, quocumque a castris per oppugnationem Contrebiæ pabulandi aut frumentandi causa progrederentur. Ausi tum quoque *erant* Arvacos in *partes sollicitare*. Edito *in iis exemplo*, belli consilium se initurum, utrum prius hostem, utram provinciam *petat*, maritimamne oram, ut Pompeium ab Ilercaonia et Contestania arceat, utraque socia gente, an ad Metellum et Lusitaniam se convertat.

Hæc secum agitans Sertorius præter Hiberum amnem per pacatos agros quietum exercitum sine ullius noxa duxit. Profectus inde in Bursaonum et Cascantinorum et Graccuritanorum fines, evastatis omnibus proculcatisque segetibus, ad Calagurim Nasicam, sociorum urbem, venit, transgressusque amnem propinquum urbi, ponte facto, castra posuit. Postero die M. Masium quæstorem in Arvacos et Cerindones misit ad conscribendos ex iis gentibus milites, frumentumque inde Contrebiam, *quæ* Leucada appellatur, comportandum, præter quam urbem opportunissimus ex Beronibus transitus erat, in quamcunque regionem ducere exercitum statuisset; et C. Insteium, præfectum equitum, Segoviam et in Vaccæorum gentem ad equitum conquisitionem misit, iussum cum equitibus Contrebiæ sese opperiri. Dimissis iis ipse profectus, per Vasconum agrum ducto exercitu, in confinio Beronum posuit castra. Postero die cum equitibus prægressus ad itinera exploranda, iusso pedite quadrato agmine sequi, ad Vareiam, validissimam regionis eius urbem, venit. Haud inopinantibus iis noctu advenerat. Undique equitibus et suæ gentis et Autric*onum*

Ex lib. XCIV.

21) Livius in libro nonagesimo quarto Inarimen in Mæoniæ partibus esse dicit; ubi *per* quinquaginta millia terræ igni exustæ sunt. Hoc etiam Homerum significasse vult. *Serv. ad Virgil. Æn. IX, 715.*

Ex lib. XCVII.

22*) Triginta quinque millia armatorum (fugitivorum a Crasso victorum) eo prœlio interfecta cum ipsis ducibus Livius tradit, receptas quinque Romanas aquilas, signa sex et viginti, multa spolia, inter quæ fasces cum securibus. *Frontin. Strateg. II, 5, 34.*

Ex lib. XCVIII.

23*) *Λιούιος δ' εἴρηκεν, ὡς οὐδέποτε Ῥωμαῖοι πολεμίοις ἀποδέοντες τοσούτῳ πλήθει παρετάξαντο· σχεδὸν γὰρ οὐδ' εἰκοστὸν, ἀλλ' ἔλαττον ἐγένοντο μέρος οἱ νικῶντες τῶν ἡσσημένων. Plutarch. Lucull. 28.*

24*) *Φησὶ δὲ ὁ Λιούιος ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ μάχῃ πλείονας, ἐν δὲ ταύτῃ γνωριμωτέρους πεσεῖν καὶ ληφθῆναι τῶν πολεμίων. Plutarch. Lucull. 31.*

Ex lib. XCIX.

25*) Primo quidem centum habuit Creta civitates, unde Hecatompolis dicta est, post viginti quattuor, inde, ut dicitur, duas, Gnosson et Hierapytnam, quamvis Livius plures a Metello expugnatas dicat. *Serv. ad Virgil. Æn. III. 106.*

Ex lib. CII.

26*) Livius de morte Mithridatis: Quod quum diluisset. *Agrætius de Orthogr. 2267 Putsch.*

27*) *Καὶ γὰρ ἁλούσης τῆς πόλεως περὶ τρίτον μῆνα, τῇ τῆς νηστείας ἡμέρᾳ, κατὰ τὴν ἐνάτην καὶ ἑβδομηκοστὴν καὶ ἑκατοστὴν ὀλυμπιάδα ὑπατευόντων Γαΐου Ἀντωνίου καὶ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος οἱ πολέμιοι μὲν εἰσπεσόντες ἔσφαττον τοὺς ἐν τῷ ἱερῷ· οἱ δὲ πρὸς ταῖς θυσίαις οὐδὲν ἧττον ἱερουργοῦντες διετέλουν, οὔτε ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ περὶ τῆς ψυχῆς οὔτε ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἤδη φονευομένων ἀναγκασθέντες ἀποδρᾶναι, πᾶν δ', ὅτι δέοι παθεῖν, τοῦτο παρ' αὐτοῖς ὑπομεῖναι τοῖς βωμοῖς κρεῖττον εἶναι νομίζοντες ἢ παρελθεῖν τι τῶν νομίμων. Ὅτι δὲ οὐ λόγος ταῦτα μόνον ἐστὶν ἐγκώμιον ψευδοῦς εὐσεβείας ἐμφανίζων, ἀλλ' ἀλήθεια, μαρτυροῦσι πάντες οἱ τὰς κατὰ Πομπήιον πράξεις ἀναγράψαντες· ἐν οἷς καὶ Στράβων καὶ Νικόλαος καὶ πρὸς τούτοις Τίτος Λιούιος, ὁ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας συγγραφεύς.* *Ioseph. Antiq. Iud. XIV, 4, 3.*

Ex lib. CIII.

28) Horrendus magis est, perimit qui corpora, carbo.
Urit hic inclusus, vitalia rumpit apertus.
Hunc veteres quondam variis pepulere medelis.
Tertia namque Titi simul et centesima Livi
Charta docet, ferro talem candente dolorem
Exsectum, aut poto raporum semine pulsum,
Infecti dicens vix septem posse diebus
Vitam produci; tanta est violentia morbi.

Q. Seren. Sammon. de medic. 39. vs. 725 sqq.

Ex lib. CV.

29*) Formam totius Britanniæ Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores, oblongæ scutulæ vel bipenni assimulavere. *Tacit. Agric. 10.*

30*) Britanniæ licet magnitudinem olim nemo, ut refert Livius, circumvectus est, multis tamen data est varia opinio de ea loquendi. *Iornandes de rebus Getic. cap. 2.*

Ex lib. CIX.

31*) Septingentesimo condicionis suæ anno quattuordecim vicos

eius (Romæ) incertum unde consurgens flamma consumpsit; nec unquam, ut ait Livius, maiore incendio vastata est; adeo ut post aliquot annos Cæsar Augustus ad reparationem eorum, quæ tunc exusta erant, magnam vim pecuniæ ex ærario publico largitus sit. *Oros. VII, 2.*

32*) Cæsar, Rubicone flumine transmeato, mox ut Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc solas habebat, cum quibus, ut ait Livius, orbem terrarum adortus est, quid facto opus esset, edocuit. *Oros. VI, 15.*

Ex lib. CXI.

33*) Primus hostem percussit nuper pilo sumpto primo C. Crastinus. *Scholiastes Lucani ad Phars. VII, 471.*

34*) *Ἐν δὲ Παταβίῳ Γάιος Κορνήλιος, ἀνὴρ εὐδόκιμος ἐπὶ μαντικῇ, Λιουίου τοῦ συγγραφέως πολίτης καὶ γνώριμος, ἐτύγχανεν ἐπ' οἰωνοῖς καθήμενος ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Καὶ πρῶτον μέν, ὡς Λιούιός φησι, τὸν καιρὸν ἔγνω τῆς μάχης, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἶπεν, ὅτι καὶ δὴ περαίνεται τὸ χρῆμα καὶ συνίασιν εἰς ἔργον οἱ ἄνδρες· αὖθις δὲ πρὸς τῇ θέᾳ γενόμενος καὶ τὰ σημεῖα κατιδὼν ἀνήλατο μετ' ἐνθουσιασμοῦ βοῶν „Νικᾷς, ὦ Καῖσαρ". Ἐκπλαγέντων δὲ τῶν παρατυχόντων περιελὼν τὸν στέφανον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐνωμότως ἔφη μὴ πρὶν ἐπιθήσεσθαι πάλιν, ἢ τῇ τέχνῃ μαρτυρῆσαι τὸ ἔργον. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Λιούιος οὕτω γενέσθαι καταβεβαιοῦται. Plutarch. Cæs. 47.*

Ex lib. CXII.

35*) Interea, sicut dixit Livius, oppressus est Tubero et Pausa; fugerunt ad Pompeium, quum quærerentur. Inter has moras supervenit Curio ad Africam. *Scholiastes Gronov. in Cic. pro Lig. ed. Orellii p. 415.*

36) Castra quoque diversis partibus Cassius et Bogud adorti haud multum afuere, quin opera perrumperent. *Priscian. VI, 686 Putsch. Cfr. V, 643, ubi ex lib. CXIV citatur nomen Bogudis.*

37) Quo tempore firmandi regni Bogudis causa exercitum in Africam traiicere conatus sit. *Priscian. ibd.*

38) Cassius gessisset cum Trebonio bellum, si Bogudem trahere in societatem furoris potuisset. *Priscian. ibd.*

39) Legati, quos rex miserat, duo fuerunt, quorum unus erat Dioscorides et alter Serapio. Ex his unus occisus est, ut Titus Livius meminit libro quarto belli civilis. *Scholiastes Lucani ad Phars. lib. X, 471.*

40) Arsinoe soror Ptolemæi fuit. Hanc Ganymedes quidam spado puellæ acceptissimus in castra Achillæ perduxit, cuius iussu Achillas

occisus est et exercitui præpositus Ganymedes. Hunc postea Cæsar, victis Ægyptiis, in triumpho duxit, ut meminit Livius in libro quarto belli civilis. *Id. ad X, 521; ad cf. v. 519.*

41*) Quadraginta millia librorum Alexandriæ arserunt. Pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum alius laudaverit, sicut T. Livius, qui elegantiæ regum curæque egregium id opus ait fuisse. *Seneca de tranquill. anim. 9.*

Ex lib. CXIII.

42) Et ipse circa Palpud oram tuebatur. *Priscian. VI, 687 Putsch.*

Ex lib. XCIV.

43*) *Ὧδε μέν τισι περὶ τοῦ Βάσσου δοκεῖ, Λιουΐῳ δ', ὅτι τῆς Πομπηΐου στρατιᾶς γενόμενος καὶ μετὰ τὴν ἧτταν ἰδιωτεύων ἐν Τύρῳ διέφθειρέ τινας τοῦ τέλους, καὶ διεχρήσαντο τὸν Σέξτον καὶ τῷ Βάσσῳ σφᾶς ἐνεχείρισαν. Appian. Bell. Civ. III, 77 (e coni. Perizonii; codd. Λίβωνι).*

44*) Optarem illud mihi contingere, quod T. Livius scribit de Catone: Cuius gloriæ neque profuit quisquam laudando, nec vituperando quisquam nocuit, quum utrumque summis præditi fecerint ingeniis. Significat autem M. Ciceronem et C. Cæsarem, quorum alter laudes, alter vituperationes supra dicti scripsit viri. *Hieronym. prol. lib. II. in Hoseam.*

Ex lib. CXVI.

45*) *Ἦν τι τῇ Καίσαρος οἰκίᾳ προσκείμενον, οἷον ἐπὶ κόσμῳ καὶ σεμνότητι τῆς βουλῆς ψηφισαμένης, ἀκρωτήριον, ὡς Λιούιος ἱστορεῖ. Τοῦτο ὄναρ ἡ Καλπουρνία θεασαμένη καταῤῥηγνύμενον ἔδοξε ποτνιᾶσθαι καὶ δακρύειν. Ἡμέρας δ' οὖν γενομένης ἐδεῖτο τοῦ Καίσαρος, εἰ μὲν οἷόν τε, μὴ προελθεῖν, ἀλλ' ἀναβαλέσθαι τὴν σύγκλητον κ. τ. λ. Plutarch. Cæs. 63.*

46*) Malum omen est, quoties Ætna, mons Siciliæ, non fumum, sed flammarum egerit globos; et, ut dicit Livius, tanta flamma ante mortem Cæsaris ex Ætna monte defluxit, ut non tantum vicinæ urbes, sed etiam Regina civitas, quæ multo spatio ab ea distat, afflaretur. *Serv. ad Virgil. Georg. I, 472.*

47*) Quod de Cæsare maiori vulgo dictitatum est et a T. Livio positum, in incerto esse, utrum illum nasci magis rei publicæ profuerit an non nasci, dici etiam de ventis potest. *Seneca Nat. Quæst. V, 18.*

Ex lib. CXVIII.

48) Adversus interfectores C. Cæsaris ultoribus manum comparans concibat. *Priscian IX, 865 Putsch.*

Ex lib. CXX.

49*) M. Cicero sub adventum triumvirorum urbe cesserat, pro certo habens, id qnod erat, non magis Antonio eripi *se* quam Cæsari Cassium et Brutum posse. Primo in Tusculanum fugit, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Caieta navem conscensurus, proficiscitur. Unde aliquoties in altum provectum quum modo venti adversi retulissent, modo ipse iactationem navis, cæco volvente fluctu, pati non posset, tædium tandem eum et fugæ et vitæ cepit, regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus a mari abest, „Moriar" inquit „in patria sæpe servata". Satis constat servos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum; ipsum deponi lecticam, et quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse. Prominenti ex lectica præbentique immotam cervicem caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit; manus quoque, scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes, præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, iussuque eius inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi sæpe consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium, quanta nulla unquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat. Vix attollentes *præ* lacrimis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant. — Vixit tres et sexaginta annos, ut, si vis afuisset, ne immatura quidem mors videri possit. Ingenium et operibus et præmiis operum felix; ipse fortunæ diu prosperæ et in longo tenore felicitatis magnis interim ictus vulneribus, exsilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiæ exitu tam tristi atque acerbo, omnium adversorum nihil, ut viro dignum erat, tulit præter mortem; quæ vere æstimanti minus indigna videri potuit, quod a victore inimico *nihil* crudelius passus erat, quam quod eiusdem fortunæ compos in eo fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus ac memorabilis fuit, et in cuius laudes exsequendas Cicerone laudatore opus fuerit. *Seneca Rhet. Suasor. VI.*

Ex lib. CXXVII.

50) Quoniam inter Augustum et Antonium reliquiæ adhuc erant

dissensionis, Cocceius Nerva, proavus Nervæ, qui postea imperavit Romæ, mandavit Augusto, ut mitteret, qui de summa rerum tractarent. Ergo missus est Mæcenas cum Agrippa, qui utrumque exercitum in una castra coegerunt, ut ait Livius lib. CXXVII. Intelligendum autem, quod, Fonteio misso ab Antonio, Augustus Mæcenatem et ceteros ad eundem locum emiserit. *Acro ad Horat. Sat. I, 5, 29. Eadem Porphyrio ad eundem locum his verbis habet:* Dissensione orta inter Cæsarem Augustum Antoniumque, Cocceius Nerva, avus eius, qui postea Romæ imperavit, petiit a Cæsare, ut aliquem, qui de summa rerum tractaret, mitteret Tarracinam. Et primum Mæcenas, mox et Agrippa congressi sunt, hique pepigerunt fidem confirmatissimam, et in una castra conferri signa utriusque exercitus iusserunt. Hoc et T. Livius lib. CXXVII. refert, excepta Capitonis mentione. *In verbis quædam mutat, re eadem habet scholiastes Cruquianus.*

Ex lib. CXXXIII.

51*) Livius refert, Cleopatram, quum ab Augusto capta indulgentius de industria tractaretur, dicere solitam: „Non triumphabor." *Scholiastes Cruquii ad Horat. Od. I, 37, 30. Eadem habent Acro et Porphyrio, hic Græce:* Οὐ θριαμβεύσομαι.

Ex lib. CXXXV.

52*) In cuius apparitionis dic, quod epiphania appellatur, Cæsar Augustus in spectaculis, sicut Livius narrat, Romano populo nuntiat, regressus a Britannia insula, totum orbem terrarum tam bello quam amicitiis Romano imperio pacis abundantia subditum. *Apponius in Canticum Canticorum (ed. Rom. 1843.) XII, p. 237.*

Ex lib. CXXXVI.

53) Eodem anno ludos sæculares Cæsar ingenti apparatu fecit, quos centesimo quoque anno — is enim terminus sæculi — fieri mos. *Censorin. de die nat. 17.*

Ex incertis libris.

54) Titus Livius, eloquentiæ ac fidei præclarus imprimis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut Pompeianum eum Augustus appellaret, neque id amicitiæ eorum offecit, *cet. Tacit. Ann. IV, 34.*

55) Vir ingenii magni magis quam boni. *Seneca de ira I, 16 (20).*

56) Profiteor mirari me, T. Livium, auctorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine urbis, quodam volumine sic orsum: Satis iam sibi gloriæ quæsitum, et potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere. *Plinius in præfat. lib. I. Hist. Nat. 16.*

57) T. Livius ac Nepos Cornelius latitudinis (freti Gaditani) tradiderunt, *ubi* minus, septem millia passuum; ubi vero plurimum, decem millia. *Plinius in præfat. lib. III. Hist. Nat. 4.*

58) Alpes in latitudinem Cornelius Nepos CM, T. Livius tria M stadiorum (patere tradit), uterque diversis in locis. *Plin. Hist. Nat. III, 132 (19, 23).*

59) *Livius nominatur etiam inter scriptores, quibus Plinius usus est in Hist. Nat. libr. VI et VII.*

60) Verba sunt, ut habemus in Livio, imperatoris transfugam recipientis in fidem: „Quisquis es, noster eris." *Serv. ad Virgil. Æn. II, 148.*

61) Secundum Livium legati pacis caduceatores dicuntur. *Serv. ad Æn. IV, 242.*

62) Livius argentum grave dicit, id est, massas. *Serv. ad Æn. VI, 862.*

63) In hoc summo (promontorio Circæo) oppidum fuit, quod et Circæum dictum et Circæi. Nam utrumque Livius dixit. *Serv. ad Æn. VII, 10.*

64) Vitanda μακρολογία, id est longior, quam oportet, sermo, ut apud Livium: Legati, non impetrata pace, retro domum, unde venerant, abierunt. *Quintil. Inst. Orat. VIII, 3, 53; Charis. IV, 242 Putsch., apud quem pro* abierunt *est* reversi sunt; *itemque apud ceteros grammaticos (Diomedem, Donatum, Pompeium, Claudium Sacerdotem, Isidorum), quos Keilius ad Charisium p. 271 indicat, et apud gramm. inc. in Endlicheri Anal. Gr. p. 31.*

65) Ut Livius inquit, nihil tam sanctum religione tamque custodia clausum, quo penetrare libido nequeat. *Ionas abbas Bob. in vita Scti Columbani (Bedæ Oper. III, p. 201 ed. Col.).*

66) Scimus concessum esse scribentibus, ut iteratione procemii legentium reficiant interdum laborem. Nam et Livius frequenter innovat principia, ut incensa a Gallis urbe, et completis consulibus. *Serv. ad Virgil. Georg. III init.*

67) Livius frequenter „in milites" pro „in singulos milites". *Priscian. XVIII, 1188 Putsch.* (In pedites *sic XXXIV, 52, 11,* in equites *XXXIX, 7, 2,* in ingera *XXXI, 13, 7.*)

68) Veteres dixerunt „huius genus" et „huius cornus" et „huic genui" et „huic cornui". Unde et Lucanus . . . et Livius ubique in historia. *Grammat. incertus de nom. et pronomine (in Eichenfeldii et Endlicheri analectis gramm.) 47 p. 139.* (Genus tenus *genitivo casu XLIV, 40, 8.*)

69) Vepres generis feminiui, ut Titus Livius: has vepres. *Gramm. incert. de generibus nominum apud Haupt. post Ovid. Halieutica p. 102.*

70) Scalper, gen. masculini, sicut culter, ut Titus Livius, quamvis quidam scalprum legant. *Ibd. p. 101.* (*Videtur significari locus, qui exstat, XXVII, 49, 1.*)

Scriptorum non historicorum fragmenta.

71) Fuit igitur brevitas illa tutissima, quæ *est* apud Livium in epistola ad filium scripta, legendos Demosthenem atque Ciceronem, tum ita, ut quisque esset Demostheni et Ciceroni simillimus. *Quintil. Inst. Orat. X, I, 39; coll. II, 5, 20.*

72) In hoc malum a quibusdam etiam laboratur; neque id novum vitium est, quum iam apud T. Livium inveniam, fuisse præceptorem aliquem, qui discipulos obscurare, quæ dicerent, iuberet, Græco verbo utens, **σκότισον.** Unde illa scilicet egregia laudatio: Tanto melior; ne ego quidem intellexi. *Quintil. Inst. Orat. VIII, 2, 18.*

73) T. Livius de oratoribus, qui verba antiqua et sordida consectantur et orationis obscuritatem severitatem putant, aiebat Miltiaden rhetorem eleganter dixisse: **Ἐπὶ τὸ †υδεξιον μαίνονται.** *Senec. Controv. IX, 25, p. 259 Burs. (IV, 25, p. 285 Bip.)*

74) T. Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam („Res secundæ mire sunt vitiis obtentui") tanquam translatam et tanquam corruptam, dum transfertur, obiiceret Sallustio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum præferat, sed laudat, quem non timet, et facilius putat posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur. *Senec. Controv. IX, 24, p. 249 Burs. (IV, 24, p. 274 Bip.)*

TITI LIVII

PERIOCHÆ OMNIUM LIBRORUM AB URBE CONDITA.

EX LIB. I.

Adventus Æneæ in Italiam et res gestæ. Ascanii regnum Albæ et Silvii et deinceps Silviorum. Numitoris filia a Marte compressa nati Romulus et Remus. Amulius obtruncatus. Urbs a Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Spolia opima Feretrio Iovi lata. In curias populus divisus. Fidenates Veientes victi. Romulus consecratus.

Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit. Porta Iani clausa.

Tullus Hostilius Albanos diripuit. Trigeminorum pugna. Mettii Fufetii supplicium. Tullus fulmine consumptus.

Ancus Martius Latinos devicit, Ostiam condidit.

Tarquinius Priscus Latinos superavit, circum fecit, finitimos devicit, muros et cloacas fecit.

Servio Tullio caput arsit. Servius Tullius Veientes devicit et populum in classes divisit; ædem Dianæ dedicavit.

Tarquinius Superbus occiso Tullio regnum invasit. Tulliæ scelus in patrem. Turnus Herdonius per Tarquinium occisus. Bellum cum Volscis. Fraude Sex. Tarquinii Gabii direpti. Capitolium inchoatum. Termini et Iuventæ aræ moveri non potuerunt. Lucretia se occidit. Superbi expulsio. Regnatum est annis CCLV.

[*** *Ancus Martius* [1]) Latinis victis montem Aventinum assignavit, fines protulit, Ostiam coloniam deduxit, cærimonias a Numa institutas renovavit. Regnavit annis XXIV.

Lucumo, Demarati Corinthii filius, a Tarquiniis Etrusca civitate Romam venit et in amicitiam Anci receptus Tarquinii Prisci nomen ferre cœpit et post mortem Anci regnum excepit. Centum in patres

---

[1]) Alia hæc est periocha initio truncata.

allegit, Latinos subegit, ludos in circo edidit, equitum centurias ampliavit, urbem muro circumdedit, cloacas fecit. Occisus est ab Anci filiis, quum regnasset annis XXXVIII. (Hic tentandæ scientiæ Atti Navii auguris causa fertur consuluisse eum, an id, de quo cogitaret, effici posset; quod quum ille fieri posse dixisset, iussisse eum novacula cotem præcidere, idque ab Atto protinus factum.)

Successit ei Servius Tullius, natus ex captiva nobili Corniculana, cui puero adhuc in cunis posito caput arsisse traditum erat. Is censum primum egit, lustrum condidit, quo censa LXXX millia esse dicuntur, pomœrium protulit, colles urbi adiecit Quirinalem, Viminalem, Esquilinum, templum Dianæ cum Latinis in Aventino fecit. Interfectus est a L. Tarquinio, Prisci filio, consilio filiæ suæ Tulliæ, quum regnasset annis XLIV.

Post hunc L. Tarquinius Superbus neque patrum neque populi iussu regnum invasit. Is armatos circa se in custodiam sui habuit. Bellum cum Volscis gessit et ex spoliis eorum templum in Capitolio Iovi fecit. Gabios dolo in potestatem suam redegit. Huius filiis Delphos profectis et consulentibus, quis eorum Romæ regnaturus esset, dictum est, eum regnaturum, qui primum matrem osculatus esset. Quod responsum quum ipsi aliter interpretarentur, Iunius Brutus, qui cum eis profectus erat, prolapsum se simulavit et terram osculatus est; idque factum eius eventus comprobavit. Nam quum impotenter se gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium sui adduxisset, ad ultimum propter expugnatam nocturna vi a Sexto filio eius Lucretiæ pudicitiam, quæ, ad se vocato patre Tricipitino et viro Collatino, obtestata, ne inulta mors eius esset, cultro se interfecit, Bruti opera maxime expulsus est, quum regnasset annos XXV. Tum consules creati sunt L. Iunius Brutus, L. Tarquinius Collatinus.]

EX LIB. II.

Brutus iure iurando populum adstrinxit, neminem Romæ regnare passurum. Tarquinium Collatinum collegam suum propter affinitatem Tarquiniorum suspectum coegit consulatu se abdicare et civitate cedere. Bona regum diripi iussit, agrum Marti consecravit, qui campus Martius nominatus est. Adolescentes nobiles, in quibus suos quoque et fratris filios, quia coniuraverant de recipiendis regibus, securi percussit. Servo indici, cui Vindicio nomen fuit, libertatem dedit; ex cuius nomine vindicta appellata. Quum adversus reges, qui, contractis Veientum et Tarquiniensium copiis, bellum intulerant, exercitum duxisset, in acie cum Arrunte filio Superbi commortuus est; cumque matronæ anno

luxerunt. P. Valerius consul legem de provocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum est. Porsenna, Clusinorum rex, bello pro Tarquiniis suscepto quum ad Ianiculum venisset, ne Tiberim transiret, virtute Coclitis Horatii prohibitus est, qui, dum alii pontem Sublicium rescindunt, solus Etruscos sustinuit et, ponte rupto, armatus in flumen se misit et ad suos transnavit. Accessit alterum virtutis exemplum a Mucio, qui quum ad feriendum Porsennam castra hostium intrasset, occiso scriba, quem regem esse existimaverat, comprehensus impositam manum altaribus, in quibus sacrificatum erat, exuri passus est dixitque tales trecentos esse. Quorum admiratione coactus Porsenna pacis condiciones ferre, bellum omisit acceptis obsidibus. Ex quibus virgo una Clœlia deceptis custodibus per Tiberim ad suos transnavit et, quum reddita esset, a Porsenna honorifice remissa, equestri statua donata est. Adversus Tarquinium Superbum cum Latinorum exercitu bellum inferentem A. Postumius dictator prospere pugnavit. App. Claudius ex Sabinis Romam transfugit. Ob hoc Claudia tribus adiecta et numerus tribuum ampliatus est, ut essent viginti una. Plebs quum propter nexos ob æs alienum in Sacrum montem secessisset, consilio Menenii Agrippæ a seditione revocata est. Idem Agrippa quum decessisset, propter paupertatem publico impendio elatus est. Tribuni plebis quinque creati sunt. Oppidum Volscorum Corioli captum est virtute et opera Cn. Marcii, qui ob hoc Coriolanus vocatus est. T. Latinius, vir de plebe, quum in visu admonitus, ut de quibusdam religionibus ad senatum perferret, neglexisset, amisso filio, pedibus debilis factus, postquam delatus ad senatum lectica eadem illa indicaverat, usu pedum recepto domum reversus est. Quum Cn. Marcius Coriolanus, qui in exsilium erat pulsus, dux Volscorum factus exercitum hostium urbi admovisset, et missi ad eum primum legati, postea sacerdotes frustra deprecati essent, ne bellum patriæ inferret, Veturia mater et Volumnia uxor impetraverunt ab eo, ut recederet. Lex agraria primum lata est. Sp. Cassius consularis regni crimine damnatus est necatusque. Ilia[1]) virgo Vestalis ob incestum viva defossa est. Quum vicini Veientes incommodi magis quam graves essent, familia Fabiorum id bellum gerendum depoposcit misitque in id trecentos sex armatos, qui ad Cremeram præter unum ab hostibus cæsi sunt. App. Claudius cos., quum adversus Volscos contumacia exercitus male pugnatum esset, decimum quemque militum fuste percussit. Res

[1]) Oppia *Liv.* c. 42.

præterea *gestas* adversus Volscos et Hernicos et Veientes et seditiones inter patres plebemque continet.

EX LIB. III.

Seditiones de agrariis legibus fuere. Capitolium ab exsulibus et servis occupatum cæsis his receptum est. Census bis actus est. Priore lustro censa sunt civium capita *C* VIII millia[1]) DCCXIV præter orbos orbasque, sequenti CXVII millia CCXIX.[2]) Quum adversus Æquos male gesta res esset, L. Quinctius Cincinnatus dictator factus, quum rure intentus operi rustico esset, ad id bellum gerendum arcessitus est. Is victos hostes sub iugum misit. Tribunorum plebis numerus ampliatus est, ut essent decem, tricesimo sexto anno a primis tribunis plebis. Petitis per legatos et allatis Atticis legibus, ad constituendas eas proponendasque decemviri pro consulibus sine ullis aliis magistratibus creati altero et trecentesimo anno, quam Roma condita erat, et ut a regibus ad consules, ita a consulibus ad decemviros imperium translatum. Hi, decem tabulis legum positis, quum modeste se in eo honore gessissent et ob id in alterum quoque annum eundem esse magistratum placuisset, duabus tabulis ad decem adiectis, quum complura impotenter fecissent, magistratum noluerunt deponere et in tertium annum retinuerunt, donec inviso eorum imperio finem attulit libido App. Claudii. Qui quum in amorem Verginiæ virginis incidisset, summisso, qui eam in servitutem peteret, necessitatem patri eius Verginio imposuit, rapto ex taberna proxima cultro, filiam occidendi, quum aliter effici non posset, ne in potestatem stuprum illaturi veniret. Hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs concitata montem Aventinum occupavit coegitque decemviros abdicare se magistratu; ex quibus Appius, qui præcipue pœnam meruerat, in carcerem coniectus est, ceteri in exsilium sunt acti. Res præterea contra Sabinos et Volscos prospere gestas continet et parum honestum populi Romani iudicium, qui iudex inter Ardeates et Aricinos sumptus agrum, de quo ambigebatur, sibi adindicavit.

EX LIB. IV.

Lex de connubio patrum et plebis a tribunis contentione magna patribus repugnantibus perlata est. Tribuni plebis**. Aliquot annos res populi Romani domi militiæque per hoc genus magistratus administratæ sunt. Item censores tunc primum creati sunt. Ager

[1]) CIV millia *Liv. c. 3.* [2]) CCCXIX *Liv. c. 24.*

Ardeatibus populi iudicio ablatus, missis in eum colonis, restitutus est. Quum fame populus Romanus laboraret, Sp. Mælius eques Romanus frumentum populo sua impensa largitus est, et ob id factum conciliata sibi plebe, regnum affectans a C. Servilio Ahala magistro equitum iussu Quinctii Cincinnati dictatoris occisus est; L. Minucius index bove aurata donatus est. Legatis Romanis a Fidenatibus occisis, quoniam ob rem publicam occubuerant, statuæ in rostris positæ sunt. Cossus Cornelius tribunus militum, occiso Tolumnio Veientum rege, opima spolia secunda retulit. Mam. Æmilius dictator censuræ honorem, qui antea per quinquennium gerebatur, anni et sex mensium spatio finiit; ob eam rem a censoribus notatus est. Fidenæ in potestatem redactæ eoque coloni missi sunt. Quibus occisis Fidenates quum defecissent, ab Mam. Æmilio dictatore victi sunt et Fidenæ captæ. Coniuratio servorum oppressa. Postumius tribunus militum propter crudelitatem ab exercitu occisus est. Stipendium ex ærario tum primum militibus datum est. Res præterea gestas adversus Volscos et Fidenates et Faliscos continet.

EX LIB. V.

In obsidione Veiorum hibernacula militibus facta sunt. Ea res quum esset nova, indignationem tribunorum plebis movit, querentium non dari plebi nec per hiemem militiæ requiem. Equites tum primum equis suis mereri cœperunt. Quum inundatio ex lacu Albano facta esset, vates, qui eam rem interpretaretur, ex hostibus captus est. Furius Camillus dictator decem annos obsessos Veios cepit, simulacrum *Iunonis* Romam transtulit, decimam prædæ Delphos Apollini misit. Idem tribunus militum quum Faliscos obsideret, proditos hostium filios parentibus remisit, statimque deditione facta Faliscorum, victoriam iustitia consecutus est. Quum alter ex censoribus C. Iulius decessisset, in locum eius M. Cornelius suffectus est; nec id postea factum est, quoniam eo lustro a Gallis Roma capta est. Furius Camillus, quum ei dies ab L. Apuleio tribuno plebis dicta esset, in exsilium abiit. Quum Galli Senones Clusium obsiderent et legati a senatu missi ad componendam inter eos et Clusinos pacem pugnantes contra Gallos in acie Clusinorum *visi essent*, hoc facto eorum concitati Senones urbem infesto exercitu petierunt, fusisque ad Aliam Romanis, cepere urbem præter Capitolium, quo se iuventus contulerat; maiores natu cum insignibus honorum, quos quisque gesserat, in vestibulis ædium sedentes occiderunt. Et quum per aversam partem Capitolii iam in summum evasissent, proditi clangore anserum M. Manlii præcipue opera deiecti sunt. Coactis deinde propter

famem Romanis eo descendere, ut mille pondo auri darent et hoc pretio finem obsidionis emerent, Furius Camillus, dictator absens creatus, inter ipsum colloquium, quo de pacis condicionibus agebatur, cum exercitu venit et Gallos post sextum mensem urbe expulit ceciditque. Dictum est ad Veios migrandum esse propter incensam et dirutam urbem, quod consilium Camillo auctore discussum est. Movit populum vocis quoque omen ex centurione auditæ, qui quum in forum venisset, manipularibus suis dixerat: „Sta miles, hic optime manebimus." Ædes Iovi Capitolino[1]) facta est, quod ante urbem captam vox audita erat, adventare Gallos.

EX LIB. VI.

Res adversus Volscos et Æquos et Prænestinos prospere gestas continet. Quattuor tribus adiectæ, Stellatina, Tromentina, Sabatina, Arniensis. M. Manlius, qui Capitolium a Gallis defenderat, quum obstrictos ære alieno liberaret, nexos exsolveret, crimine affectati regni damnatus de saxo deiectus est. In cuius notam SC. factum est, ne cui de Manlia gente Marco nomen esset. C. Licinius et L. Sextius tribuni plebis legem promulgaverunt, ut consules ex plebe fierent, qui ex patribus creabantur, eamque cum magna contentione, repugnantibus patribus, quum iidem tribuni plebis per quinquennium soli magistratus fuissent, pertulerunt; et primus ex plebe consul L. Sextius creatus est. Lata est et altera lex, ne cui plus quingentis iugeribus agri liceret possidere.

EX LIB. VII.

Duo novi magistratus adiecti sunt, prætura et curulis ædilitas. Pestilentia civitas laboravit, eamque insignem fecit mors Furii Camilli. Cuius remedium et finis quum per novas religiones quæreretur, ludi scenici tunc primum facti sunt. Quum dies L. Manlio dicta esset a M. Pomponio tribuno plebis propter dilectum acerbe actum et T. Manlium filium rus relegatum sine ullo crimine, adolescens ipse, cuius relegatio patri obiiciebatur, venit in cubiculum tribuni strictoque gladio coegit eum in verba sua iurare, se non perseveraturum in accusatione. Tunc omnia pretiosa missa sunt in præaltam voraginem urbis Romanæ; in eam Curtius armatus sedens equo præcipitavit et expleta est. T. Manlius adolescens, qui patrem a tribunicia vexatione vindicaverat, contra Gallum provocantem aliquem ex militibus Romanis in singulare certamen *descendit* eique occiso torquem aureum detraxit, quem ipse postea tulit,

[1]) Aio Locutio *Liv. c.* 52.

et ex eo Torquatus est nuncupatus. Duæ tribus additæ, Pomptina et Publilia. Licinius Stolo lege *a se* lata damnatus est, quod plus quingentis iugeribus agri possideret. M. Valerius tribunus militum Gallum, a quo provocatus erat, insidente galeæ corvo et unguibus rostroque hostem infestante, occidit et ex eo Corvi nomen accepit, consulque proximo anno, quum annos XXIII haberet, ob virtutem creatus est. Amicitia cum Carthaginiensibus iuncta est. Campani quum a Samnitibus bello urgerentur, auxilio adversus eos a senatu petito, quum id non impetrarent, urbem et agros populo Romano dediderunt; ob quam causam ea, quæ populi Romani facta essent, defendi bello adversus Samnites placuit. Quum ab A. Cornelio cos. exercitus in locum iniquum deductus in magno discrimine esset, P. Decii Muris tribuni militum opera servatus est, qui, occupato colle super id iugum, in quo Samnites consederant, occasionem consuli in æquiorem locum evadendi dedit; ipse ab hostibus circumsessus erupit. Quum milites Romani, qui Capuæ in præsidio relicti erant, de occupanda urbe conspirassent et, detecto consilio, metu supplicii a populo Romano defecissent, per M. Valerium Corvum dictatorem, qui consilio suo eos a furore revocaverat, patriæ restituti sunt. Res præterea contra Hernicos et Gallos et Tiburtes et Privernates et Tarquinienses et Samnites et Volscos prospere gestas continet.

EX LIB. VIII.

Latini cum Campanis defecere et, missis legatis ad senatum, condicionem tulerunt, ut, si pacem habere vellent, alterum ex Latinis consulem facerent; qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapsus est, ut exanimaretur. T. Manlius consul filium, quod contra edictum eius adversus Latinos pugnaverat, quamvis prospere pugnasset, securi percussit. Laborantibus in acie Romanis P. Decius, tunc consul cum Manlio, devovit se pro exercitu, et concitato equo quum in medios hostes se intulisset, interfectus morte sua Romanis victoriam restituit. Latini in deditionem venerunt. T. Manlio in urbem reverso nemo ex iuventute obviam processit. Minucia virgo Vestalis incesti damnata est. Ausonibus victis in oppidum ex eis captum Cales colonia deducta est. Item Fregellæ colonia deducta est. Veneficium complurium matronarum deprehensum est, ex quibus plurimæ statim epotis medicaminibus perierunt. Lex de veneficio tunc primum constituta est. Privernatibus, quum rebellassent, victis civitas data est. Neapolitani bello et obsidione victi in deditionem venerunt. Q. Publilio, qui eos obsederat, primo et imperium prolatum est et pro consule triumphus decretus. Plebs nexu liberata est propter L. Papirii

creditoris libidinem, qui C. Publilio debitori suo stuprum inferre voluerat. Quum L. Papirius Cursor dictator reversus in urbem ab exercitu esset propter auspicia repetenda, Q. Fabius magister equitum, occasione bene gerendæ rei invitatus, contra edictum eius prospere adversus Samnites pugnavit. Ob eam causam quum dictator de magistro equitum supplicium sumpturus videretur, Fabius Romam profugit et, quum parum causa proficeret, populi precibus donatus est. Res præterea contra Samnites prospero gestas continet.

EX LIB. IX.

T. Veturius, Sp. Postumius coss. apud furcas Caudinas deducto in locum artum exercitu, quum spes nulla esset evadendi, fœdere cum Samnitibus facto et sexcentis equitibus Romanis obsidibus datis. ita exercitum abduxerunt, ut omnes sub iugum mitterentur; iidemque auctore Sp. Postumio cos., qui in senatu suaserat, ut eorum deditione, quorum culpa tam deforme fœdus ictum erat, publica fides liberaretur, cum duobus tribunis plebis et omnibus, qui fœdus spoponderant, dediti Samnitibus non sunt recepti. Nec multo post fusis a Papirio Cursore Samnitibus et sub iugum missis receptisque sexcentis equitibus Romanis, qui obsides dati erant, pudor flagitii prioris abolitus est. Tribus duæ adiectæ sunt, Ofentina et Falerna. Suessa et Pontiæ coloniæ deductæ sunt. App. Claudius censor aquam Claudiam perduxit; viam stravit, quæ Appia vocata est; libertinorum filios in senatum legit; ideoque, quoniam is ordo indignis inquinatus videbatur, sequentis anni consules senatum observaverunt, quemadmodum ante proximos censores fuerat. Res præterea contra Apulos et Etruscos et Umbros et Marsos et Pelignos et Æquos et Samnites, quibus fœdus restitutum est, prospere gestas continet. Cn. Flavius scriba, libertino patre natus, ædilis curulis fuit, per forensem factionem creatus, quæ quum comitia et campum turbaret et in his propter nimias vires dominaretur, a Q. Fabio censore in quattuor tribus redacta est, quas urbanas appellavit. Eaque res Fabio Maximo nomen dedit. In hoc libro mentionem habet Alexandri, qui temporibus his fuit, et æstimatis populi Romani viribus, quæ tunc erant, colligit, si Alexander in Italiam traiecisset, non tam facilem ei victoriam de populo Romano fore, quam de iis gentibus, quas ad orientem imperio suo subiecerat.

EX LIB. X.

Coloniæ deductæ sunt Sora et Alba et Carseoli. Marsi in deditionem accepti sunt. Collegium augurum ampliatum est, ut essent

novem[1]), quum antea quaterni fuissent. Lex de provocatione ad populum a Murena[2]) consule tertio tunc lata est. Duæ tribus adiectæ sunt, Aniensis et Terentina. Samnitibus bellum indictnm est et adversus eos sæpe prospere pugnatum est. Quum adversus Etruscos, Umbros, Samnites, Gallos P. Decio et Q. Fabio ducibus pugnaretur et Romanus exercitus in maximo discrimine esset, P. Decius, secutus exemplum patris, devovit se pro exercitu et morte sua victoriam eius pugnæ populo Romano dedit. Papirius Cursor Samnitium exercitum, qui iure iurando obstrictus, quo maiore constantia virtutis pugnaret, in aciem descenderat, fudit. Census actus est, lustrum conditum. Censa sunt civium capita CCLXXII et CCCXX [3])

EX LIB. XI.

Quum Fabius Gurges cos. male adversus Samnites pugnasset et senatus de removendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater deprecatus hanc filii ignominiam eo maxime senatum movit, quod iturum se filio legatum pollicitus est, idque præstitit. Eius consiliis et opera filius consul adiutus cæsis Samnitibus triumphavit; C. Pontium imperatorem Samnitium, ductum in triumpho, securi percussit. Quum pestilentia civitas laboraret, missi legati, ut Æsculapii signum Romam ab Epidauro transferrent, anguem, qui se in navem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportaverunt; eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco ædes Æsculapio constituta est. L. Postumius consularis, quoniam, quum exercitui præesset, opera militum in agro suo usus erat, damnatus est. Pacem petentibus *Samnitibus* fœdus quarto renovatum est. Curius Dentatus consul, Samnitibus cæsis et Sabinis, qui rebellaverant, victis et in deditionem acceptis, bis in eodem magistratu triumphavit. Coloniæ deductæ sunt Castrum, Sena, Hadria. Triumviri capitales tunc primum creati sunt. Censu acto lustrum conditum est. Censa sunt civium capita CCLXXII. Plebs propter æs alienum post graves et longas seditiones ad ultimum secessit in Ianiculum, unde a Q. Hortensio dictatore deducta est; isque in ipso magistratu decessit. Res præterea contra Vulsinienses gestas continet, item adversus Lucanos, contra quos auxilium Thurinis ferre placuerat.

EX LIB. XII.

Quum legati Romanorum a Gallis Senonibus interfecti essent, bello ob id Gallis indicto, L. Cæcilius prætor ab eis cum legionibus

[1]) *Fortasse exciderunt fere hæc:* item pontificum, ut essent octo. [2]) M. Valerio *Liv. c. 9.* [3]) CCLXII millia CCCXXI *Liv. c. 47.*

cæsus est. Quum a Tarentinis classis Romana direpta esset, duumviro, qui præerat classi, occiso, legati ad eos a senatu, ut de his iniuriis quererentur, missi pulsati sunt. Ob id bellum eis indictum est. Samnites defecerunt. Adversus eos et Lucanos et Bruttios et Etruscos aliquot prœliis a compluribus ducibus bene pugnatum est. Pyrrhus Epirotarum rex, ut auxilium Tarentinis ferret, in Italiam venit. Quum in præsidium Reginorum legio Campana cum præfecto Decio Vibellio missa esset, occisis Reginis Regium occupavit.

EX LIB. XIII.

Valerius Lævinus cos. parum prospere adversus Pyrrhum pugnavit, elephantorum maxime inusitata facie territis militibus. Post id prœlium quum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inspiceret, omnia versa in hostem invenit. Populabundus usque ad urbem Romanam processit. C. Fabricius missus ad eum a senatu, ut de redimendis captivis ageret, frustra, ut patriam desereret, a rege tentatus est. Captivi sine pretio remissi sunt. Cineas legatus a Pyrrho ad senatum missus petiit, ut componendæ pacis causa rex in urbem reciperetur. De qua re quum ad frequentiorem senatum referri placuisset, App. Claudius, qui propter valetudinem oculorum iam diu consiliis publicis se abstinuerat, venit in curiam et sententia sua tenuit, ut id Pyrrho negaretur. Cn. Domitius censor primus ex plebe lustrum condidit. Censa sunt civium capita $\overline{CCLXXXVII}$ CCXXII. Iterum adversus Pyrrhum dubio eventu pugnatum est. Cum Carthaginiensibus quarto fœdus renovatum est. Quum C. Fabricio consuli is, qui ad eum a Pyrrho transfugerat, polliceretur venenum se regi daturum, cum indicio ad regem remissus est. Res præterea contra Lucanos et Bruttios, Samnites et Etruscos prospere gestas continet.

EX LIB. XIV.

Pyrrhus in Siciliam traiecit. Quum inter alia prodigia fulmine deiectum esset in Capitolio Iovis signum, caput eius per haruspices inventum est. Curius Dentatus quum dilectum haberet, eius, qui citatus non responderat, bona primus vendidit; item Pyrrhum ex Sicilia in Italiam reversum vicit et Italia expulit. Fabricius censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu movit, quod is x argenti pondo facti haberet. Lustro a censoribus condito censa sunt capita civium $\overline{CCLXXI}$ CCXXXIV. Cum Ptolemæo Ægypti rege societas iuncta est. Sextilia virgo Vestalis damnata incesti viva defossa est. Coloniæ deductæ sunt Posidonia et Cosa. Carthaginiensium classis auxilio

Tarentinis venit, quo facto ab iis fœdus violatum est. Res præterea contra Lucanos et Bruttios et Samnites feliciter gestas et Pyrrhi regis mortem continet.

EX LIB. XV.

Victis Tarentinis pax et libertas data est. Legio Campana, quæ Regium occupaverat, obsessa, deditione facta, securi percussa est. Quum legatos Apolloniatium ad senatum missos quidam iuvenes pulsassent, dediti sunt Apolloniatibus. Picentibus victis pax data est. Coloniæ deductæ Ariminum in Piceno, Beneventum in Samnio. Tunc primum populus Romanus argento uti cœpit. Umbri et Sallentini victi in deditionem accepti sunt. Quæstorum numerus ampliatus est, ut essent *octo*.

EX LIB. XVI.

Origo Carthaginiensium et primordia urbis eorum referuntur. Contra quos et Hieronem regem Syracusanorum auxilium Mamertinis ferendum senatus censuit, quum de ea re inter suadentes, ut id fieret, dissuadentesque contentio fuisset; transgressisque tunc primum mare exercitibus Romanis, adversus Hieronem sæpius bene pugnatum. Petenti pax data est. Lustrum a censoribus conditum. Censa sunt civium capita $\overline{\text{CCCLXXXII}}$ CCXXXIV. D. Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris primus edidit. Colonia Æsernia deducta est. Res præterea contra Pœnos et Vulsinios prospere gestas continet.

EX LIB. XVII.

Cn. Cornelius consul a classe Punica circumventus et per fraudem, velut in colloquium evocatus, captus est. C. Duillius consul adversus classem Pœnorum prospere pugnavit, primusque omnium Romanorum ducum navalis victoriæ duxit triumphum. Ob quam causam ei perpetuus quoque honos habitus est, ut revertenti a cena tibicine canente funale præferretur. L. Cornelius consul in Sardinia et Corsica contra Sardos et Corsos et Hannonem Pœnorum ducem feliciter pugnavit. Atilius Calatinus cos. quum in locum a Pœnis circumsessum temere exercitum duxisset, M. Calpurnii tribuni militum virtute et opera evasit, qui cum CCC militibus eruptione facta hostes in se converterat. Hannibal dux Pœnorum, victa classe, cui præfuerat, a militibus suis in crucem sublatus est. Atilius Regulus consul victis navali prœlio Pœnis in Africam traiecit.

EX LIB. XVIII.

Atilius Regulus in Africa serpentem portentosæ magnitudinis cum magna clade militum occidit, et quum aliquot prœliis bene adversus Carthaginienses pugnasset, successorque ei a senatu prospere bellum gerenti non mitteretur, id ipsum per litteras ad senatum missas questus est, in quibus inter causas petendi successoris *erat*, quod agellus eius a mercenariis desertus esset. Quærente deinde fortuna, ut magnum utriusque casus exemplum in Regulo proderetur, arcessito a Carthaginiensibus Xanthippo Lacedæmoniorum duce, victus prœlio et captus est. Res deinde a ducibus Romanis omnibus terra marique prospere gestas deformaverunt naufragia classium. Tib. Coruncanius primus ex plebe pontifex maximus creatus est. M. Sempronius Sophus, *M'.* Valerius Maximus censores quum senatum legerent, XVI senatu moverunt. Lustrum condiderunt, quo censa sunt civium capita CCXCVII DCCXCVII. Regulus missus a Carthaginiensibus ad senatum, ut de pace et, si eam non posset impetrare, de commutandis captivis ageret, sed iure iurando adstrictus, rediturum se Carthaginem, si commutari captivos non placuisset, utrumque negandi auctor senatui fuit, et quum fide custodita reversus esset, supplicio a Carthaginiensibus de eo sumpto periit.

EX LIB. XIX.

Cæcilius Metellus rebus adversus Pœnos prospere gestis speciosum egit triumphum, XIII ducibus hostium et CXX elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher cos. contra auspicia profectus iussit mergi pullos, qui cibari nolebant; infeliciter adversus Carthaginienses classe pugnavit, et revocatus a senatu iussusque dictatorem dicere, Claudium Gliciam dixit, sortis ultimæ hominem, qui coactus abdicare se magistratu postea ludos prætextatus spectavit. A. Atilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Commutatio captivorum cum Pœnis facta est. Coloniæ deductæ sunt Fregenæ *et* in agro Sallentino Brundisium. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita CCXLI CCXII. Claudia, soror P. Claudii, qui contemptis auspiciis male pugnaverat, a ludis revertens quum turba premeretur, dixit: „Utinam frater meus viveret *et* iterum classem duceret." Ob eam causam multa ei dicta est. Duo prætores tunc primum creati sunt. Cæcilius Metellus pontifex maximus A. Postumium consulem, quoniam idem et flamen Martialis erat, quum is ad bellum gerendum proficisci vellet, in urbe tenuit nec passus est a sacris recedere. Rebus adversus Pœnos a pluribus ducibus prospere gestis, summam victoriæ C. Lutatius cos.,

victa ad Ægates insulas classe Pœnorum, imposuit. Petentibus Carthaginiensibus pax data est. Quum templum Vestæ arderet, Cæcilius Metellus pontifex maximus ex incendio sacra rapuit. Duæ tribus adiectæ sunt, Velina et Quirina.

EX LIB. XX.

Falisci quum rebellassent, sexto die perdomiti in deditionem venerunt. Spoletium colonia deducta est. Adversus Ligures tunc primum exercitus promotus est. Sardi et Corsi quum rebellassent, subacti sunt. Tuccia virgo Vestalis incesti damnata est. Bellum Illyriis propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum indictum est, subactique in deditionem venerunt. Prætorum numerus ampliatus est, ut essent IV. Galli Transalpini, qui in Italiam irruperant, cæsi sunt. Eo bello populum Romanum sui Latinique nominis C[illegible] armatorum habuisse dicit. Exercitibus Romanis tunc primum trans Padum ductis, Galli Insubres aliquot prœliis fusi in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus cos., occiso Gallorum Insubrium duce Virdomaro, opima spolia retulit. Histri subacti sunt. Item Illyrii, quum rebellassent, domiti in deditionem venerunt. Lustrum a censoribus conditum est[1]. Primo lustro censa sunt civium capita $\overline{\text{CCLXX}}$ CCXIII • • . Libertini in quattuor tribus redacti sunt, quum antea dispersi per omnes fuissent, Esquilinam, Palatinam, Suburanam, Collinam. *C. Flaminius censor viam Flaminiam* muniit et circum Flaminium exstruxit. Coloniæ deductæ sunt in agro a Gallis capto Placentia et Cremona.

EX LIB. XXI.

Initia belli Punici secundi narrantur et Hannibalis ducis Pœnorum contra fœdus per Hiberum flumen transitus; a quo Saguntum *sociorum* populi Romani civitas obsessa octavo mense capta est. De quibus iniuriis missi legati ad Carthaginienses qui quererentur. Quum satisfacere nollent, bellum eis indictum est. Hannibal, superato Pyrenæo saltu, per Gallias, fusis Volcis, qui obsistere conati erant ei, ad Alpes venit et laborioso per eas transitu, quum montanos quoque Gallos obvios aliquot prœliis repulisset, descendit in Italiam et ad Ticinum flumen Romanos equestri prœlio fudit; in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui Africani postea nomen accepit. Iterumque exercitu Romano ad flumen Trebiam fuso, Hannibal Appenninum quoque per magnam vexationem militum propter vim tempestatium

---

[1]) *Excidisse videtur* ter.

transiit. Cn. Cornelius Scipio in Hispania contra Pœnos prospere pugnavit, duce hostium Magone[1]) capto.

EX LIB. XXII.

Hannibal per continuas vigilias in paludibus oculo amisso in Etruriam venit, per quas paludes quatriduo et tribus noctibus sine ulla requie iter fecit. C. Flaminius cos., homo temerarius, contra auspicia profectus signis militaribus effossis, quæ tolli non poterant, et ab equo, quem conscenderat, per caput devolutus, insidiis ab Hannibale circumventus ad Trasumennum lacum cum exercitu cæsus est; sex millia, quæ eruperant, fide ab Adherbale[2]) data, perfidia Hannibalis vincta sunt. Quum ad nuntium cladis Romæ luctus esset, duæ matres ex insperato receptis filiis gaudio mortuæ sunt. Ob hanc cladem ex Sibyllinis libris ver sacrum votum. Quum deinde Q. Fabius Maximus dictator adversus Hannibalem missus nollet acie cum eo confligere, ne contra ferocem tot victoriis hostem *territos* adversis prœliis milites pugnæ committeret, et opponendo se tantum conatus Hannibalis impediret, M. Minucius magister equitum, ferox et temerarius, criminando dictatorem tanquam segnem et timidum effecit, ut populi iussu æquaretur ei cum dictatore imperium; divisoque exercitu, quum iniquo loco conflixisset et in maximo discrimine legiones eius essent, superveniente cum exercitu Fabio Maximo discrimine liberatus est. Quo beneficio victus castra cum eo iunxit et patrem eum salutavit, idemque facere milites iussit. Hannibal, vastata Campania, inter Casilinum oppidum et Calliculam montem a Fabio clusus, sarmentis ad cornua boum alligatis et incensis præsidium Romanorum, quod Calliculam insidebat, fugavit et sic transgressus est saltum. Idemque Fabii Maximi dictatoris, quum circumposita ureret, agro pepercit, ut illum tanquam proditorem suspectum faceret. Æmilio deinde Paulo et Terentio Varrone coss. [et] ducibus cum maxima clade adversus Hannibalem ad Cannas pugnatum est, cæsaque eo prœlio Romanorum XLV cum Paulo consule et senatoribus XC et consularibus aut prætoriis aut ædiliciis XXX. Post quæ quum a nobilibus adolescentibus propter desperationem consilium de relinquenda Italia iniretur, P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui Africanus postea vocatus est, stricto super capita deliberantium ferro, iuravit se pro hoste habiturum eum, qui in verba sua non iurasset, effecitque, ut omnes non relictum iri

---

[1]) Hannone *Liv. c. 60.* [2]) Maharbale *Liv. c. 6.*

a se Italiam iure iurando adstringerentur. Propter paucitatem militum VIII servorum armata sunt. Captivi, quum potestas esset redimendi, redempti non sunt. Praeterea trepidationem urbis et luctum et res in Hispania meliore eventu gestas continet. Opimia et Florentia[1]) Vestales virgines incesti damnatae sunt. Varroni obviam itum et gratiae actae, quod de re publica non desperasset.

EX LIB. XXIII.

Campani ad Hannibalem defecere. Nuntius Cannensis victoriae Mago Carthaginem missus anulos aureos corporibus occisorum detractos in vestibulo curiae effudit, quos excessisse modii mensuram traditur. Post quem nuntium Hanno, vir ex Poenis nobilibus, suadebat senatui Carthaginiensium, ut pacem a populo Romano peterent, nec tenuit, obstrepente Barcina factione. Claudius Marcellus praetor ad Nolam, eruptione adversus Hannibalem ex oppido facta, prospere pugnavit. Casilinum a Poenis obsessum ita fama vexatum est, ut lora et pelles scutis detractas et mures inclusi essent *et* nucibus per Vulturnum amnem a Romanis missis vixerint. Senatus ex equestri ordine hominibus CXCVII suppletus est. L. Postumius praetor a Gallis cum exercitu caesus est. Cn. et P. Scipiones in Hispania Hasdrubalem vicerunt et Hispaniam suam fecerunt. Reliquiae Cannensis exercitus in Siciliam relegatae sunt, ne recederent inde nisi finito bello. Sempronius Gracchus cos. Campanos cecidit. Claudius Marcellus praetor[2]) Hannibalis exercitum ad Nolam proelio fudit et vicit, primusque tot cladibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit. Inter Philippum Macedoniae regem et Hannibalem societas iuncta est. Praeterea in Hispania feliciter a P. et *Cn. Scipionibus*, *in Sardinia ab* T. Manlio praetore adversus Poenos res gestas continet, a quibus Hasdrubal dux et Mago et Hanno capti. Exercitus Hannibalis per hiberna ita luxuriatus est, ut corporis animique viribus enervaretur.

EX LIB. XXIV.

Hieronymus Syracusanorum rex, cuius pater[3]) Hiero amicus p. R. fuerat, ad Carthaginienses defecit et propter crudelitatem superbiamque a suis interfectus est. Tib. Sempronius Gracchus procos. prospero adversus Poenos et Hannonem ducem ad Beneventum pugnavit servorum maxime opera, quos liberos esse iussit. Claudius Marcellus cos. in Sicilia, quae prope tota ad Poenos defecerat, Syracusas obsedit.

[1]) Floronia *Liv. c. 57.* [2]) proconsul *Liv. c. 32.* [3]) avus *Liv. c. 4.*

Philippo Macedonum regi bellum indictum est, qui ad Apolloniam nocturno prœlio oppressus fugatusque *in* Macedoniam cum prope inermi exercitu profugit. Ad id bellum gerendum M. Valerius prætor missus. Res præterea in Hispania a P. et Cn. Scipionibus adversus Carthaginienses gestas continet; a quibus Syphax rex Numidiæ in amicitiam adscitus, qui a Masinissa Massyliorum rege pro Carthaginiensibus pugnante victus in Hispaniam ad Scipionem cum magna manu transiit[1]) contra Gades, ubi angusto freto Africa et Hispania dirimuntur. Celtiberi quoque in amicitiam recepti sunt; quorum auxiliis adscitis tunc primum mercenarium militem Romana castra habuerunt.

EX LIB. XXV.

P. Cornelius Scipio, postea Africanus, ante annos ædilis factus. Hannibal urbem Tarenton præter arcem, in quam præsidium Romanorum fugerat, per Tarentinos iuvenes, qui se noctu venatum ire simulaverant, cepit. Ludi Apollinares ex Marcii carminibus, quibus Cannensis clades prædicta fuerat, instituti sunt. A Q. Fulvio et App. Claudio coss. adversus Hannonem Pœnorum ducem prospere pugnatum est. Tib. Sempronius Gracchus procos. ab hospite suo Lucano in insidias deductus a Magone interfectus est. Centenius Pænula, qui centurio militaverat, quum petisset a senatu, ut sibi exercitus daretur, pollicitusque esset, si impetrasset, de Hannibale victoriam, $\overline{\text{VIII}}$ acceptis militum dux factus conflixit acie cum Hannibale et cum exercitu cæsus est. Capua obsessa est a Q. Fulvio et App. Claudio coss. Cn. Fulvius prætor male adversus Hannibalem pugnavit, in quo prœlio $\overline{\text{XX}}$ hominum[2]) ceciderunt; ipse cum equitibus CC effugit. Claudius Marcellus Syracusas expugnavit tertio anno et ingentem virum gessit. In eo tumultu captæ urbis Archimedes intentus formis, quas in pulvere descripserat, interfectus est. P. et Cn. Scipiones in Hispania tot rerum feliciter gestarum tristem exitum tulerunt, prope cum totis exercitibus cæsi anno octavo, quam in Hispaniam ierunt. Amissaque eius provinciæ possessio foret, nisi, L. Marcii equitis Romani virtute et industria contractis exercituum reliquiis, eiusdem hortatu bina castra hostium expugnata essent. Ad $\overline{\text{XXVII}}$ cæsa[3]), † ex mille octingentos[4]), præda ingens capta; dux Marcius appellatus est.

EX LIB. XXVI.

Hannibal ad tertium lapidem ab urbe Roma super Anienem castra

---

[1]) *Aliter Liv. c. 49.* [2]) XVI millia hominum *Liv. c. 21.* [3]) XXXVII millia *Liv. c. 39.* [4]) captos ad mille octingentos triginta *Liv. ibd.*

posuit; ipse cum duobus millibus equitum usque ad ipsam Capenam [1]) portam, ut situm urbis exploraret, obequitavit. Et quum per triduum in aciem utrinque exercitus omnis descendisset, certamen tempestas diremit; nam quum in castra redisset, statim serenitas erat. Càpua capta est a Q. Fulvio et App. Claudio coss. Principes Campanorum veneno sibi mortem consciveruut. Quum senatus Campanorum deligatus esset ad palos, ut securi feriretur, litteras a senatu missas Q. Fulvius consul, quibus iubebatnr parcere, antequam legeret, in sinu posuit et lege agi iussit et supplicium peregit. Quum comitiis apud populum quæreretur, cui mandaretur Hispaniarum imperium, nullo id volente suscipere, P. Scipio P. filius, eius, qui in Hispania ceciderat, professus est se iturum, et suffragio populi consensuque omnium missus Novam Carthaginem expugnavit, quum haberet annos XXIV videreturque divina stirpe creatus, quia et ipse, postquam togam acceperat, quotidie in Capitolio erat, et in cubiculo matris eius anguis sæpe videbatur. Res præterea gestas in Sicilia continet et amicitiam cum Ætolis iunctam bellumque gestum adversus Acarnanas et Philippum Macedoniæ regem.

EX LIB. XXVII.

Cn. Fulvius procos. cum exercitu ab Hannibale ad Herdoneam cæsus est. Meliore eventu ab Claudio Marcello cos. adversus eundem ad Numistronem pugnatum est. Inde Hannibal nocte recessit. Marcellus insecutus est et subinde cedentem pressit, donec confligeret. Priore pugna Hannibal superior, Marcellus sequenti. Fabius Maximus cos. pater Tarentinos per proditionem recepit. Claudius Marcellus, T. Quinctius Crispinus coss. speculandi causa progressi e castris insidiis ab Hannibale circumventi sunt; Marcellus occisus, Crispinus fugit. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civitum capita $\overline{\text{CXXXVII}}$ CVIII; ex quo numero apparuit, quantum hominum tot prœliorum adversa fortuna populo Romano abstulisset. In Hispania ad Bæculam Scipio cum Hasdrubale et Hamilcare conflixit et vicit. Inter alia captum regalem puerum eximiæ formæ ad avunculum Masinissam cum donis dimisit. Hasdrubal, qui cum exercitu novo Alpes transcenderat, ut se Hannibali coniungeret, cum millibus hominum LVI cæsus est, capta $\overline{\text{V}}$ CCC, M. Livii cos. ductu, sed non minore opera Claudii Neronis cos., qui quum Hannibali oppositus esset, relictis castris ita, ut hostem falleret, cum electa manu profectus Hasdrubalem circum-

[1]) Collinam *Liv. c. 10 et mox* biduum.

venerat. Res præterea a P. Scipione in Hispania et a P. Sulpicio prætore adversus Philippum et Achæos gestas continet.

EX LIB. XXVIII.

Res in Hispania prospere gestæ a Silano Scipionis legato et ab L. Scipione fratre adversus Pœnos, a Sulpicio procos., socio Attalo rege Asiæ, adversus Philippum regem Macedonum pro Ætolis referuntur. Quum M. Livio et Claudio Neroni coss. triumphus decretus esset, Livius, qui in provincia sua rem gesserat, quadrigis invectus est, Nero, qui in collegæ provinciam, ut victoriam eius adiuvaret, venerat, equo secutus est, et in hoc habitu plus gloriæ reverentiæque habuit; nam et plus in bello quam collega fecerat. Ignis in æde Vestæ negligentia virginis, quæ non custodierat, exstinctus est; cæsa est flagro. P. Scipio in Hispania cum Pœnis debellavit quarto decimo anno eius belli, quinto post anno, quam ierat, præclusisque in totum possessione provinciæ eius hostibus Hispanias recepit; et a Tarracone in Africam ad Syphacem regem Massyliorum[1]) transvectus fœdus iunxit. Hasdrubal Gisgonis ibi cum eo in eodem lecto cenavit. Munus gladiatorium in honorem patris patruique Carthagini Nova edidit, non ex gladiatoribus, sed ex iis, qui aut in honorem ducis aut ex provocatione descendebant; in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Quum Gisia[2]) urbs oppugnaretur, oppidani liberos et coniuges rogo exstructo occiderunt et se insuper præcipitaverunt. Ipse Scipio, dum gravi morbo implicitus est, seditionem in parte exercitus motam confirmatus discussit rebellantesque Hispaniæ populos coegit in deditionem venire, et, amicitia facta cum Masinissa rege Numidarum, qui illi auxilium, si in Africam traiecisset, pollicebatur, cum Gaditanis quoque post discessum inde Magonis, cui Carthagine scriptum erat, ut in Italiam traiiceret, Romam reversus consulque creatus *est*. Africam provinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data est, permissumque, ut in Africam traiiceret, si id e re publica esse censeret. Mago Hamilcaris filius a minore Baleari insula, ubi hiemaverat, in Italiam traiecit.

EX LIB. XXIX.

Ex Sicilia C. Lælius in Africam a Scipione missus ingentem prædam reportavit et mandata Masinissæ Scipioni exposuit, querentis, quod nondum exercitum in Africam traiecisset. Bellum in Hispania finitum victore Romano, quod Indibilis excitaverat; ipse in acie occisus.

---

[1]) Massæsuliorum *Liv. c. 17.* [2]) Astapa *Liv. c. 22.*

Mandonius, exposcentibus Romanis, a suis deditus. Magoni, qui Albingauni in Liguribus erat, ex Africa et militum ampla manus missa et pecuniæ, quibus auxilia conduceret, præceptumque, ut se Hannibali coniungeret. Scipio a Syracusis in Bruttios traiecit et Locros, pulso Punico præsidio fugatoque Hannibale, recepit. Pax cum Philippo facta est. Mater Idæa deportata est Romam a Pessinunte oppido Phrygiæ, carmine in libris Sibyllinis invento, pelli Italia alienigenam hostem posse, si mater Idæa deportata Romam esset; tradita est autem Romanis per Attalum regem Asiæ. Lapis erat, quem matrem deum incolæ dicebant. Excepit P. Scipio Nasica Cn. filius, eius, qui in Hispania perierat, vir optimus a senatu indicatus, adolescens nondum quæstorius, quoniam ita responsum iubebat, ut id numen ab optimo viro reciperetur consecrareturque. Locrenses legatos Romam miserunt, qui de impudentia Pleminii legati quererentur, qui pecuniam Proserpinæ sustulerat et liberos eorum ac coniuges stupraverat. In catenis Romam perductus in carcere est mortuus. Quum falsus rumor de P. Scipione procos., qui in Sicilia erat, in urbem perlatus esset, tanquam is luxuriaretur, missis ob hoc legatis a senatu, qui explorarent, an ea vera essent, purgatus infamia Scipio in Africam permissu senatus traiecit. Syphax, accepta in matrimonium filia Hasdrubalis Gisgonis, amicitiæ, quam cum Scipione iunxerat, renuntiavit. Masinissa rex Massyliorum dum pro Carthaginiensibus in Hispania militat, amisso patre Gala de regno exciderat. Quo per bellum sæpe repetito aliquot prœliis a Syphace rege Numidarum victus in totum privatus est, et cum ducentis equitibus exsul Scipioni se iunxit et cum eo primo statim bello Hannonem Hamilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio adventu Hasdrubalis et Syphacis, qui prope cum centum millibus armatorum venerant, ab obsidione Uticæ depulsus hiberna communivit. Sempronius cos. in agro Crotoniensi prospere adversus Hannibalem pugnavit. Inter censores M. Livium et Claudium Neronem notabilis discordia fuit; nam et Claudius Livio collegæ equum ademit, quod a populo damnatus actusque in exsilium fuerat, et Livius Claudio, quod falsum in se testimonium dixisset et quod non bona fide secum in gratiam redisset. Idem omnes tribus extra unam ærarias reliquit, quod et innocentem se damnassent et posthac consulem censoremque fecissent. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCXIV.

EX LIB. XXX.

Scipio in Africa Carthaginienses et eundem Syphacem Numidiæ regem Hasdrubalemque pluribus prœliis vicit adiuvante Masinissa; bina

hostium castra expugnavit, in quibus XL hominum ferro ignique consumpta sunt. Syphacem per C. Lælium et Masinissam cepit. Masinissa Sophonisbam, uxorem Syphacis, filiam Hasdrubalis, captam statim adamavit et nuptiis factis uxorem habuit; castigatus a Scipione venenum ei misit, quo illa hausto decessit. Effectumque multis Scipionis victoriis, ut Carthaginienses in desperationem acti in auxilium publicæ salutis Hannibalem revocarent. Isque anno sexto decimo Italia decedens in Africam traiecit tentavitque per colloquium pacem cum Scipione componere, et quum de condicionibus paçis non convenisset, acie victus est. Pax Carthaginiensibus petentibus data est. Hannibal Gisgonem pacem dissuadentem manu sua detraxit; excusata deinde temeritate facti, ipse pacem suasit. Masinissæ regnum restitutum est. Reversus in urbem Scipio amplissimum nobilissimumque egit triumphum, quem Q. Terentius Culleo senator pileatus secutus est. Scipio Africanus (incertum, militari prius favore an populari aura ita cognominatus sit) primus certe hic imperator victæ a se nomine gentis nobilitatus est. Mago [bello], qui in agro Insubrum cum Romanis conflixerat, vulneratus, quum in Africam per legatos revocatus reverteretur, ex vulnere mortuus est.

EX LIB. XXXI.

Belli adversus Philippum Macedoniæ regem, quod intermissum erat, repetiti causæ referuntur hæ: Tempore initiorum duo iuvenes Acarnanes, qui non erant initiati, Athenas venerunt et in sacrarium Cereris cum aliis popularibus suis intraverunt; ob hoc, tanquam summum nefas commisissent, ab Atheniensibus occisi sunt. Acarnanes mortibus suorum commoti ad vindicandos illos auxilium a Philippo petierunt et Athenas oppugnaverunt; Athenienses auxilium a Romanis petierunt. Cœptum est autem anno quinquentesimo quinquagesimo *primo* ab urbe condita, post pacem Carthaginiensibus datam paucis mensibus. Quum Atheniensium, qui a Philippo obsidebantur, legati auxilium a senatu petissent et id senatus ferendum censuisset, plebe, cui tot bellorum continuus labor gravis erat, dissentiente, tenuit auctoritas patrum, ut sociæ civitati †ferre quoque opem populus iuberet. Id bellum P. Sulpicio consuli mandatum est, qui, exercitu in Macedoniam ducto, equestribus prœliis prospere cum Philippo pugnavit. Abydeni a Philippo obsessi ad exemplum Saguntinorum suos seque occiderunt. L. Furius prætor Gallos Insubres rebellantes et Hamilcarem Pœnum bellum in ea parte Italiæ molientem acie vicit. Hamilcar eo bello occisus est et millia hominum XXXV. Præterea expeditiones Philippi

regis et Sulpicii consulis expugnationesque urbium ab utroque factas continet. Sulpicius consul bellum gerebat adiuvantibus rege Attalo et Rhodiis. Triumphavit de Gallis L. Furius prætor.

EX LIB. XXXII.

Complura prodigia ex diversis regionibus nuntiata referuntur, inter quæ in Macedonia in puppe longæ navis lauream esse natam. T. Quinctius Flamininus cos. adversus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri, fugatumque coegit in regnum reverti. Ipse Thessaliam, quæ est vicina Macedoniæ, sociis Ætolis et Athamanibus vexavit, L. Quinctius Flamininus frater consulis navali bello, Attalo rege et Rhodiis adiuvantibus, Eubœam et maritimam oram. Achæi in amicitiam recepti sunt. Prætorum numerus ampliatus est, ut seni crearentur. Coniuratio servorum facta de solvendis Carthaginiensium obsidibus oppressa est, duo millia D necati. Cornelius Cethegus cos. Gallos Insubres prœlio fudit. Cum Lacedæmoniis et tyranno eorum Nabide amicitia iuncta est. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

EX LIB. XXXIII.

T. Quinctius Flamininus procos. cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quinctius Flamininus [ille], frater procos., Acarnanas, Leucade urbe, quod caput est Acarnanum, expugnata, in deditionem accepit. Pax petenti Philippo, Græcia liberata, data est. Attalus ab Thebis ob subitam valetudinem Pergamum translatus decessit. C. Sempronius Tuditanus prætor ab Celtiberis cum exercitu cæsus est. L. Furius Purpurio et Claudius Marcellus coss. Boios et Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Hannibal frustra in Africa bellum molitus et ob hoc Romanis per epistolas *ab* adversæ factionis principibus delatus propter metum Romanorum, qui legatos ad senatum Carthaginiensium de eo miserant, profugus ad Antiochum Syriæ regem se contulit bellum adversus Romanos parantem.

EX LIB. XXXIV.

Lex Oppia, quam C. Oppius tr. pl. bello Punico de finiendis matronarum cultibus tulerat, cum magna contentione abrogata est, quum Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex aboleretur. Is in Hispaniam profectus bello, quod Emporiis orsus est, citeriorem Hispaniam pacavit. T. Quinctius Flamininus bellum adversus Lacedæmonios et tyrannum eorum Nabidem prospere gestum, data iis pace, qualem ipse

volebat, liberatisque Argis, qui sub dicione tyranni erant, finivit. Res præterea in Hispania et adversus Boios et Insubres Gallos feliciter gestæ referuntur. Senatus tunc primum secretus a populo ludos spectavit. *Id* ut fieret, Sex. Ælius Pætus et C. Cornelius Cethegus censores intervenerunt cum indignatione plebis. Coloniæ plures deductæ sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphavit. T. Quinctius Flamininus, qui Philippum Macedonum regem et Nabidem Lacedæmoniorum tyrannum vicerat Græciamque omnem liberaverat, ob hanc rerum gestarum multitudinem triduo triumphavit. Legati Carthaginiensium nuntiaverunt Hannibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. Temptaverat autem Hannibal per Aristonem Tyrium sine litteris Carthaginem missum ad bellandum Pœnos concitare.

EX LIB. XXXV.

P. Scipio Africanus legatus ad Antiochum missus Ephesi cum Hannibale, qui se Antiocho adiunxerat, collocutus est, ut, si fieri posset, metum ei, quem ex populo Romano conceperat, eximeret. Inter alia quum quæreret, quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet, respondit, Alexandrum Macedonum regem, quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset quodque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. Quærenti deinde, quem secundum poneret, „Pyrrhum" inquit; castra metari primum docuisse, ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse. Exsequenti, quem tertium diceret, semet ipsum dixit. Ridens Scipio „Quidnam tu diceres, si me" inquit „vicisses?" „Tunc vero me" inquit „et ante Alexandrum et ante Pyrrhum et ante alios posuissem." Inter cetera prodigia, quæ plurima fuisse traduntur, bovem Cn. Domitii cos. locutam: „Roma, cave tibi" refertur. Nabis Lacedæmoniorum tyrannus incitatus ab Ætolis, qui et Philippum et Antiochum ad inferendum bellum populo Romano sollicitabant, a populo Romano descivit; sed, bello adversus Philopœmenem Achæorum prætorem gesto, ab Ætolis interfectus est. Ætoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt. Cum *iis* societate iuncta Antiochus Syriæ rex bellum Græciæ intulit et complures urbes occupavit, inter quas Chalcidem et totam Eubœam. Res præterea in Liguribus gestas et apparatum belli ab Antiocho continet.

EX LIB. XXXVI.

Acilius Glabrio cos. Antiochum ad Thermopylas Philippo rege adiuvante victum Græcia expulit, idemque Ætolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica cos. ædem matris deum, quam ipse in Palatium

intulerat vir optimus a senatu iudicatus, dedicavit, idemque Boios Gallos victos in deditionem accepit et de iis triumphavit. Præterea navalia certamina prospera adversus præfectos Antiochi regis referuntur.

EX LIB. XXXVII.

L. Cornelius Scipio cos. legato Scipione Africano fratre (qui se legatum fratris futurum dixerat, si ei Græcia provincia decerneretur, quum C. Lælio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur) profectus ad bellum adversus Antiochum regem gerendum, primus omnium Romanorum ducum in Asiam traiecit. *L.* Regillus adversus regiam classem Antiochi feliciter pugnavit ad Myonnesum Rhodiis iuvantibus. Filius Africani captus ab Antiocho patri remissus est. Victo deinde Antiocho ab L. Cornelio Scipione adiuvante Eumene, rege Pergami, Attali filio, pax data est ea condicione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellaverat, cognomine fratri exæquatus Asiaticus appellatus. Eumenis, quo iuvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodiis quoque, qui et ipsi iuverant, quædam civitates concessæ. Colonia deducta est Bononia. Æmilius Regillus, qui præfectos Antiochi navali prœlio devicerat, navalem triumphum duxit. M'. Acilius Glabrio de Antiocho, quem Græcia expulerat, et de Ætolis triumphavit.

EX LIB. XXXVIII.

M. Fulvius cos. in Epiro Ambracienses obsessos in deditionem accepit, Cephalleniam subegit, Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius cos., collega eius, Gallogræcos, Tolostobogios et Tectosagos et Trocmos, qui Brenno duce in Asiam transierant, quum soli citra Taurum montem non parerent, vicit. Eorum origo et quomodo ea loca, quæ tenent, occupaverint, referuntur. Exemplum quoque virtutis et pudicitiæ in femina traditur, quæ quum regis Gallogræcorum uxor fuisset, capta centurionem, qui ei vim intulerat, occidit. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCLVIII CCCX. Cum Ariarathe Cappadociæ rege amicitia iuncta est. Cn. Manlius, contradicentibus X legatis, ex quorum consilio fœdus cum Antiocho conscripserat, de Gallogræcis, acta pro se causa in senatu, triumphavit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidam tradunt, a Q. Petilio tr. pl., ut quidam, a Nævio, quod præda ex Antiocho capta ærarium fraudasset, posteaquam is dies venit, evocatus in rostra, „Hac die" inquit, „Quirites, Carthaginem vici", et prosequente populo Capitolium escendit. Inde, ne amplius tribuniciis iniuriis vexaretur, in voluntarium exsilium *Liternum*

concessit. Incertum, ibi an Romæ defunctus sit; nam monumentum eius utrobique fuit. L. Scipio Asiaticus, frater Africani, eodem crimine peculatus accusatus damnatusque quum in vincula et carcerem duceretur, Ti. Sempronius Gracchus tr. pl., qui antea Scipionibus inimicus erat, intercessit, et ob id beneficium Africani filiam duxit. Quum quæstores in bona eius publice possidenda missi essent, non modo in his ullum vestigium pecuniæ regiæ apparuit, sed nequaquam tantum redactum, quantæ summæ erat damnatus. Collatam a cognatis et amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit; quæ necessaria ei erant ad cultum, redempta.

EX LIB. XXXIX.

M. Æmilius cos., Liguribus subactis, viam Placentia usque Ariminum perductam Flaminiæ iunxit. Initia luxuriæ in urbem introducta ab exercitu Asiatico referuntur. Ligures, quicunque citra Appenninum erant, subacti sunt. Bacchanalia, sacrum Græcum et nocturnum, omnium scelerum seminarium, quum ad ingentis turbæ coniurationem pervenisset, investigatum et multorum pœna sublatum est. A censoribus L. Valerio Flacco et M. Porcio Catone, et belli et pacis artibus maximo, motus est senatu L. Quinctius Flamininus, *T.* frater, eo quod, quum Galliam provinciam consul obtineret, rogatus a Pœno Philippo, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam sua manu occiderat sive, ut quidam tradiderunt, unum ex damnatis securi percusserat rogatus a meretrice Placentina, cuius amore deperibat. Exstat oratio M. Catonis in eum. Scipio Literni decessit et, tanquam iungente fortuna circa idem tempus duo funera maximorum virorum, Hannibal a Prusia Bithyniæ rege, ad quem victo Antiocho confugerat, quum dederetur Romanis, qui ad exposcendum eum T. Quinctium Flamininum miserant, veneno sibi mortem conscivit. Philopœmen quoque, dux Achæorum, vir maximus, a Messeniis occisus veneno, quum ab eis bello captus esset. Coloniæ Potentia et Pisaurum et Mutina et Parma deductæ sunt. Præterea res adversus Celtiberos prospere gestas et initia causasque belli Macedonici continet; cuius origo inde fluxit, quod Philippus ægre ferebat regnum suum a Romanis imminui, et quod cogeretur a Thracibus aliisque locis præsidia deducere.

EX LIB. XL.

Quum Philippus liberos eorum, quos in vinculis habebat, nobilissimorum hominum conquiri ad mortem iussisset, Theoxena, verita pro liberis suis admodum pueris regis libidinem, prolatis in medium gladiis

et poculo, in quo venenum erat, suasit iis, ut imminens ludibrium morte effugerent, et quum persuasisset, et ipsa se interemit. Certamina inter filios Philippi Macedoniae regis Persen et Demetrium referuntur; et ut fraude fratris sui Demetrius fictis criminibus, inter quae accusatione parricidii et affectati regni, primum petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus sit, regnumque Macedoniae mortuo Philippo ad Persen devenerit. Item res in Liguribus et Hispania contra Celtiberos a compluribus feliciter gestas continet. Colonia Aquileia deducta est. Libri Numae Pompilii in agro L. Petilii scribae sub Ianiculo a cultoribus agri arca lapidea clusi inventi sunt et Graeci et Latini; in quibus quum pleraque dissolvendarum religionum praetor, ad quem delati erant, legisset, iuravit senatui, contra rem publicam esse, ut legerentur servarenturque. Ex SC. in comitio exusti sunt. Philippus aegritudine animi confectus, quod Demetrium filium falsis alterius filii in eundem delationibus impulsus veneno sustulisset, de poena Persei cogitavit voluitque Antigonum potius, amicum suum, successorem regni sui relinquere, sed in hac cogitatione morte raptus est. Perseus regnum excepit.

EX LIB. XLI.

Ignis in aede Vestae exstinctus est. Ti. Sempronius Gracchus procos. Celtiberos victos in deditionem accepit, monumentumque operum suorum Gracchurim oppidum in Hispania constituit. Et a Postumio Albino procos. Vaccaei ac Lusitani subacti sunt. Uterque triumphavit. Antiochus Antiochi filius, obses a patre Romanis datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat, in regnum Syriae ab urbe dimissus; qui praeter religionem, qua multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Iovis Olympii et Antiochiae *Capitolini*, vilissimum regem egit. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCLVIII CCXCIV. Q. Voconius Saxa tr. pl. legem tulit, ne quis mulierem heredem institueret. Suasit legem M. Cato; exstat oratio eius. Praeterea res adversus Ligures et Histros et Sardos et Celtiberos a compluribus ducibus prospere gestas et initia belli Macedonici continet, quod Perseus Philippi filius moliebatur. Miserat ad Carthaginienses legationem; ea ab his nocte audita erat. Sed et alias Graeciae civitates sollicitabat.

EX LIB. XLII.

Q. Fulvius Flaccus censor templum Iunonis Laciniae tegulis marmoreis spoliavit, ut aedem, quam dedicaverat, tegeret; tegulae ex

SC. reportatæ. Eumenes Asiæ rex in senatu de Perseo Macedoniæ rege questus est, cuius iniuriæ in populum Romanum referuntur. Ob quas bello ei indicto, P. Licinius Crassus cos., cui mandatum erat, in Macedoniam transiit levibusque expeditionibus, equestribus prœliis in Thessalia cum Perseo *parum felici* eventu pugnavit. Inter Masinissam et Carthaginienses de agro fuit lis; dies eis ad disceptandum a senatu datus. Legati missi ad socias civitates regesque rogandos, ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodiis. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCLXVII CCXXXI[1]. Res præterea adversus Corsos et Ligures prospere gestas continet.

EX LIB. XLIII.

Prætores aliquot, eo quod avare et crudeliter provincias administraverant, damnati sunt. P. Licinius Crassus procos. complures in Græcia urbes expugnavit et crudeliter corripuit. Ob id captivi, qui ab eo sub corona venierant, ex SC. postea restituti sunt. Item a præfectis classium Romanorum multa impotenter in socios facta. Res a Perse rege in Thracia prospere gestas continet, victis Dardanis et Illyria, cuius rex erat Gentius. Motus, qui in Hispania ab Olonico factus erat, ipso interempto consedit. M. Æmilius Lepidus a censoribus princeps *senatus* lectus.

EX LIB. XLIV.

Q. Marcius Philippus per invios saltus penetravit in Macedoniam et complures urbes occupavit. Rhodii miserunt legatos Romam minantes *fore*, ut Perseo auxilio essent, nisi populus Romanus cum illo pacem atque amicitiam iungeret. Indigne id latum. Quum id bellum L. Æmilio Paulo sequentis anni cos. iterum mandatum esset, Paulus in contione precatus, ut, quidquid diri populo Romano immineret, in suam domum converteretur, et in Macedoniam profectus vicit Persen totamque Macedoniam in potestatem redegit. Antequam confligeret, prædixit[2] exercitui, ne miraretur, quod luna nocte proxima defectura esset. Gentius quoque rex Illyriorum quum rebellasset, a L. Anicio prætore victus venit in deditionem et cum uxore ac liberis et propinquis Romam missus est. Legati Alexandrini a Cleopatra et Ptolemæo regibus venerunt querentes de Antiocho rege Syriæ, quod is bellum inferret. Perseus, sollicitatis in auxilium

---

[1]) CCLXIX millia et XV *Liv. c. 10.* [2]) Sulpicius Gallus tr. mil. prædixit *Liv. c. 37.*

Eumene rege Pergami et Gentio rege Illyriorum, quia iis pecuniam, quam promiserat, non dabat, relictus ab iis est.

EX LIB. XLV.

Perseus ab Æmilio Paulo in Samothrace captus est. Quum Antiochns Syriæ rex Ptolemæum et Cleopatram Ægypti reges obsideret et missis ad eum a senatu legatis, qui iuberent, ab obsidioue socii regis absisteret, editisque mandatis consideraturum se, quid faciendum esset, respondisset, unus ex legatis Popilius virga regem circumscripsit iussitque, anteqnam circulo excederet, responsum daret. Qua asperitate effecit, nt Antiochns bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum atque regum in senatu admissæ, Rhodiorum, qui eo bello contra populum Romanum *Persi* faverant, exclusa. Postera die qnum de eo quæreretur, ut eis bellnm indiceretur, causam in senatu patriæ suæ legati egerunt; nec tanquam socii nec tanquam hostes dimissi. Macedonia in provinciæ formam redacta. Æmilius Paulus, repugnantibus militibus ipsius propter minorem prædam et contradicente Ser. Sulpicio Galba, trinmphavit et Persen cum tribus filiis dnxit ante currum. Cuius triumphi lætitia ne solida ei contingeret, duornm filiorum funeribus insignita est, quorum alterius mors triumphum patris præcessit, alterius secuta est. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCCXII DCCCV. Prusias Bithyniæ rex Romam, ut senatui gratias ageret ob victoriam ex Macedonia partam, venit et Nicomeden filium senatui commendavit. Rex plenus adulationis libertum se populi Romani dicebat.

EX LIB. XLVI.

Eumenes rex Romam venit, qui Macedonico bello medium egerat. Ne aut hostis iudicatus videretur, si exclusus esset, aut liberatus crimine, si admitteretur, in commune lex lata est, ne cui regi Romam venire liceret. Claudius Marcellus cos. Alpinos Gallos, C. Sulpicius Gallus cos. Ligures subegit. Legati Prusiæ regis questi sunt de Eumene, quod fines suos popularetur, dixeruntque eum conspirasse cum Antiocho adversus populum Romanum. Societas cum Rhodiis deprecantibus iuncta est. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCCXXXVII XXII; princeps senatus M. Æmilius Lepidus. Ptolemæus Ægypti rex, pulsus regno a minore fratre, missis ad eum legatis restitutus est. Ariarathe Cappadociæ rege mortuo, filius eius Ariarathes regnum accepit et amicitiam cum populo Romano per legatos renovavit. Res præterea adversus Ligures et

Corsos et Lusitanos vario eventu gestas et motus Syriæ mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum cum Lysia tutore Demetrius Seleuci filius, qui Romæ obses fuerat, clam, quia non dimittebatur a Romanis, *profugus* interemit et ipse in regnum receptus *est*. L. Æmilio Paulo, qui Persen vicerat, mortuo, cuius tanta abstinentia fuit, ut, quum ex Hispania et ex Macedonia immensas opes retulisset, vix ex auctione eius redactum sit, unde uxori eius dos solveretur, * *. Pomptinæ paludes a Cornelio Cethego cos., cui ea provincia evenerat, siccatæ agerque ex iis factus.

EX LIB. XLVII.

Cn. Tremellio pr. multa dicta est, quod cum M. Æmilio Lepido pontifice maximo iniuriose contenderat, sacrorumque quam magistratuum ius potentius fuit. Lex de ambitu lata. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCCXXVIII CCCXVI. Princeps *senatus* sextum Æmilius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui dissidebant, fœdus ictum, ut alter *in* Ægypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes Cappadociæ rex consilio Demetrii Syriæ regis et viribus pulsus regno a senatu restitutus est. Missi a senatu, qui inter Masinissam et Carthaginienses de agro iudicarent. C. Marcius cos. adversus Dalmatas primum parum prospere, postea feliciter pugnavit, cum quibus bello confligendi causa fuit, quod Illyrios socios populi Romani vastaverant; eandemque gentem Cornelius Nasica cos. domuit. Q. Opimius cos. Transalpinos Ligures, qui Massiliensium oppida Antipolim et Nicæam vastabant, subegit. Præterea res in Hispania a compluribus parum prospere gestas continet. Consules anno quingentesimo nonagesimo octavo ab urbe condita magistratum *Kal. Ianuariis* inire cœperunt. Mutandi comitia causa fuit, quod Hispani rebellabant. Legati ad disceptandum inter Carthaginienses et Masinissam missi nuntiaverunt, vim navalis materiæ se Carthagine deprehendisse. Aliquot prætores a provinciis avaritiæ nomine accusati damnati sunt.

EX LIB. XLVIII.

Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCCXXIV. Semina tertii belli Punici referuntur. Quum in finibus Carthaginiensium ingens Numidarum exercitus duce Arcobarzane Syphacis nepote diceretur esse, M. Porcius Cato suasit, ut Carthaginiensibus, qui exercitum specie contra Masinissam, re contra Romanos accitum in finibus haberent, bellum indiceretur. Contradicente P.

Cornelio Nasica, placuit legatos mitti Carthaginem, qui specularentur, quid ageretur. Castigato senatu Carthaginiensium, quod contra fœdus et exercitum et navales materias haberent, pacem inter eos et Masinissam facere voluerunt, Masinissa agro, de quo lis erat, cedente; sed Gisgo Hamilcaris filius, homo seditiosus, qui tum in magistratu erat, quum senatus pariturum se indicio legatis dixisset, ita *plebem* concitavit bellum adversus Romanos suadendo, ut legatos, quo minus violarentur, fuga explicuerit. Id nuntiantes infestum iam senatum Carthaginiensibus infestiorem fecerunt. M. Porcius Cato funus filii in prætura mortui tenuissimo, ut potuit (nam et pauper erat), sumptu fecit. Andriscus, qui se Persei filium, regis quondam Macedoniæ, ingenti asseveratione mentiretur, Romam missus. M. Æmilius Lepidus, [qui] princeps senatus sextis iam censoribus lectus, antequam exspiraret, præcepit filiis, lecto se strato linteis sine purpura efferrent, in reliquum funus ne plus quam æris D consumerent: imaginum specie, non sumptibus nobilitari magnorum virorum funera solere. De veneficiis quæsitum. Publilia et Licinia, nobiles feminæ, quæ viros suos consulares necasse insimulabantur, cognita causa, quum prætori [prædes] vades dedissent, cognatorum decreto necatæ sunt. Gulussa Masinissæ filius nuntiavit, Carthagine dilectus agi, classem comparari et haud dubie bellum strui. Quum Cato suaderet, ut cis bellum indiceretur, P. Cornelio Nasica dicente nihil temere faciundum, placuit X legatos mitti exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Postumius Albinus coss. quum dilectum severe agerent nec quemquam gratia dimitterent, ab tribunis plebis, qui pro amicis suis vacationem impetrare non poterant, in carcerem coniecti sunt. Quum Hispaniense bellum parum prospere aliquoties gestum ita confudisset civitatem Romanam, ut ne ei quidem invenirentur, qui aut tribunatum exciperent aut legati ire vellent, P. Cornelius Æmilianus processit et excepturum se militiæ genus, quodcunque imperatum esset, professus est; quo exemplo omnes ad studium militandi concitavit. Lucullus cos., quum Claudius Marcellus, *cui* successerat, pacasse omnes Celtiberiæ populos videretur, Vaccæos et Cantabros et alias incognitas adhuc gentes in Hispania subegit. Ibi P. Cornelius [Africanus] Scipio Æmilianus, L. Pauli filius, Africani nepos, sed adoptivus, provocatorem barbarum tribunus militum occidit et in expugnatione Intercatiæ urbis maius etiamnum periculum adiit; nam murum primus transcendit. Ser. Sulpicius Galba prætor male adversus Lusitanos pugnavit. Quum legati ex Africa cum oratoribus Carthaginiensium et Gulussa Masinissæ filio redissent dicerentque et exercitum se et classem Carthagine deprehendisse, perrogari sententias

placuit. Catone et aliis principibus senatus suadentibus, ut in Africam confestim transportaretur exercitus, quoniam Cornelius Nasica dicebat, nondum sibi iustam causam belli videri, placuit, ut bello abstinerent, si Carthaginienses classem exussissent et exercitum dimisissent; si minus, proximi consules de bello Punico referrent. Quum locatum a censoribus theatrum exstrueretur, P. Cornelio Nasica auctore tanquam inutile et nocitnrum publicis moribus ex SC. destructum est, populusque aliquamdiu stans ludos spectavit. Carthaginienses quum adversus fœdus bellum Masinissæ intulissent, victi ab eo, annos habente XCII et sine pulpamine mandere et †si gustaret panem[1]) tantum solito, insuper Romanum bellum meruerunt.

EX LIB. XLIX.

Tertii Punici belli initium altero et sexcentesimo ab urbe condita anno, intra quintum annum, quam erat cœptum, consummati. Inter M. Porcium Catonem et Scipionem Nasicam, quorum alter sapientissimus vir in civitate habebatur, alter optimus vir etiam a senatu indicatus erat, diversis certatum sententiis est, Catone suadente bellum et ut tolleretur delereturque Carthago, Nasica dissuadente. Placuit tamen, quod contra fœdus naves haberent, quod exercitum extra fines duxissent, quod socio populi Romani et amico Masinissæ arma intulissent, quod filium eius Gulussam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum non recepissent, bellum eis indici. Priusquam ullæ copiæ in naves imponerentur, Uticenses legati Romam venerunt se suaque omnia dedentes. Ea legatio velut omen grata patribus, acerba Carthaginiensibus fuit. Ludi patri Diti ad Tarentum ex præcepto librorum facti, qui *ante* annum centesimum primo Punico bello, quingentesimo et altero anno ab urbe condita, facti erant. Legati XXX Romam venerunt, per quos se Carthaginienses dedebant. Catonis sententia evicit, ut in decreto perstaretur et ut consules quam primum ad bellum proficiscerentur. Qui ubi in Africam transierunt, acceptis, quos imperaverant, CCC obsidibus et armis omnibus instrumentisque belli, si qua Carthagine erant, quum ex auctoritate patrum iuberent, ut in alium locum, dum a mari $\overline{X}$ passuum ne minus remotum, oppidum transferrent, indignitate rei ad bellandum Carthaginienses compulerunt. Obsideri oppugnarique cœpta est Carthago a L. Marcio, M'. Manilio coss., in qua oppugnatione quum neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cum cohortibus suis irrupissent et ab oppidanis graviter cæderentur, a Scipione †Orfitiano expliciti sunt; per quem et castellum Romanorum, quod nocte expugnabant,

[1]) *Fortasse scrib.* et siccum gustare panem.

paucis equitibus iuvantibus liberatum est; castrorumque, quae Carthaginienses omnibus copiis ab urbe pariter egressi oppugnabant, liberatorum is ipse praecipuam gloriam tulit. Praeterea quum ab irrita oppugnatione Carthaginis consul (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum duceret adversus Hasdrubalem, qui cum ampla manu saltum iniquum insederat, suasit primo consuli, ne tam iniquo loco confligeret; victus deinde complurium, qui et prudentiae et virtuti eius invidebant, sententiis et ipse saltum ingressus est. Quum, sicut praedixerat, fusus fugatusque esset Romanus exercitus et duae cohortes ab hoste obsiderentur, cum paucis equitum turmis in saltum reversus liberavit eas et incolumes reduxit. Quam virtutem eius et Cato, vir promptioris ad vituperandum linguae, in senatu sic prosecutus est, ut diceret reliquos, qui in Africa militarent, umbras volitare, Scipionem vigere, et populus Romanus eo favore complexus, ut comitiis plurimae eum tribus consulem scriberent, quum hoc per aetatem non liceret. Quum L. Scribonius tr. pl. rogationem promulgasset, ut Lusitani, qui in fidem populo Romano dediti ab Ser. Galba in Galliam venissent, in libertatem restituerentur, M. Cato acerrime suasit. Exstat oratio et in annalibus ipsius inclusa. Q. Fulvius Nobilior ei, saepe ab eo in senatu laceratus, respondit pro Galba; ipse quoque Galba, quum se damnari videret, complexus duos filios praetextatos et Sulpicii Galli filium, cuius tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, ut rogatio antiquaretur. Exstant tres orationes eius, duae adversus Libonem tr. pl. rogationemque eius habitae de Lusitanis, una contra L. Cornelium Cethegum, in qua Lusitanos prope se castra habentes caesos fatetur, quod compertum habuerit, equo atque homine suo ritu immolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Andriscus quidam, ultimae sortis homo, Persei regis se filium ferens et mutato nomine Philippus vocatus, quum ab urbe Roma, quo illum Demetrius Syriae rex ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset, multis ad falsam eius fabulam velut ad veram coeuntibus, contracto exercitu totam Macedoniam aut voluntate incolentium aut armis occupavit. Fabulam autem talem finxerat: ex pellice se et Perseo rege ortum, traditum educandum Cretensi cuidam esse, ut in belli casus, quod ille cum Romanis gereret, aliquod velut semen stirpis regiae exstaret. Adramyttii se educatum usque ad duodecimum aetatis annum, patrem eum esse credentem, a quo educaretur, ignarum generis fuisse sui; affecto deinde eo, quum prope ad ultimum finem vitae esset, detectam ibi tandem originem suam falsaeque matri libellum datum signo Persei regis signatum, quem sibi traderet, quum ad puberem aetatem venisset,

obtestationesque ultimas adiectas, ut res in occulto ad id tempus servaretur. Pubescenti libellum traditum, in quo relicti sibi duo thesauri a patre dicerentur; tum scienti mulierem, sese subditum esse, veram stirpem ignoranti edidisse genus atque obtestatam, ut, priusquam manaret ad Eumenen res, Perseo inimicum, excederet eis locis, ne interficeretur. Eo se exterritum, simul sperantem aliquod a Demetrio auxilium, in Syriam se contulisse atque ibi primum, quis esset, palam expromere ausum.

EX LIB. L.

Thessalia, quum et illam invadere armis atque occupare Pseudophilippus vellet, per legatos Romanorum auxiliis Achæorum defensa est. Prusias rex Bithyniæ, omnium humillimorumque vitiorum, a Nicomede filio, adiuvante Attalo rege Pergami, occisus, habebat alterum filium, qui pro superiore ordine dentium enatum habuisse unum os continens dicitur. Quum III legati ad pacem inter Nicomeden et Prusiam faciendam a Romanis missi essent, quum unus ex iis caput multis cicatricibus sartum haberet, alter pedibus æger esset, tertius ingenio socors haberetur, dixit Cato, eam legationem nec caput nec pedes nec cor habere. In Syria, quæ eo tempore stirpe generis parem regi Macedonum, inertia socordiaque similem Prusiæ regem habebat, iacente eo in ganea et lustris, Ammonius regnabat, per quem et amici omnes regis et Laodice regina et Antigonus Demetrii filius occisi sunt. Masinissa Numidiæ rex maior XC annis decessit, vir insignis. Inter cetera iuvenalia opera, quæ ad ultimum edidit, adeo etiam nervis in senecta viguit, ut post sextum et octogesimum annum filium genuerit. Inter tres liberos eius maximos natu, Micipsam, Gulussam, Manastabalem, qui etiam Græcis litteris eruditus erat, P. Scipio Æmilianus, quum commune eis regnum pater reliquisset et dividere eos arbitro Scipione iussisset, partes administrandi regni divisit. Item Phameæ Himilconi, præfecto equitum Carthaginiensium, viro forti et cuius præcipua opera Pœni utebantur, persuasit, ut ad Romanos cum equitatu suo transiret. Ex tribus legatis, qui ad Masinissam missi erant, M. Claudius Marcellus, coorta tempestate, fluctibus obrutus est. Carthaginienses Hasdrubalem, Masinissæ nepotem, quem prætorem habebant, hominem proditionis suspectum, in curia interemerunt; quæ suspicio inde manavit, quod propinquus esset Gulussæ, Romanorum auxilia iuvantis. P. Scipio Æmilianus quum ædilitatem peteret, consul a populo dictus. Quoniam per annos consuli fieri non licebat, cum magno certamine suffragantis plebis et

repugnantibus ei aliquamdiu patribus, legibus solutus et consul creatus est. M'. Manilius aliquot urbes circumpositas Carthagini expugnavit. Pseudophilippus in Macedonia, cæso cum exercitu P. Iuventio prætore, ab Q. Cæcilio victus captusque est et recepta Macedonia.

EX LIB. LI.

Carthago, in circuitum $\overline{XXIII}$ passuum patens, magno labore obsessa et per partes capta est; primum a Mancino legato, deinde a Scipione cos., cui extra sortem provincia Africa data erat. Carthaginienses portu novo, quia vetus a Scipione erat obstructus, facto et contracta clam exiguo tempore ampla classe, infeliciter navali prœlio pugnaverunt. Hasdrubalis quoque, ducis eorum, castra ad Nepherim oppidum loco difficili sita cum exercitu deleta sunt a Scipione, qui tandem *urbem* expugnavit septingentesimo anno, quam erat condita. Spoliorum maior pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Ultimo urbis excidio quum se Hasdrubal Scipioni dedisset, uxor eius, quæ paucis ante diebus de marito impetrare non potuerat, ut ad victorem transfugerent, in medium se flagrantis urbis incendium cum duobus liberis ex arce præcipitavit. Scipio exemplo patris sui Æmilii Pauli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit transfugasque ac fugitivos bestiis obiecit. Belli Achaici semina referuntur hæc, quod legati Romani ab Achæis pulsati sint Corinthi, missi, ut eas civitates, quæ sub dicione Philippi fuerant, ab Achaico concilio secernerent.

EX LIB. LII.

Cum Achæis, qui in auxilio Bœotos et Chalcidenses habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit. Quibus victis dux eorum Critolaus mortem sibi veneno conscivit. In cuius locum Diæus, Achaici motus primus auctor, ab Achæis dux creatus ad Isthmon a L. Mummio cos. victus est; qui, omni Achaia in deditionem accepta, Corinthon ex SC. diruit, quia ibi legati Romani violati erant. Thebæ quoque et Chalcis, quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipse L. Mummius abstinentissimum virum egit, nec quicquam ex eis opibus ornamentisque, quæ prædives Corinthos habuit, in domum eius pervenit. Q. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphavit, P. Cornelius [Africanus] Scipio Æmilianus de Carthagine et Hasdrubale. Viriatus in Hispania primum ex pastore venator, ex venatore latro, mox iusti quoque exercitus dux factus, totam Lusitaniam occupavit, M. Vetilium prætorem, fuso eius exercitu, cepit, post quem C. Plautius prætor nihilo felicius rem gessit; tantumque terrorem is hostis intulit, ut

adversns enm consulari opns esset et dnce et exercitn. Præterea motns Syriæ et bella inter reges gesta referanntnr. Alexander, homo ignotns et incertæ stirpis, occiso, sicnt ante dictum est, Demetrio rege, in Syria regnabat. Hnnc Demetrins Demetrii filius, qui a patre qnondam ob incertos belli casus ablegatns Gnidon fuerat, contempta socordia inertiaque eins, adinvante Ptolemæo Ægypti rege, cnins filiam Cleopatram in matrimoninm acceperat, bello interemit. Ptolemæus graviter in caput vulneratns inter cnrationem, dnm ossa medici terebrare conanntnr, exspiravit, atque in locnm eins frater minor Ptolemæns, qni Cyrenis regnabat, snccessit. Demetrins ob crndelitatem, qnam in snos per tormenta exercebat, ab Diodoto qnodam, nno ex snbiectis, qni Alexandri filio bimulo admodum regnum asserebat, bello superatus Seleuciam confngit. L. Mnmmins de Achæis trinmphavit; signa ærea marmoreaque et tabnlas pictas in triumpho tulit.

EX LIB. LIII.

App. Clandins cos. Salassos, gentem Alpinam domnit. Alter Psendophilippus in Macedonia a L. Tremellio quæstore cnm exercitu cæsns est. Q. Cæcilins Metellns procos. Celtiberos cecidit, et a Q. Fabio procos. magna pars Lnsitaniæ, expugnatis aliqnot urbibus, recepta est. C. Acilins senator Græce res Romanas scribit.

EX LIB. LIV.

Q. Pompeins cos. in Hispania Termestinos snbegit. Cnm iisdem et Numantinis pacem ab infirmitate fecit. Lnstrnm a censoribns conditnm est; censa sunt civinm capita CCCXXVII CCCCXLII. Quum Macedonum legati questum de D. Iunio Silano prætore venissent, quod acceptis pecnniis provinciam spoliasset, et senatus de querelis eorum vellet cognoscere, T. Manlius Torquatus, pater Silani, petiit impetravitque, ut sibi cognitio mandaretnr; et domi causa cognita, filium condemnavit abdicavitque; ac ne funeri quidem eius, quum suspendio vitam finisset, interfuit, sedensque domi potestatem consultantibns ex instituto fecit. Q. Fabius procos. rebus in Hispania prospere gestis labem imposnit, pace cum Viriato æquis condicionibns facta. Viriatus a proditoribus consilio Servilii Cæpionis interfectus est et ab exercitn sno multum comploratus ac nobiliter sepultus; vir duxqne magnus et per XIV annos, qnibus cum Romanis bellum gessit, freqnentins superior.

EX LIB. LV.

P. Cornelio Nasica, cni cognomen Serapion fnit, ab irridente

Curiatio tr. pl. impositum, et D. Iunio Bruto coss. dilectum habentibus in conspectu tironum res saluberrimi exempli facta est. Nam C. Matienus accusatus est apud tribunos plebis, quod exercitum in Hispania deseruisset, damnatusque sub furca diu virgis cæsus est et sestertio nummo veniit. Tribuni plebis quia non impetrarent, ut sibi denos, quos vellent, milites eximere liceret, consules in carcerem duci iusserunt. Iunius Brutus cos. in Hispania eis, qui sub Viriato militaverant, agros et oppidum dedit, quod vocatum est Valentia. M. Popilius a Numantinis, cum quibus pacem factam irritam fieri senatus censuerat, cum exercitu fusus fugatusque est. C. Hostilio Mancino cos. sacrificante pulli ex cavea evolaverunt; conscendenti deinde navem, ut in Hispaniam proficisceretur, accidit *vox*: „Mane, Mancine!", quæ auspicia tristia fuisse eventu probatum est. Victus enim a Numantinis et castris exutus, quum spes nulla servandi exercitus esset, pacem cum eis fecit ignominiosam, quam ratam esse senatus vetuit. $\overline{XL}$ Romanorum a Numantinorum $\overline{IV}$ victa erant. D. Iunius Lusitaniam expugnationibus urbium usque ad Oceanum perdomuit, et quum flumen Oblivionem transire nollent, raptum signifero signum ipse transtulit et sic, ut transgrederentur, persuasit. Alexandri filius, rex Syriæ, decem annos admodum habens, a Diodoto, qui Tryphon cognominabatur, tutore suo, per fraudem occisus est, corruptis medicis, qui illum calculi dolore consumi ad populum mentiti, dum secant, occiderunt.

EX LIB. LVI.

D. Iunius Brutus in Hispania ulteriore feliciter adversus Gallæcos pugnavit. Dissimili eventu M. Æmilius Lepidus procos. adversus Vaccæos rem gessit, cladem que similem Numantinæ passus est. Ad exsolvendum fœderis Numantini religione populum Mancinus, quum huius rei auctor fuisset, deditus Numantinis non est receptus. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita $\overline{CCCXVII}$ DCCCCXXXIII. Fulvius Flaccus cos. Vardeos in Illyrico subegit. M. Cosconius prætor in Thracia cum Scordiscis prospere pugnavit. Quum bellum Numantinum vitio ducum non sine pudore publico duraret, delatus est ultro Scipioni Africano a senatu populoque Romano consulatus; quem quum illi capere ob legem, quæ vetabat quemquam iterum consulem fieri, non liceret, sicut priori consulatu legibus solutus est. Bellum servile in Sicilia ortum quum opprimi a prætoribus non potuisset, C. Fulvio cos. mandatum est. Huius belli initium fuit Eunus servus, natione Syrus, qui, contracta agrestium

servorum manu et solutis ergastulis iusti exercitus numerum implevit. Cleon quoque, alter servus, ad LXX servorum contraxit, et iunctis copiis adversus exercitum Romanum bellum sæpe gesserunt.

EX LIB. LVII.

Scipio Africanus Numantiam obsedit et corruptum licentia luxuriaque exercitum ad severissimam militiæ disciplinam revocavit. Omnia deliciarum instrumenta recidit, duo millia scortorum [a] castris eiecit, militem quotidie in opere habuit et XXX dierum frumentum ac septenos vallos ferre cogebat. Ægre propter onus incedenti dicebat: „Cum gladio te vallare scieris, vallum ferre desinito"; alii, scutum parum habiliter ferenti, amplius eum scutum iusto ferre, neque id se reprehendere, quando melius scuto quam gladio uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendisset, si Romanus esset, vitibus, si extraneus, virgis cecidit. Iumenta omnia, ne exonerarent militem, vendidit. Sæpe adversus eruptiones hostium feliciter pugnavit. Vacæi obsessi, liberis coniugibusque trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio amplissima munera missa sibi ab Antiocho rege Syriæ, cum celare aliis imperatoribus regum munera mos esset, pro tribunali [ea] accepturum se esse dixit omniaque ea quæstorem referre in publicas tabulas iussit; ex his se viris fortibus dona daturum. Cum undique Numantiam obsidione clusisset et obsessos fame videret urgeri, hostes, qui pabulatum exierant, vetuit occidi, quia diceret velocius eos absumpturos, frumenti quod haberent, si plures fuissent.

EX LIB. LVIII.

Ti. Sempronius Gracchus tr. pl. cum legem agrariam ferret adversus voluntatem senatus et equestris ordinis, ne quis ex publico agro plus quam ∞ iugera possideret, in eum furorem exarsit, ut M. Octavio collegæ causam diversæ partis defendenti potestatem lege lata abrogaret, seque et C. Gracchum fratrem et App. Claudium socerum triumviros ad dividendum agrum crearet. Promulgavit et aliam legem agrariam, qua sibi latius agrum patefaceret, ut iidem triumviri iudicarent, qua publicus ager, qua privatus esset. Deinde, cum minus agri esset, quam quod dividi posset sine offensa etiam plebis, quoniam eos ad cupiditatem amplum modum sperandi incitaverat, legem se promulgaturum ostendit, ut eis, qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia, quæ regis Attali fuisset, divideretur; heredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignitatibus commotus graviter senatus, ante omnes T. Annius

consularis, qui *quum* in senatu in Gracchum perorasset, raptus ab eo ad populum delatusque plebi, rursus in eum pro rostris contionatus est. Quum iterum tr. pl. creari vellet Gracchus, auctore P. Cornelio Nasica in Capitolio ab optimatibus occisus est, ictus primum fragmentis subsellii, et inter alios, qui in eadem seditione occisi erant, insepultus in flumen proiectus. Res præterea in Sicilia vario eventu adversus fugitivos gestas continet.

EX LIB. LIX.

Numantini fame coacti ipsi se per vicem [tradentes] trucidaverunt; captam urbem Scipio Africanus delevit et de ea triumphavit quarto decimo anno post Carthaginem deletam. P. Rupilius cos. in Sicilia cum fugitivis debellavit. Aristonicus, Eumenis regis filius, Asiam occupavit, quum testamento Attali regis legata populo Romano libera esse deberet. Adversus eum P. Licinius Crassus cos., quum idem pontifex maximus *esset*, quod nunquam antea factum erat, extra Italiam profectus prœlio victus et occisus est. M. Perperna cos. victum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompeius, Q. Metellus, tunc primum uterque ex plebe facti censores, lustrum condiderunt; censa sunt civium capita CCCXVIII DCCCXXIII præter pupillos et viduas. Q. Metellus censor censuit, ut cogerentur omnes ducere uxores liberorum creandorum causa; exstat oratio eius, quam Augustus Cæsar, quum de maritandis ordinibus ageret, velut in hæc tempora scriptam in senatu recitavit. C. Atinius Labeo tr. pl. Q. Metellum censorem, a quo *in* senatu legendo præteritus erat, de saxo deiici iussit; quod ne fieret, ceteri tribuni plebis auxilio fuerunt. Quum Carbo tr. pl. rogationem tulisset, ut eundem tribunum plebi, quotiens vellet, creare liceret, rogationem eius P. Africanus gravissima oratione dissuasit, in qua dixit, Ti. Gracchum iure cæsum videri. *C.* Gracchus contra suasit rogationem, sed Scipio tenuit. Bella inter Antiochum Syriæ et Phraaten Parthorum regem gesta nec magis quietæ res Ægypti referuntur. Ptolemæus, Euergetes cognominatus, ob nimiam crudelitatem suis invisus, incensa a populo regia clam Cypron profugit, et quum sorori eius Cleopatræ, quam, filia eius virgine per vim compressa atque in matrimonium ducta, repudiaverat, regnum a populo datum esset, infensus filium, quem ex illa habebat, *in* Cypro occidit caputque eius et manus et pedes matri misit. Seditiones a triumviris Fulvio Flacco et C. Graccho et C. Papirio Carbone agro dividendo creatis excitatæ. Quum P. Scipio Africanus *eis* adversaretur fortisque ac validus pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inventus est. Suspecta fuit,

tanquam ei venenum dedisset, Sempronia uxor hinc maxime, quod soror esset Graccborum, cum quibus simultas Africano fuerat; de morte tamen eius nulla quæstio acta. Defuncto eo acrius seditiones triumvirales exarserunt. C. Semprouius cos. adversus Iapydas primo male rem gessit, mox victoria cladem acceptam emendavit virtute D. Iunii Bruti, eius, qui Lusitaniam subegerat.

EX LIB. LX.

L. Anrelius cos. bellantes Sardos subegit. M. Fulvius Flaccus primus Transalpinos Ligurcs domuit bello, missus in auxilium Massiliensium adversns Salluvios Gallos, qui fines Massiliensium populabantur. L. Opimius prætor Frcgellanos, qui defecerant, in deditionem accepit, Fregellas diruit. Pestilentia in Africa ab ingenti lucustarum multitudine et deinde necatarum strage fuisse traditur. Lustrum a censoribus conditum est; censa snnt civium capita CCCXCIV DCCXXVI. C. Gracchus, Tiberii frater, trib. plebis, eloquentior quam frater, perniciosas aliquot leges tulit, inter quas frumentariam, nt senis *æris* et triente frumentum plebi daretur; alteram legem agrariam, quam et frater eius tulerat; tertiam, qua equestrem ordinem tnnc cum senatu consentientem corrumperet, ut sexcenti ex equite in curiam sublegerentur et, quia illis temporibus CCC tantum senatores erant, DC equites CCC senatoribus admiscerentur, id est, ut equester ordo bis tantum virium in senatu baberet; et, continuato in alterum annum tribunatu, legibus agrariis latis effecit, ut complures coloniæ in Italia dedncerentur et una in solo dirutæ Cartbaginis, quo ipse triumvir creatus coloniam deduxit. Præterea res a Q. Metello cos. adversus Baliares gestas continet, quos Græci Gymnesios appellant, quia æstatem nudi exigunt; Baliares a teli missu appellati vel a Balio, Herculis comite ibi relicto, quum Hercules ad Geryonem navigaret. Motus qnoqne Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium virum suum et Selencum filium, indignata, quod occiso patre eius a se iniussu suo diadema sumpsisset, interemit.

EX LIB. LXI.

C. Sextius procos. victa Salluviorum gente coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarnm copiam e caldis frigidisque fontibus atque a nomine suo ita appellatas. Cn. Domitius procos. adversus Allobrogas ad oppidum Vindalium feliciter pugnavit; quibus bellum inferendi causa fuit, quod Tutomotulum Salluviorum regem fugientem recepissent et omni ope iuvissent, quodque Æduorum agros, *sociorum* populi

Romani, vastavissent. C. Gracchus, seditioso tribunatu acto, quum Aventinum quoque armata multitudine occupasset, a L. Opimio cos., ex SC. vocato ad arma populo, pulsus et occisus est, et cum eo Fulvius Flaccus consularis, socius eiusdem furoris. Q. Fabius Maximus cos., Pauli nepos, adversus Allobrogas et Bituitum Arvernorum regem feliciter pugnavit; ex Bituiti exercitu occisa millia CXX; ipse quum ad satisfaciendum senatui Romam profectus esset, Albam custodiendus datus est, quia contra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur. Decretum quoque est, ut Congonnetiacus filius eius comprehensus Romam mitteretur. Allobroges in deditionem recepti. L. Opimius accusatus apud populum a Q. Decio trib. plebis, quod indemnatos cives in carcerem coniecisset, absolutus est.

EX LIB. LXII.

Q. Marcius cos. Stynos, gentem Alpinam, expugnavit. Micipsa Numidiae rex mortuus regnum tribus filiis reliquit, Adherbali, Hiempsali, Iugurthae, fratris filio, quem adoptaverat. L. Caecilius Metellus Dalmatas subegit. Iugurtha Hiempsalem fratrem petiit bello, qui victus occiditur; Adherbalem regno expulit; is a senatu restitutus est. L. Caecilius Metellus, Cn. Domitius Abenobarbus censores duos et triginta senatu moverunt. Praeterea motus Syriae regumque continet.

EX LIB. LXIII.

C. Porcius cos. in Thracia male adversus Scordiscos pugnavit. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita $\overline{\text{CCCXCIV}}$ CCCXXXVI. Aemilia, Licinia, Marcia virgines Vestales incesti damnatae sunt, idque incestum quemadmodum et commissum et deprehensum et vindicatum sit, refertur. Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt; ab his Papirius Carbo cos. cum exercitu fusus est. Livius Drusus cos. adversus Scordiscos, gentem a Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnavit.

EX LIB. LXIV.

Adherbal bello petitus ab Iugurtha et in oppido Cirta obsessus contra denuntiationem senatus ab eo occisus est, et ob hoc bellum Iugurthae indictum, idque Calpurnius Bestia cos. gerere iussus pacem cum Iugurtha iniussu populi et senatus fecit. Iugurtha fide publica evocatus ad indicandos auctores consiliorum suorum, quod multos pecunia in senatu corrupisse dicebatur, Romam venit, et propter caedem admissam in regulum quendam nomine Massivam, qui regnum eius

populo Romano invisi adfectabat, [Romæ interfectum] quum periclitaretur causam capitis dicere, clam profugit et cedens urbe fertur dixisse: „O urbem venalem et cito perituram, si emptorem invenerit!" A. Postumius legatus infeliciter prœlio adversus Iugurtham gesto pacem quoque adiecit ignominiosam, quam non esse servandam senatus censuit.

EX LIB. LXV.

Q. Cæcilius Metellus cos. duobus prœliis Iugurtham fudit totamque Numidiam vastavit. M. Iunius Silanus cos. adversus Cimbros infeliciter pugnavit. Legatis Cimbrorum sedem et agros, in quibus considerent, postulantibus senatus negavit. M. Minucius procos. adversus Thracas prospere pugnavit. L. Cassius cos. a Tigurinis Gallis, pago Helvetiorum, qui a civitate secesserant, in finibus Nitiobrogum cum exercitu cæsus est. Milites, qui ex ea clade superaverant, obsidibus datis et dimidia rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

EX LIB. LXVI.

Iugurtha pulsus a C. Mario Numidia quum auxilio Bocchi Maurorum regis adiutus esset, cæsis prœlio Bocchi quoque copiis, nolente Boccho bellum infeliciter susceptum diutius sustinere, vinctus ab eo et Mario traditus est; in qua re præcipua opera L. Cornelii Sullæ, quæstoris C. Marii, fuit.

EX LIB. LXVII.

M. Aurelius Scaurus legatus consulis a Cimbris, fuso exercitu, captus est, et quum in consilium ab eis advocatus deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam petituri, eo quod diceret Romanos vinci non posse, a Boiorige, feroci iuvene, occisus est. Ab iisdem hostibus Cn. Manlius cos. et Q. Servilius Cæpio procos. victi prœlio castris quoque binis exuti sunt; militum millia octoginta occisa, calonum et lixarum XL * * secundum Arausionem. Cæpionis, cuius temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt primi post regem Tarquinium imperiumque ei abrogatum. In triumpho C. Marii ductus ante currum eius Iugurtha cum duobus filiis et in carcere necatus est. Marius triumphali veste in senatum venit, quod nemo ante eum fecerat, eique propter metum Cimbrici belli continuatus per complures annos est consulatus. Secundo et tertio absens consul creatus, quartum consulatum dissimulanter captans consecutus est. Cn. Domitius pont. max. populi suffragio creatus est. Cimbri vastatis omnibus, quæ inter Rhodanum et Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi

ibiqne multa loca popnlati a Celtiberis fugati sunt, reversique in Galliam in Vellocassis se Teutouis couiuuxerunt.

EX LIB. LXVIII.

M. Antonins prætor in Ciliciam maritimos prædones persecutus est. C. Marius cos. summa vi oppugnata a Teutonis et Ambronibns castra defendit. Duobus deinde prœliis circa Aqnas Sextias eosdem hostes delevit, in quibus cæsa traduntur hostium $\overline{\text{CC}}$, capta $\overline{\text{XC}}$. Marius absens qnintnm consul creatus est. Triumphum oblatnm, donec et Cimbros vinceret, distulit. Cimbri qnnm repnlso ab Alpibus fugatoque Q. Catnlo proconsule, qui fauces Alpium obsidebat flumenqne Athesim *obiecerat*, *ita ut legionem*, *quæ* castellnm editum insederat, relinqneret, quæ tamen virtute sua explicata fugientem procos. exercitnmque consecnta est, in Italiam traiecissent, iunctis eiusdem Catuli et C. Marii exercitibus prœlio victi sunt; in quo cæsa traduntur hostium $\overline{\text{CXL}}$, capta $\overline{\text{LX}}$. Marius totius civitatis consensu exceptus pro duobns trinmphis, qui offerebantur, nno contentns fuit. Primores civitatis, qui ei aliquamdiu nt novo homini ad tautos honores evecto inviderant, conservatam ab eo rem publicam fatebantur. Pnblicins Malleolus matre occisa primus in culleo insutus in mare præcipitatus est. Ancilia cum strepitu mota esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, refertnr. Bella præterea inter Syriæ reges gesta continet.

EX LIB. LXIX.

L. Apuleius Saturninus, adiuvante C. Mario et per milites occiso A. Nunnio competitore, tribunns plebis per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, gessit, et quum legem agrariam per vim tulisset, Metello Numidico, quod in eam non iuraverat, diem dixit. Qui quum a bonis civibus defenderetnr, ne causa certaminnm esset, in exsilium voluntarium Rhodum profectus est, ibique audiendo et legendo magnos viros avocabatur. Profecto C. Marius, seditionis auctor, qui sextum consulatum pecunia per tribns sparsa emerat, aqua et igni interdixit. Idem Apuleius Saturninns tr. pl. C. Memmium candidatum consulatus, quoniam adversarium enm actionibns suis timebat, occidit. Quibus rebus concitato senatu, in cuius causam et C. Marius, homo varii et mntabilis ingenii consiliique semper secundum fortunam, transierat, oppressus armis cum Glaucia prætore et aliis eiusdem furoris *sociis* bello quodam interfectus est. Q. Cæcilius Metellus ab exsilio ingenti totius civitatis favore reductns est. M'. Aquilius procos. in Sicilia bellum servile excitatum confecit.

EX LIB. LXX.

Quum M'. Aquilius de pecuniis repetundis causam diceret, ipse iudices rogare noluit; M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam a pectore eius discidit, ut honestas cicatrices ostenderet, et indubitate absolutus est. Cicero eius rei solus auctor. T. Didius procos. adversus Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolemæus Cyrenarum rex, cui cognomen Apionis fuit, mortuus heredem populum Romanum reliquit, et eius regni civitates senatus liberas esse iussit. Ariobarzanes in regnum Cappadociæ a L. Cornelio Sulla reductus est. Parthorum legati a rege Arsace missi venerunt ad Sullam, ut amicitiam populi Romani peterent. P. Rutilius, vir summæ innocentiæ, quoniam legatus C. Mucii procos. a publicanorum iniuriis Asiam defenderat, invisus equestri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus in exsilium missus est. C. Sentius prætor adversus Thracas infeliciter pugnavit. Senatus quum impotentiam equestris ordinis in iudiciis exercendis ferre nollet, omni vi eniti cœpit, ut ad se iudicia transferret, sustinente causam eius M. Livio Druso tr. pl., qui, ut vires sibi acquireret, perniciosa spe largitionum plebem concitavit. Præterea motus Syriæ regumque continet.

EX LIB. LXXI.

M. Livius Drusus tr. pl., quo maioribus viribus senatus causam susceptam tueretur, socios et Italicos populos spe civitatis Romanæ sollicitavit, eisque adiuvantibus, per vim legibus agrariis frumentariisque latis, iudiciariam quoque pertulit, ut æqua parte iudicia penes senatum et equestrem ordinem essent. Quum deinde promissa sociis civitas præstari non posset, irati Italici defectionem agitare cœperunt. Eorum cœtus coniurationesque et orationes in consiliis principum referuntur. Propter quæ Livius Drusus invisus etiam senatui factus velut socialis belli auctor, incertum a quo, domi occisus est.

EX LIB. LXXII.

Italici populi defecerunt, Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani. Initio belli a Picentibus moto, Q. Servilius procos. in oppido *Asculo* cum omnibus civibus Romanis, qui in eo oppido erant, occisus est. Saga populus sumpsit. Ser. Galba a Lucanis comprehensus, unius feminæ opera, ad quam devertebatur, e captivitate receptus est. Æsernia et Alba coloniæ ab Italicis obsessæ sunt. Auxilia deinde Latini nominis exterarumque gentium missa

populo Romano et expeditiones in vicem expugnationesque urbium referuntur.

EX LIB. LXXIII.

L. Iulius Cæsar cos. male adversus Samnites pugnavit. Nola colonia in potestatem Samnitium venit cum L. Postumio prætore, qui ab eis interfectus est. Complures populi ad hostes defecerunt. Quum P. Rutilius cos. parum prospere adversus Marsos pugnasset et in eo prœlio cecidisset, C. Marius, legatus eius, meliore eventu cum hostibus acie conflixit. Ser. Sulpicius Pelignos prœlio fudit. Q. Cæpio, legatus Rutilii, quum obsessus prospere in hostes erupisset, et ob eum successum æquatum ei cum C. Mario esset imperium, temerarius factus et circumventus insidiis fuso exercitu cecidit. L. Iulius Cæsar cos. feliciter adversus Samnites pugnavit. Ob eam victoriam Romæ saga posita sunt. Et ut varia belli fortuna esset, Æsernia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit; sed et C. Marius prœlio Marsos fudit, Herio Asinio prætore Marrucinorum occiso. C. Cæcilius in Gallia Transalpina Salluvios rebellantes vicit.

EX LIB. LXXIV.

Cn. Pompeius Picentes prœlio fudit, • obsedit. Propter quam victoriam Romæ prætextæ et alia magistratuum insignia sumpta sunt. C. Marius cum Marsis dubio eventu pugnavit. Libertini tunc primum militare cœperunt. A. Plotius legatus Umbros, L. Porcius prætor Etruscos, quum uterque populus defecisset, prœlio vicerunt. Nicomedes in Bithyniæ, Ariobarzanes in Cappadociæ regnum reducti sunt. Cn. Pompeius cos. Marsos acie vicit. Quum ære alieno oppressa esset civitas, A. Sempronius Asellio prætor, quoniam secundum debitores ius dicebat, ab eis, qui fenerabant, in foro occisus est. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

EX LIB. LXXV.

A. Postumius Albinus legatus quum classi præesset, infamis crimine proditionis ab exercitu suo interfectus est. L. Cornelius Sulla legatus Samnites prœlio vicit et bina castra eorum expugnavit. Cn. Pompeius Vestinos in deditionem accepit. L. Porcius cos. rebus prospere gestis fusisque aliquoties Marsis, dum castra eorum expugnat, cecidit; ea res hostibus victoriam eius prœlii dedit. Cosconius et Lucceius Samnites acie vicerunt, Marium Egnatium, nobilissimum hostium ducem, occiderunt, compluraque oppida in deditionem acceperunt. L. Sulla Hirpinos domuit, Samnites pluribus prœliis fudit,

aliquot populos recepit, quantisque raro quisquam alius ante consulatum rebus gestis ad petitionem consulatus Romam est profectus.

EX LIB. LXXVI.

A. Gabinius legatus, rebus adversus Lucanos prospere gestis et plurimis oppidis expugnatis, in obsidione hostilium castrorum cecidit. Sulpicius legatus Marrucinos cecidit totamque eam regionem recepit. Cn. Pompeius proconsul Vestinos et Pelignos in deditionem accepit. Marsi quoque a L. Cinna et Caecilio Pio legatis aliquot prœliis fracti petere pacem cœperunt. Asculum a Cn. Pompeio captum est. Caesi et a Mam. Æmilio legato Italici; Silo Pompædius, dux Marsorum, auctor eius rei, in prœlio cecidit. Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithyniæ regno a Mithridate Ponti rege pulsi sunt. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

EX LIB. LXXVII.

Quum P. Sulpicius tr. pl. auctore C. Mario perniciosas leges promulgasset, ut exsules revocarentur et novi cives libertinique *in omnes tribus* distribuerentur, et ut C. Marius adversus Mithridatem Ponti regem dux crearetur, et adversantibus consulibus Q. Pompeio et L. Sullæ vim intulisset, occiso Q. Pompeio consulis filio, genero Sullæ, L. Sulla cos. cum exercitu in urbem venit et adversus factionem Sulpicii et Marii in ipsa urbe pugnavit eamque expulit; ex qua XII a senatu hostes, inter quos C. Marius pater et filius, iudicati sunt. P. Sulpicius quum in quadam villa lateret, indicio servi sui retractus et occisus est. Servus, ut præmium promissum indici haberet, manumissus et ob scelus proditi domini de saxo deiectus est. C. Marius filius in Africam traiecit. C. Marius pater quum in paludibus Minturnensium lateret, extractus est ab oppidanis, et quum missus ad occidendum eum servus natione Gallus maiestate tanti viri perterritus recessisset, impositus publice navi delatus est in Africam. L. Sulla civitatis statum ordinavit; exinde colonias deduxit. Q. Pompeius cos. ad accipiendum a Cn. Pompeio procos. exercitum profectus consilio eius occisus est. Mithridates Ponti rex, Bithynia et Cappadocia occupatis et pulso Aquilio legato, Phrygiam, provinciam populi Romani, cum ingenti exercitu intravit.

EX LIB. LXXVIII.

Mithridates Asiam occupavit, Q. Oppium procos., item *M'.* Aquilium legatum in vincula coniecit, iussuque eius, quicquid civium Romanorum in Asia fuit, uno die trucidatum est. Urbem Rhodum, quæ

sola in fide P. R. manserat, oppugnavit et aliquot prœliis navalibus victus recessit. Archelaus præfectus regis in Græciam cum exercitu venit, Athenas occupavit. Præterea trepidationem urbium insularumque, aliis ad Mithridatem, aliis ad populum Romanum civitates suas trahentibus, continet.

EX LIB. LXXIX.

L. Cornelius Cinna cos. quum perniciosas leges per vim atque arma ferret, pulsus urbe ab Cn. Octavio collega cum sex tribunis plebis imperioque ei abrogato, corruptum App. Claudii exercitum in potestatem suam redegit et bellum urbi intulit, arcessito C. Mario ex Africa cum aliis exsulibus; in quo bello duo fratres, alter ex Pompeii exercitu, alter ex Cinnæ, ignorantes concurrerunt, et quum victor spoliaret occisum, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei exstructo, ipse se supra rogum transfodit et eodem igne consumptus est. Et quum opprimi inter initia potuisset, Cn. Pompeii fraude, qui utramque partem fovendo vires Cinnæ dedit nec nisi profligatis optimatium rebus auxilium tulit, et consulis segnitia confirmati Cinna et Marius quattuor exercitibus, ex quibus duo Q. Sertorio et Carboni dati sunt, urbem circumsederunt. Ostiam coloniam *Marius* expugnavit et crudeliter diripuit.

EX LIB. LXXX.

Italicis populis a senatu civitas data est. Samnites, qui soli arma recipiebant, Cinnæ et Mario se coniunxerunt; ab his Plautius legatus cum exercitu cæsus est. Cinna et Marius cum Carbone et Sertorio Ianiculum oppugnaverunt et fugati ab Octavio consule recesserunt. Marius Antium et Ariciam et Lanuvium colonias expugnavit. Quum spes nulla esset optimatibus resistendi propter segnitiam et perfidiam et ducum et militum, qui corrupti aut pugnare nolebant aut in diversas partes transibant, Cinna et Marius in urbem recepti sunt; qui velut captam eam cædibus ac rapinis vastaverunt, Cn. Octavio cos. occiso et omnibus adversæ partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio, eloquentissimo viro, et C. *et* L. Cæsare, quorum capita in rostris posita sunt. Crassus filius ab equitibus Fimbriæ occisus, pater Crassus, ne quid indignum virtute sua pateretur, gladio se transfixit. Et citra ulla comitia consules in sequentem annum se ipsos renuntiaverunt. Eodemque die, quo magistratum inierant, Marius Sex. Licinium senatorem de saxo deiici iussit, editisque plurimis sceleribus, idibus Ianuar. decessit, vir, cuius si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile

sit dictu, utrum bello melior an pace perniciosior fuerit; adeo, quam rem publicam armatus servavit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis hostiliter evertit.

EX LIB. LXXXI.

L. Sulla Athenas, quas Archelaus, præfectus Mithridatis, occupaverat, circumsedente * * et cum magno labore expugnare; urbi libertatem et quæ habuerant, reddidit. Magnesia, quæ sola in Asia civitas in fide manserat, summa virtute adversus Mithridaten defensa est. Præterea excursiones Thracum in Macedoniam continet.

EX LIB. LXXXII.

Sulla copias regis, quæ Macedonia occupata in Thessaliam venerant, prœlio vicit, cæsis hostium centum millibus et castris quoque expugnatis. Renovato deinde bello, iterum exercitum regis fudit ac delevit. Archelaus cum classe regia Sullæ se tradidit. L. Valerius Flaccus cos., collega Cinnæ, missus, ut Sullæ succederet, propter avaritiam invisus exercitui suo a C. Fimbria legato ipsius, ultimæ audaciæ homine, occisus est et imperium ad Fimbriam translatum. Præterea expugnatæ in Asia urbes a Mithridate et crudeliter direpta provincia incursionesque Thracum in Macedoniam referuntur.

EX LIB. LXXXIII.

Flavius Fimbria in Asia. fusis prœlio aliquot præfectis Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obsessumque regem non multum afuit quin caperet. Urbem Ilium, quæ se potestati Sullæ reservabat, expugnavit ac delevit et magnam partem Asiæ recepit. Sulla compluribus prœliis Thracas cecidit. Quum L. Cinna et Cn. Papirius Carbo, a se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Sullam præpararent, effectum est per L. Valerium Flaccum principem senatus, qui orationem in senatu habuit, et per eos, qui concordiæ studebant, ut legati ad Sullam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quem invitum cogebat naves conscendere et adversus Sullam proficisci, interfectus est; consulatum Carbo solus gessit. Sulla quum in Asiam traiecisset, pacem cum Mithridate fecit, ita ut his cederet provinciis, Asia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria desertus ab exercitu, qui ad Sullam transierat, ipse se percussit impetravitque de servo suo, præbens cervicem, ut se interficeret.

EX LIB. LXXXIV.

Sulla legatis, qui a senatu missi erant, futurum se in potestate

senatus respondit, si cives, qui pulsi a Cinna ad se confugerant, restituerentur. Quæ condicio quum iusta senatui videretur, per Carbonem factionemque eius, cui bellum videbatur utilius, ne conveniret, effectum est. Idem Carbo quum ab omnibus Italiæ oppidis coloniisque obsides exigere vellet, ut fidem eorum contra Sullam obligaret, consensu senatus prohibitus est. Novis civibus SC. suffragium datum est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium secutus erat, quum in Africa bellum moliretur, a C. Fabio prætore pulsus est, senatusque consultum per factionem Carbonis et Marianarum partium factum est, ut omnes ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque et triginta tribus distributi sunt. Præterea belli apparatum, quod contra Sullam excitabatur, continet.

EX LIB. LXXXV.

Sulla in Italiam cum exercitu traiecit, missisque legatis, qui de pace agerent, et ab consule C. Norbano violatis, eundem Norbanum prœlio vicit; et quum L. Scipionis, alterius cos., cum quo per omnia id egerat, ut pacem iungeret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, universus exercitus consulis, sollicitatus per emissos a Sulla milites, signa ad Sullam transtulit; Scipio, quum occidi posset, dimissus est. Cn. Pompeius, Cn. Pompeii filius, eius, qui Asculum ceperat, privatus, conscripto voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Sullam venerat, ad quem se nobilitas omnis conferebat, ita ut deserta urbe ad castra veniretur. Præterea expeditiones per totam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

EX LIB. LXXXVI.

Quum C. Marius C. Marii filius consul ante annos XX per vim creatus esset, C. Fabius in Africa propter crudelitatem et avaritiam suam in prætorio suo vivus exustus est. L. Philippus, legatus Sullæ, Sardiniam Q. Antonio prætore pulso et occiso occupavit. Sulla cum Italicis populis, ne timeretur ab eis velut erepturus civitatem et suffragii ius nuper datum, fœdus percussit; idemque ex fiducia iam certæ victoriæ litigatores, a quibus adibatur, vadimonia Romam deferre iussit, quum a parte diversa urbs adhuc teneretur. L. Damasippus prætor ex voluntate C. Marii consulis quum senatum contraxisset, omnem, quæ in urbe erat, nobilitatem trucidavit; ex cuius numero Q. Mucius Scævola pont. max. fugiens in vestibulo ædis Vestæ occisus est. Præterea bellum a L. Murena adversus Mithridaten in Asia renovatum continet.

EX LIB. LXXXVII.

Sulla C. Marium, exercitu eius fuso deletoque ad Sacriportum, in oppido Praeneste obsedit; urbem Romam ex inimicorum manibus recepit. Marium erumpere tentantem repulit. Praeterea res a legatis eius eadem ubique fortuna partium gestas continet.

EX LIB. LXXXVIII.

Sulla Carbonem, [cum] exercitu ad Clusium, ad Faventiam Fidentiamque caeso, Italia expulit, cum Samnitibus, qui soli ex Italicis populis nondum arma posuerant, iuxta urbem Romam ante portam Collinam debellavit, recuperataque re publica, pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo hominum fuit, inquinavit. VIII dediticiorum in villa publica trucidavit, tabulam proscriptionis posuit, urbem ac totam Italiam caedibus replevit, inter quas omnes Praenestinos inermes concidi iussit, Marium, senatorii ordinis virum, cruribus brachiisque fractis, auribus praesectis et effossis oculis, necavit. C. Marius Praeneste obsessus a Lucretio Ofella, Sullanarum partium viro, quum per cuniculum captaret evadere saeptum exercitu, mortem conscivit [; id est, in ipso cuniculo, quum sentiret se evadere non posse, cum Telesino fugae comite stricto utrinque gladio concurrit; quem quum occidisset, ipse saucius impetravit a servo, ut se occideret].

EX LIB. LXXXIX.

M. Brutus *a* Cn. Papirio Carbone, qui*cum* Cossuram appulerat, missus nave piscatoria Lilybaeum, ut exploraret, an ibi iam Pompeius esset, et circumventus navibus, quas Pompeius miserat, in se mucroni verso ad transtrum navis obnixus corporis pondere incubuit. Cn. Pompeius in Siciliam cum imperio a senatu missus Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sulla dictator factus, quod nemo unquam fecerat, cum fascibus XXIV processit. Legibus novis rei publicae statum confirmavit; tribunorum plebis potestatem minuit et omne ius legum ferendarum ademit; pontificum augurumque collegium ampliavit, ut essent XV; senatum ex equestri ordine supplevit; proscriptorum liberis ius petendorum honorum eripuit et bona eorum vendidit, ex quibus plurima [prima] rapuit; redactum est sestertium ter millies quingenties. Q. Lucretium Ofellam adversus voluntatem suam consulatum petere ausum iussit occidi in foro, et quum hoc indigne ferret populus Romanus, contione advocata se iussisse dixit. Cn. Pompeius in Africa Cn. Domitium proscriptum et Hiarbam, regem Numidiae, bellum molientes victos occidit, et quattuor et viginti annos

natus, adhuc eques Romanus, quod nulli contigerat, ex Africa triumphavit. C. Norbanus consularis proscriptus in urbe Rhodo quum comprehenderetur, ipse se occidit. Mutilus, unus ex proscriptis, clam capite adoperto ad posticas ædes Bastiæ uxoris quum accessisset, admissus non est, quia illum proscriptum diceret; itaque ipse se transfodit et sanguine suo fores uxoris respersit. Sulla †mtam in Samnio recepit; XLVII legiones in agros captos deduxit, et eos his divisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum in deditionem accepit. Mitylenæ quoque in Asia, quæ sola urbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnatæ dirutæque sunt.

EX LIB. XC.

Sulla decessit, honosque ei a senatu habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. M. Lepidus quum acta Sullæ tentaret rescindere, bellum excitavit; a Q. Catulo collega Italia pulsus et in Sardinia frustra bellum molitus periit. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam obtinebat, a Cn. Pompeio occisus est. Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. L. Manlius procos. et L. Domitius legatus ab Hirtuleio quæstore prœlio victi sunt. Præterea res a P. Servilio procos. adversus Cilicas gestas continet.

EX LIB. XCI.

Cn. Pompeius quum adhuc eques Romanus esset, cum imperio proconsulari adversus Sertorium missus est. Sertorius aliquot urbes expugnavit plurimasque civitates in potestatem suam redegit. App. Claudius procos. Thracas pluribus prœliis vicit. Q. Metellus procos. L. Hirtuleium, quæstorem Sertorii, cum exercitu cecidit.

EX LIB. XCII.

Cn. Pompeius dubio eventu cum Sertorio pugnavit, ita ut singula ex utraque parte cornua vicerint. Q. Metellus Sertorium et Perpernam cum duobus exercitibus prœlio fudit, cuius victoriæ partem cupiens ferre Pompeius parum prospere pugnavit. Obsessus deinde Cluniæ Sertorius assiduis eruptionibus non leviora damna obsidentibus intulit. Præterea res ab Curione procos. in Thracia gestas adversus Dardanos et Q. Sertorii multa crudelia in suos facta continet, qui plurimos ex amicis et secum proscriptis crimine proditionis insimulatos occidit.

EX LIB. XCIII.

P. Servilius procos. in Cilicia Isauros domuit et aliquot urbes

piratarum expugnavit. Nicomedes, Bithyniæ rex, populum Romanum fecit heredem, regnumque eius in provinciæ formam redactum est. Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum populo Romano intulit. Apparatus dein regiarum copiarum pedestrium navaliumque et occupata Bithynia *refertur et* M. Aurelius Cotta cos. ad Calchedona prœlio a rege victus, resque a Pompeio et Metello adversus Sertorium *gestæ*, quibus omnibus belli militiæque artibus par fuit, *ut* quos et ab obsidione Calaguris oppidi depulsos coegerit diversas regiones petere, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam.

EX LIB. XCIV.

L. Licinius Lucullus cos. adversus Mithridaten equestribus prœliis feliciter pugnavit et aliquot expeditiones prosperas fecit poscentesque pugnam milites a seditione inhibuit. Deiotarus, Gallogræciæ tetrarches, præfectos Mithridatis bellum in Phrygia moventes cecidit. Præterea res a Cn. Pompeio in Hispania contra Sertorium prospere gestas continet.

EX LIB. XCV.

C. Curio procos. Dardanos in Thracia domuit. Quattuor et septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt et, congregata servitiorum ergastulorumque multitudine, Crixo et Spartaco ducibus bello excitato Claudium Pulchrum legatum et P. Varenum prætorem prœlio vicerunt. L. Lucullus procos. ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit, pulsumque Bithynia regem variis belli ac naufragiorum casibus fractum coegit in Pontum profugere.

EX LIB. XCVI.

Q. Arrius prætor Crixum fugitivorum ducem cum XX hominum cecidit. Cn. Lentulus cos. male adversus Spartacum pugnavit. Ab eodem L. Gellius cos. et Q. Arrius prætor acie victi sunt. Sertorius a M. Perperna et M. Antonio et aliis coniuratis in convivio interfectus est octavo ducatus sui anno; magnus dux et adversus duos imperatores Pompeium et Metellum vel frequentius victor, ad ultimum et sævus et prodigus. Imperium partium ad M. Perpernam translatum, quem Cn. Pompeius victum captumque interfecit, ac recepit Hispanias decimo fere anno, quam cœptum est bellum. C. Cassius procos. et Cn. Manlius prætor male adversus Spartacum pugnaverunt, idque bellum M. Crasso prætori mandatum est.

EX LIB. XCVII.

M. Crassns prætor primnm cum parte fugitivorum, quæ ex Gallis Germanisqne constabat, feliciter pugnavit, cæsis hostium $\overline{XXXV}$ et ducibus eorum Casto et Gannico. Cum Spartaco deinde debellavit, cæsis cum ipso $\overline{LX}$. M. Antonius prætor bellum adversus Cretenses parum prospere susceptum morte sna finiit. M. Lucullus procos. Thracas subegit. L. Lucullus in Ponto adversus Mithridaten feliciter pugnavit, cæsis hostium amplius qnam LX millibus. M. Crassns et Cn. Pompeius consules facti snnt, Pompeius auteqnam quæsturam gereret, ex equite Romano. Tribuuiciam potestatem restituerunt. Iudicia qnoqne per M. Aurelium Cottam prætorem ad equites Romanos translata suut. Mitbridates desperatione rerum suarum coactus ad Tigrauem, Armeniæ regem, confugit.

EX LIB. XCVIII.

Machares, filius Mithridatis, Bospori rex, a L. Lucnllo in amicitiam receptus est. Cn. Lentulus et L. Gellius censores asperam censuram egerunt, quattuor et sexaginta senatn motis. A quibus lustro condito censa suut civium capita $\overline{DCCCC}$. L. Metellus prætor iu Sicilia adversus piratas prospere rem gessit. Templum Iovis in Capitolio, qnod incendio consumptum ac refectum erat, a Q. Catulo dedicatum est. L. Lucullus in Armenia Mitbridaten et Tigrauen et ingentes utriusque regis copias plnribus prœliis fudit. Q. Metellus procos., bello adversus Creteuses mandato, Cydoniam urbem obsedit. C. Triarius, legatus Luculli, adversus Mitbridaten parum prospere pugnavit. Lucullum, ne persequeretur Mitbridaten ac Tigranen summamque victoriæ imponeret, seditio militum tenuit, qui sequi nolebant [, id est legiones Valerianæ, quæ impleta a se stipendia dicentes Lucullnm reliquerunt].

EX LIB. XCIX.

Q. Metellus procos. Cuoson et Lyctum et Cydoniam et alias plurimas urbes expugnavit. L. Roscius tr. pl. legem tulit, nt equitibus Romanis iu theatro XIV gradns proximi assiguarentur. Cn. Pompeius lege ad populum lata persequi piratas iussus, qni commercium annonæ intercluserant, intra qnadragesimum diem toto mari eos expulit, belloque cum eis in Cilicia confecto, acceptis iu deditionem piratis agros et nrbes dedit. Præterea res gestas a Q. Metello adversns Cretenses continet et epistolas Metelli et Cn. Pompeii in vicem missas. Queritur Q. Metellus gloriam sibi rerum a se gestarum a Pompeio præripi, qui in Cretam miserit legatum suum ad accipiendas

urbium deditiones. Pompeius rationem reddit, hoc se facere debuisse.

EX LIB. C.

C. Manilius tr. pl. magna indignatione nobilitatis legem tulit, ut Pompeio Mithridaticum bellum mandaretur. Contio eius bona. Q. Metellus perdomitis Cretensibus liberæ in id tempus insulæ leges dedit. Cn. Pompeius ad gerendum bellum adversus Mithridaten profectus cum rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit; equestri prœlio Mithridaten vicit. Præterea bellum inter Phraaten regem Parthorum et Tigranen Armeniorum, ac deinde inter filium Tigranen patremque gestum continet.

EX LIB. CI.

Cn. Pompeius Mithridaten nocturno prœlio victum coegit Bosporum profugere. Tigranen in deditionem accepit eique, ademptis Syria, Phœnice, Cilicia, regnum Armeniæ restituit. Coniuratio eorum, qui in petitione consulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis consulibus oppressa est. Cn. Pompeius quum Mithridaten persequeretur, in ultimas ignotasque gentes penetravit. Hiberos Albanosque, qui transitum non dabant, prœlio vicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos Heniochosque et res ab eo in Bosporo gestas continet.

EX LIB. CII.

Cn. Pompeius in provinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellum patri intulit. Ab eo Mithridates obsessus in regia, quum veneno sumpto parum profecisset ad mortem, a milite Gallo nomine Bitoco, a quo, ut adiuvaret se, petierat, interfectus est. Cn. Pompeius Iudæos subegit, fanum eorum Hierosolyma, inviolatum ante id tempus, cepit. L. Catilina, bis repulsam in petitione consulatus passus, cum Lentulo prætore et Cethego et compluribus aliis coniuravit de cæde consulum et senatus, incendiis urbis et opprimenda re publica, exercitu quoque in Etruria comparato. Ea coniuratio industria M. Tullii Ciceronis eruta est. Catilina urbe pulso, de reliquis coniuratis supplicium sumptum est.

EX LIB. CIII.

Catilina a C. Antonio procos. cum exercitu cæsus est. P. Clodius accusatus, quod, in habitu mulieris in sacrarium, quo virum intrare nefas est, quum intrasset, uxorum maximi pontificis stuprasset, absolutus est. C. Pontinus prætor Allobrogas, qui rebellaverant, ad

Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transiit. C. Cæsar Lusitanos subegit; eoque consulatus candidato et captante rem publicam invadere, conspiratio inter tres civitatis principes facta est, Cn. Pompeium, M. Crassum, C. Cæsarem. Leges agrariæ a Cæsare cos. cum magna contentione invito senatu et altero consule M. Bibulo latæ sunt. C. Antonius procos. in Thracia parum prospere rem gessit. M. Cicero lege a P. Clodio tr. pl. lata, quod indemnatos cives necavisset, in exsilium missus *est*. Cæsar in provinciam Galliam profectus Helvetios, vagam gentem, domuit, quæ sedem quærens per provinciam Cæsaris Narbonem iter facere volebat. Præterea situm Galliarum continet. Pompeius de *Mithridate*, *ductis ante currum* liberis Mithridatis et Tigrane Tigranis filio, triumphavit Magnusque a tota contione consalutatus est.

EX LIB. CIV.

Prima pars libri situm Germaniæ moresque continet. C. Cæsar quum adversus Germanos, qui Ariovisto duce in Galliam transcenderant, exercitum duceret rogatus ab Æduis et Sequanis, quorum ager possidebatur, trepidationem militum propter metum novorum hostium ortam allocutione exercitus inhibuit et victos prœlio Germanos Gallia expulit. M. Cicero, Pompeio inter alios *se* exserente et T. Annio Milone tr. pl., ingenti gaudio senatus ac totius Italiæ ab exsilio reductus est. Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata est. Cæsar Ambianos, Suessionas, Viromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorum ingens multitudo erat, prœlio victos in deditionem accepit, ac deinde contra Nervios, unius ex his civitatis, cum magno discrimine pugnavit eamque gentem delevit, quæ bellum gessit, donec ex $\overline{LX}$ armatorum M superessent, ex DC senatoribus tres tantum evaderent. Lege lata de redigenda in provinciæ formam Cypro et publicanda pecunia regia M. Catoni administratio eius rei mandata est. Ptolemæus Ægypti rex ob iniurias, quas patiebatur a suis, regno *profugus* Romam venit. C. Cæsar Venetos, gentem Oceano iunctam, navali prœlio vicit. Præterea res a legatis eius eadem fortuna gestas continet.

EX LIB. CV.

Quum C. Catonis tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur, senatus vestem mutavit. M. Cato in petitione præturæ, prælato Vatinio, repulsam tulit. Idem quum legem impediret, qua provinciæ consulibus in quinquennium, Pompeio Hispaniæ, Crasso Syria et Parthicum bellum dabantur, a C. Trebonio tr. pl., legis auctore, in vincula

ductus est. A. Gabinius procos. Ptolemæum reduxit in regnum Ægypti, eiecto Archelao, quem sibi regem adsciverant. Victis Germanis in Gallia Cæsar Rhenum transcendit et proximam partem Germaniæ domuit, ac deinde Oceano in Brittanniam primo parum prospere tempestatibus adversis traiecit, iterum felicius, magnaque multitudine hostium cæsa, aliquam partem insulæ in potestatem redegit.

EX LIB. CVI.

Iulia Cæsaris filia, Pompeii uxor, decessit, honosque ei a populo habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. Gallorum aliquot populi Ambiorige duce, *rege* Eburonum, defecerunt; a quibus Cotta et Titurius, legati Cæsaris, circumventi insidiis cum exercitu, cui præerant, cæsi sunt. Et quum aliarum quoque legionum castra oppugnata magno labore defensa essent, inter quæ eius, cui in Treveris præerat Q. Cicero, ab ipso Cæsare hostes prœlio fusi sunt. M. Crassus bellum Parthis illaturus Euphraten flumen transiit, victusque prœlio, in quo et filius eius cecidit, quum reliquias exercitus in collem recepisset, evocatus in colloquium ab hostibus velut de pace acturis, quorum dux erat Surenas, comprehensus et, ne quid vivus pateretur, repugnans interfectus est.

EX LIB. CVII.

C. Cæsar, Treveris in Gallia victis, iterum in Germaniam transiit, nulloque ibi hoste invento, reversus in Galliam Eburonas et alias civitates, quæ conspiraverant, vicit et Ambiorigem in fuga *frustra* persecutus est. P. Clodii a T. Annio Milone, candidato consulatus, Appia via ad Bovillas occisi corpus plebs in curia cremavit. Quum seditiones inter candidatos consulatus Hypsæum, Scipionem, Milonem essent, qui armis ac vi contendebant, ad comprimendas eas Cn. Pompeius, delato ei a senatu *consulatu*, consul tertio factus est absens et solus, quod nulli alii unquam *contigit*. Quæstione decreta de morte P. Clodii, Milo iudicio damnatus in exsilium actus est. Lex lata est, ut ratio absentis Cæsaris in petitione consulatus haberetur, invito et contradicente M. Catone. Præterea res gestas a C. Cæsare adversus Gallos, qui prope universi Vercingentorige Arverno duce defecerunt, et laboriosas obsidiones urbium continet, inter quas Avarici Biturigum et Gergoviæ Arvernorum.

EX LIB. CVIII.

C. Cæsar Gallos ad Alesiam vicit omnesque Galliæ civitates, quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Cassius, quæstor M. Crassi,

Parthos, qui in Syriam transcenderant, cecidit. In petitione consulatus M. Cato repulsam tulit, creatis consulibus Ser. Sulpicio, M. Marcello. C. Cæsar Bellovacos cum aliis Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter consules de successore C. Cæsari mittendo, agente in senatu M. Marcello cos., ut Cæsar ad petitionem consulatus veniret, quum is lege lata in tempus consulatus provincias obtinere deberet, resque a M. Bibulo in Syria gestas continet.

EX LIB. CIX,

QUI EST CIVILIS BELLI PRIMUS.

Causæ civilium armorum et initia referuntur contentionesque de successore C. Cæsari mittendo, quum se dimissurum exercitus negaret, nisi a Pompeio dimitterentur. Et C. Curionis tr. pl. primum adversus Cæsarem, dein pro Cæsare actiones continet. Quum senatus consultum factum esset, ut successor Cæsari mitteretur, M. Antonio et Q. Cassio tr. pl., quoniam intercessionibus id senatus consultum impediebant, urbe pulsis, mandatumque a senatu consulibus et Cn. Pompeio, ut viderent, ne quid res publica detrimenti caperet, C. Cæsar bello inimicos persecuturus cum exercitu in Italiam venit, Corfinium cum L. Domitio et P. Lentulo cepit eosque dimisit, Cn. Pompeium ceterosque partium eius Italia expulit.

EX LIB. CX,

QUI EST CIVILIS BELLI SECUNDUS.

C. Cæsar Massiliam, quæ portas cluserat, obsedit et, relictis in obsidione urbis eius legatis C. Trebonio et D. Bruto, profectus in Hispaniam L. Afranium et M. Petreium, legatos Cn. Pompeii, cum VII legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit omnesque incolumes dimisit, Varrone quoque, legato Pompeii, cum exercitu in potestatem suam redacto. Gaditanis civitatem dedit. Massilienses duobus navalibus prœliis victi post longam obsidionem potestati Cæsaris se permiserunt. C. Antonius legatus Cæsaris male adversus Pompeianos in Illyrico rebus gestis captus est; in quo bello Opitergini Transpadani, Cæsaris auxiliares, rate sua ab hostilibus navibus clusa, potius quam in potestatem hostium venirent, inter se concurrentes occubuerunt. C. Curio, legatus Cæsaris in Africa, quum prospere adversus Varum, Pompeianarum partium ducem, pugnasset, a Iuba rege Mauretaniæ cum exercitu cæsus est. C. Cæsar in Græciam traiecit.

EX LIB. CXI,
QUI EST CIVILIS BELLI TERTIUS.

M. Cælius Rufus prætor quum seditiones in urbe concitaret, novarum tabularum spe plebe sollicitata, abrogato magistratu pulsus urbe Miloni exsuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, se coniunxit. Uterque quum bellum molirentur, interfecti sunt. Cleopatra regina Ægypti a Ptolemæo fratre regno pulsa est. Propter Q. Cassii prætoris avaritiam crudelitatemque Cordubenses in Hispania cum duabus Varronianis legionibus a partibus Cæsaris desciverunt. Cn. Pompeius ad Dyrrachium obsessus a Cæsare et, præsidiis eius cum magna clade diversæ partis expugnatis, obsidione liberatus, translato in Thessaliam bello, apud Pharsaliam acie victus est. Cicero in castris remansit, vir nihil minus quam ad bella natus. Omnibusque adversarum partium, qui se potestati victoris permiserant, Cæsar ignovit.

EX LIB. CXII,
QUI EST CIVILIS BELLI QUARTUS.

Trepidatio victarum partium in diversas orbis terrarum partes et fuga refertur. Cn. Pompeius quum Ægyptum petisset, iussu Ptolemæi regis, pupilli sui, auctore Theodoto præceptoro, cuius magna apud regem auctoritas erat, et Pothino occisus est ab Achilla, cui id facinus erat delegatum, in navicula, antequam in terram exiret. Cornelia uxor et Sex. Pompeius filius Cypron refugerunt. Cæsar post tertium diem insecutus, quum ei Theodotus caput Pompeii et annulum obtulisset, offensus est et illacrimavit; *nec* sine periculo Alexandriam tumultuantem intravit. Cæsar dictator creatus Cleopatram in regnum Ægypti reduxit et inferentem bellum Ptolemæum iisdem auctoribus, quibus Pompeium interfecerat, cum magno suo discrimine vicit. Ptolemæus dum fugit, in Nilo navicula subsedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africa per deserta cum legionibus iter et bellum a Cn. Domitio adversus Phraaten parum prospere gestum continet.

EX LIB. CXIII,
QUI EST BELLI CIVILIS QUINTUS.

Confirmatis in Africa Pompeianis partibus, imperium earum P. Scipioni delatum est, Catone, cui ex æquo deferebatur imperium, cedente. Et quum de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis eius in Cæsarem deliberaretur, idquo ne fieret, M. Cato tenuisset, Iuba suadente, ut dirueretur, tutela eius et custodia mandata est Catoni.

Cn. Pompeius Magni filius in Hispania contractis viribus, quarnm ducatum nec Afranins nec Petreius excipere volebant, bellum adversus Cæsarem renovavit. Pharnaces Mithridatis filius, rex Ponti, sine ulla belli mora victus est. Quum seditiones Romæ a P. Dolabella tr. pl. legem ferente de novis tabulis excitatæ essent et ex ea causa plebs tumultuaretur, inductis a M. Antonio magistro equitum in urbem militibus octingenti e plebe cæsi sunt. Cæsar veteranis cum seditione missionem postulantibus dedit, et quum in Africam traiecisset, contra copias Iubæ regis cum discrimine magno pugnavit.

EX LIB. CXIV,
QUI EST BELLI CIVILIS SEXTUS.

Bellum in Syria Cæcilius Bassus eques Romanus Pompeianarum partium excitavit, relicto a legione Sex. Cæsare, quæ ad Bassum transierat, occisoque eo. Cæsar Scipionem prætorem Iubamque vicit ad Thapsum, castris eorum expugnatis. Cato audita re quum se percussisset Uticæ et interveniente filio curaretur, inter ipsam curationem rescisso vulnere exspiravit anno ætatis duodequinquagesimo. Petreius Iubam seque interfecit. P. Scipio in nave circumventus honestæ morti vocem *honestam* adiecit. Quærentibus enim imperatorem hostibus dixit: „Imperator se bene habet." Faustus et Afranius occisi; Catonis filio venia data. Brutus legatus Cæsaris in Gallia Bellovacos rebellantes prœlio vicit.

EX LIB. CXV,
QUI EST CIVILIS BELLI SEPTIMUS.

Cæsar quattuor triumphos duxit, ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto et Africa; epulum et omnis generis spectacula dedit. M. Marcello consulari senatu rogante reditum concessit; quo beneficio eius Marcellus frui non potuit, a Cn. Magio cliente suo Athenis occisus. Recensum egit, quo censa sunt civium capita $\overline{CL}$. Profectusque in Hispaniam adversus Cn. Pompeium, multis utrinque expeditionibus factis et aliquot urbibus expugnatis, summam victoriam cum magno discrimine ad Mundam urbem consecutus est. Pompeius Sex. effugit.

EX LIB. CXVI,
QUI EST CIVILIS BELLI OCTAVUS.

Cæsar ex Hispania quintum triumphum egit; et quum plurimi maximique honores a senatu decreti essent, inter quos, ut parens patriæ appellaretur et sacrosanctus ac dictator in perpetuum esset, invidiæ adversus eum causam præstitere, quod senatui deferenti hos

honores, quum ante ædem Veneris Genetricis sederet, non assurrexit, et quod a M. Antonio consule collega suo inter lupercos currente diadema capiti suo impositum in sella reposuit, et quod Epidio Marullo et Cæsetio Flavo tribunis plebis, invidiam ei tanquam regnum affectanti *moventibus*, potestas abrogata est. Ex his causis conspiratione in eum facta, cuius capita fuerunt M. Brutus et C. Cassius et ex Cæsaris partibus D. Brutus et C. Trebonius, in Pompeii curia occisus est XXIII vulneribus, occupatumque ab interfectoribus eius Capitolium. Oblivione deinde cædis eius a senatu decreta, obsidibus Antonii et Lepidi liberis acceptis coniurati a Capitolio descenderunt. Testamento Cæsaris heres ex parte dimidia institutus C. Octavius, sororis nepos, et in nomen adoptatus est. Cæsaris corpus quum in campum Martium ferretur, a plebe ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in perpetuum sublatus est. C. Amatius, humillimæ sortis homo, qui se C. Marii filium ferebat, quum apud credulam plebem seditiones moveret, necatus est.

EX LIB. CXVII.

C. Octavius Romam ex Epiro venit (eo enim illum Cæsar præmiserat bellum in Macedonia gesturus), ominibusque prosperis exceptus [et] nomen Cæsaris sumpsit. In confusione rerum ac tumultu M. Lepidus pontificatum maximum intercepit. Et M. Antonius cos. quum impotenter dominaretur legemque de permutatione provinciarum per vim tulisset et Cæsarem quoque petentem, ut sibi adversus percussores avunculi adesset, magnis iniuriis affecisset, Cæsar et sibi et rei publicæ vires adversus eum paraturus deductos in colonias veteranos excitavit. Legiones quoque quarta et Martia signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt; deinde et complures sævitia M. Antonii, passim in castris suis trucidantis, qui ei suspecti erant, ad Cæsarem desciverunt. D. Brutus, ut petenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Præterea discursus utriusque partis virorum ad accipiendas provincias apparatusque belli continet.

EX LIB. CXVIII.

M. Brutus in Græcia sub prætextu rei publicæ et suscepti contra M. Antonium belli exercitum, cui P. Vatinius præerat, cum provincia in potestatem suam redegit. C. Cæsari, qui privatus rei publicæ arma sumpserat, proprætoris imperium a senatu datum est cum consularibus ornamentis, adiectumque, ut senator esset. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obsedit, missique ad eum a senatu legati de pace parum ad

componendam eam valuerumt. Popnlus Romanns saga sumpsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu potestati suæ subiccit.

EX LIB. CXIX.

C. Trebonius in Asia fraude P. Dolabellæ occisus est; ob id facinus Dolabella hostis a senatu iudicatus est. Quum Pansa cos. male adversus Antonium pugnasset, A. Hirtius cos. cum exercitu superveniens, fusis M. Antonii copiis, fortunam utriusque partis æquavit. Victus deinde ab Hirtio et Cæsare Antonius in Galliam confugit et M. Lepidum cum legionibus, quæ sub eo erant, sibi iunxit, hostisque a senatu cum omnibus, qui intra præsidia eius essent, iudicatus est. A. Hirtius, qui post victoriam in ipsis hostium castris ceciderat, et C. Pansa ex vulnere, quod in adverso prœlio exceperat, defunctus in campo Martio sepulti sunt. Adversus C. Cæsarem, qui solus ex tribus ducibus supererat, parum gratus senatus fuit, qui D. Bruto, obsidione Mutinensi a Cæsare liberato, triumphi honore decreto, Cæsaris militumque eius mentionem non satis gratam habuit. Ob quæ C. Cæsar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu venit et perculsis adventu eius eis, qui in eum iniqui erant, quum annos XIX haberet, consul creatus est.

EX LIB. CXX.

C. Cæsar cos. legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera Cæsar ,pater occisus esset; postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus absentes damnati sunt. Quum M. Antonio vires Asinius quoque Pollio et Munatius Plancus eum exercitibus suis adiuncti ampliassent, D. Brutus, cui senatus, ut persequeretur Antonium, mandaverat, relictus a legionibus suis profugit; sed †et cæsus iussu Antonii, in cuius potestatem venerat, a Capeno Sequano interfectus est. C. Cæsar pacem cum Antonio et Lepido fecit ita, ut III viri rei publicæ constituendæ per quinquennium essent ipse et Lepidus et Antonius, et ut suos quisque inimicos proscriberent; in qua proscriptione plurimi equites Romani, CXXX senatorum nomina fuerunt, et inter eos L. Pauli, fratris M. Lepidi, et L. Cæsaris, Antonii avunculi, et M. Ciceronis. Huius occisi a Popillio legionario milite, quum haberet annos LXIII, caput quoque cum dextra manu in rostris positum est. Præterea res a M. Bruto in Græcia gestas continet.

EX LIB. CXXI, QUI EDITUS POST EXCESSUM AUGUSTI DICITUR.

C. Cassius, cui mandatum a senatu erat, ut Dolabellam hostem iudicatum bello persequeretur, auctoritate rei publicæ adiutus Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem provincia erant, in potestatem suam redegit; Dolabellam in urbe Laudicia obsessum mori coegit. M. quoque Bruti iussu C. Antonius captus occisus est.

EX LIB. CXXII.

M. Brutus adversus Thracas [parum] prospere rem gessit, omnibusque transmarinis provinciis exercitibusque in potestatem eius et C. Cassii redactis, coierunt Smyrnæ uterque ad ordinanda belli futuri consilia. M. Messallæ Publicolam fratrem vinctum communi consilio condonaverunt.

EX LIB. CXXIII.

Sex. Pompeius Magni filius, collectis ex Epiro proscriptis ac fugitivis, cum exercitu diu sine ulla loci cuiusquam possessione prædatus in mari, Messanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam provinciam occupavit, occisoque Pompeio Bithynico prætore, Q. Salvidienum legatum Cæsaris navali prœlio vicit. Cæsar et Antonius cum exercitibus in Græciam traiecerunt bellum adversus Brutum et Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sextium[1] Cassianarum partium ducem prœlio vicit.

EX LIB. CXXIV.

C. Cæsar et Antonius apud Philippos vario eventu adversus Brutum et Cassium pugnaverunt ita, ut dextra utriusque cornua vincerent et castra quoque utrinque ab eis, qui vicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors Cassii fecit, qui quum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus mortem conscivit. Altera deinde *acie* victus M. Brutus et ipse vitam finiit, exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium adigeret; annorum erat * * circiter XL, inter quos Q. Hortensius occisus est.

EX LIB. CXXV.

Cæsar, relicto trans mare Antonio, *cui* provinciæ ea parte imperii positæ cesserant, reversus in Italiam veteranis agros divisit. Seditiones

---

[1]) Q. Cornificium ... T. Sextius *Dio et Appianus.*

exercitus sui, quas corrupti a Fulvia, M. Antonii uxore, milites adversus imperatorem suum concitaverant, cum gravi periculo inhibuit. L. Antonius cos., M. Antonii frater, eadem Fulvia consiliante bellum Cæsari intulit, receptis in partes suas populis, quorum agri veteranis assignati erant, et M. Lepido, qui custodiæ urbis cum exercitu præerat, fuso, hostiliter in urbem irrupit.

EX LIB. CXXVI.

Cæsar quum esset annorum XXIII, obsessum in oppido Perusia L. Antonium conatumque aliquoties erumpere et repulsum fame coegit in deditionem venire, ipsique et omnibus militibus eius ignovit, Perusiam diruit, redactisque in potestatem suam omnibus diversæ partis exercitibus, bellum citra ullum sanguinem confecit.

EX LIB. CXXVII.

Parthi Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, duce in Syriam irruperunt victoque Decidio Saxa, M. Antonii legato, totam eam provinciam occupaverunt. M. Antonius quum ad bellum adversus Cæsarem gerendum incitaretur *ab* uxore Fulvia * * ne concordiæ ducum obstaret, pace facta cum Cæsare, sororem eius Octaviam in matrimonium duxit. Q Salvidienum consilia nefaria adversus Cæsarem molitum indicio suo protraxit, isque damnatus mortem conscivit. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos prœlio victos Syria expulit, Labieno eorum duce occiso. Quum vicinus Italiæ hostis Sex. Pompeius Siciliam teneret et commercium annonæ impediret, populo postulante cum eo pacem Cæsar et Antonius fecerunt ita, ut Siciliam provinciam haberet. Præterea motus Africæ et bella ibi gesta continet.

EX LIB. CXXVIII.

Quum Sex. Pompeius rursus latrociniis mare infestum redderet nec pacem, quam acceperat, præstaret, Cæsar, necessario adversus eum bello suscepto, duobus navalibus prœliis cum dubio eventu pugnavit. P. Ventidius, legatus M. Antonii, Parthos in Syria prœlio vicit regemque eorum occidit. Iudæi quoque a legatis Antonii subacti sunt. Præterea belli apparatum continet.

EX LIB. CXXIX.

Adversus Sex. Pompeium vario eventu navalibus prœliis pugnatum est ita, ut ex duabus Cæsaris classibus altera, cui Agrippa præerat, vinceret, altera, quam Cæsar duxerat, deleta, expositi in

terram milites in magno periculo essent. Victus deinde Pompeius in *Asiam ex* Sicilia profugit. M. Lepidus, qui ex Africa velut ad societatem belli contra Sex. Pompeium a Cæsare gerendi traiecerat, quum bellum Cæsari quoque inferret, relictus ab exercitu, abrogato triumviratus honore vitam impetravit. M. Agrippa navali corona a Cæsare donatus est, qui honos nulli ante eum habitus erat.

EX LIB. CXXX.

M. Antonius dum cum Cleopatra luxuriatur, tarde Mediam ingressus bellum cum legionibus XVII et $\overline{\text{XVI}}$ equitum Parthis intulit, et quum, duabus legionibus amissis, nulla re prospere cedente retro rediret, insecutis subinde Parthis, et ingenti trepidatione et magno totius exercitus periculo in Armeniam reversus est, XXI diebus CCC millia fuga emensus. Circa $\overline{\text{VIII}}$ hominum tempestatibus amisit. Tempestates quoque infestas super tam infeliciter susceptum Parthicum bellum culpa sua passus est, quia hiemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.

EX LIB. CXXXI.

Sex. Pompeius quum in fidem M. Antonii veniret, bellum adversus eum in Asia moliens oppressus a legatis eius occisus est. Cæsar seditionem veteranorum cum magna pernicie motam inhibuit, Iapydas et Dalmatas et Pannonios subegit. Antonius Artavasden Armeniæ regem fide data perductum in vincula coniici iussit, regnumque Armeniæ filio suo ex Cleopatra nato dedit, quam uxoris loco iam pridem captus amore eius habere cœperat.

EX LIB. CXXXII.

Cæsar in Illyrico Dalmatas domuit. Quum M. Antonius ob amorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum et Alexandrum, neque in urbem venire vellet neque finito triumviratus tempore imperium deponere bellumque moliretur, quod urbi et Italiæ inferret, ingentibus tam navalibus quam terrestribus copiis ob hoc contractis remissoque Octaviæ sorori Cæsaris repudio, Cæsar in Epirum cum exercitu traiecit. Pugnæ deinde navales et prœlia equestria secunda Cæsaris referuntur.

EX LIB. CXXXIII.

M. Antonius ad Actium classe victus Alexandriam profugit, obsessusque a Cæsare, in ultima desperatione rerum, præcipue occisæ

Cleopatræ falso rumore impulsus se ipse interfecit. Cæsar, Alexandria in potestatem redacta, Cleopatra, ne in arbitrium victoris veniret, voluntaria morte defuncta, in urbem reversus tres triumphos egit, unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium de Cleopatra, imposito fine civilibus bellis altero et vicesimo anno. M. Lepidus, Lepidi, qui triumvir fuerat, filius, coniuratione adversus Cæsarem facta bellum moliens oppressus et occisus est.

EX LIB. CXXXIV.

C. Cæsar rebus compositis et omnibus provinciis in certam formam redactis * * Augustus quoque cognominatus est, et mensis Sextilis in honorem eius appellatus est. Quum ille * * conventum Narbone egit. Census a tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus. Bellum adversus Basternas et Mœsos et alias gentes a M. Crasso *gestum* refertur.

EX LIB. CXXXV.

Bellum a M. Crasso adversus Thracas et a Cæsare adversus Hispanos gestum refertur, et Salassi, gens Alpina, perdomiti.

EX LIB. CXXXVIII.

Ræti a Tiberio Nerone et Druso, Cæsaris privignis, domiti. Agrippa Cæsaris gener mortuus. A Druso census actus est.

EX LIB. CXXXIX.

Civitates Germaniæ cis Rhenum et trans Rhenum positæ oppugnantur a Druso, et tumultus, qui ob censum exortus in Gallia erat, componitur. Ara Cæsari ad confluentem Araris et Rhodani dedicata, sacerdote creato C. Iulio Vercondaridubno Æduo.

EX LIB. CXL.

Thraces domiti a L. Pisone, item Cherusci, Tencteri, Chauci aliæque Germanorum trans Rhenum gentes subactæ a Druso referuntur. Octavia soror Augusti defuncta, ante amisso filio Marcello, cuius monumenta sunt theatrum et porticus nomini eius dicata.

EX LIB. CXLI.

Bellum adversus Thransrhenanas gentes a Druso gestum refertur; in quo inter primores pugnaverunt † C. Humstinctus et A. Vectius tribuni ex civitate Nerviorum. Dalmatas et Pannonios Nero, frater Drusi,

snbegit. Pax cnm Parthis facta est signis a rege eorum, quæ sub Crasso et postea sub Antonio capta erant, redditis.

EX LIB. CXLII.

Bellum adversus Germanorum trans Rhenum civitates gestum a Druso refertur. Ipse ex fractura, equo super crus eius collapso, tricesimo die, quam id acciderat, mortuus. Corpus a Nerone fratre, qui nuntio valetudinis evocatus raptim accucurrerat, Romam pervectum et in tumulo C. Iulii reconditum. Laudatus est a Cæsare Augusto vitrico, et snpremis eius plures honores dati.

INDEX

RERUM VERBORUMQUE IN PRÆFATIONIBUS COMMEMORATORUM.

SCRIPTORES, DE QUORUM LOCIS IN PRÆFATIONIBUS DISPUTATUR, HI SUNT:

Platonis

apologia Socratis et Crito.

Edidit et in scholarum maxime usum interpretatus est *C. G. Elberling*. — 64 sol.

Poetarum aliquot Latinorum

carmina selecta carminumve partes. Scholarum causa seorsum describenda curavit *I. N. Madvigius*. Tertium edidit I. L. Ussing. 56 sol.

C. Sallusti Crispi

Catilina et Jugurtha.

Iterum edidit et præfatus est Dr. *E. F. Bojesen*. — 72 sol.

Saxonis Grammatici

Historia Danica. Recensuit et commentariis illustravit Dr. *P. E. Müller*. Opus morte Mülleri interruptum absolvit Mag. *I. M. Velschow*. Pars I. vol. 1—2 & Pars II, cum quinque tabulis æneis. — 8 thal.

Scriptores rerum Danicarum

partim hactenus inediti, partim emendatius editi ab *I. Langebek*. Ed. cur. *P. F. Suhm*, *L. Engelstoft* & *E. C. Werlauff*. To. 1—8. — 36 thal.